

Tabel 1. Kokkuvõte KMH programmile esitatud seisukohtadest ja nendega arvestamisest

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
1.	ELF, 02.04.2020 nr 77	Seetõttu peame vajalikuks alapeatükki 4.1.4 „Taimestik ja loomastik” jaotist „Loomastik” täiendada nahkhiiri puudutava osas.	<p>Ei arvesta. Käsiivaliste teemat on meie arvates KMH programmis käsitletud piisaval määral. KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 on eraldi välja toodud Käsiivalised ning nendega seotud mõjud, nende olulisus, mõjude hindmise meetodika ning alternatiivide võrdlus</p> <p>Peatükis 1 toodud ekspertrühma on kaastatud ka käsiivaliste ekspert.</p>
		<p>Nahkhiirtele avalduda võiva mõju täiendavat uurimist rõhutab ka Pärnu mereala planeering ja selle KSH. Planeeringu seletuskirja alapeatükk 3.6 „Taastuenergeetika” toob välja rea põhimõtteid tuulenergeetika arendamisel, millest kolmas rõhutab selgelt vajadust täpsustada mõju nahkhiirtele nagu ka teistele liigirühmadele. Sama rõhutab ka KSH alapeatükk 4.16 „Nahkhiired”.</p> <p>Kuigi KMH programmi alapeatükist 4.1.4 on nahkhiired kahetsusväärsetl välja jäänud, on tervitatav, et alapeatükis 7.2 „Eeldatavad mõjuallikad” oleval tabelis on nahkhiired siiski märgitud. Tuleb nõustuda seal antud hinnanguga, et käsiivalisi mõjutab tõenäoliselt enim tuulepargi kasutamine, kuid siiski ei saa täiesti välistada ka näiteks ehitusaegset mõju.</p> <p>Ka alapeatükis 7.3 olev tabel 6 kajastab käsiivalisi, mis on kahtlemata tervitatav. Siiski vajaksid siin mõned aspektid täpsustamist. Tabelis väidetakse, et nahkhiirte käitumine tuuleparkides on sarnane lindude omale. Tegelikult on siiski palju</p>	<p>Arvestame osaliselt. Leiame, et käsiivaliste teema KMH programmis piisavalt käsitletud (vt eelmine punkt). Lisame KMH alapeatükki 4.1.4 loomastiku punkti alla ka käsiivalised.</p> <p>KMH koostamise käigus arvestatakse kõiki asjakohased ja arendusalaga seotud strateegilisi alusdokumente, sh ka kehtivaid planeeringuid kavandatava tegevusega seonduva ulatuses. Viitame, et aja möödudes võivad teadmised ja info teatud keskkonnaaspektide osas täpsustuda, mille tulemusel konkreetne kohustuslik tingimus või soovitus aastaid tagasi koostatud strateegilises dokumendis ei pruugi olla enam asjakohased. Kõikvõimalikud mõjud ja aspektide uurimisvajadus analüüsitakse läbi iga kavandatava mõjuhindamise programmi ja põhjaruande koostamise käigus. Ekspertid otsustavad parima võimaliku teadmise järgi, kas mingile aspektile avaldub mõju ja kas see mõju võib olla oluline. Kui tuvastatakse eeldatavalt oluline mõju või ei saa olulist mõju välistada või on mõju teadmata, siis seda ka KMH käigus hinnatakse. Rõhutame, et KMH ülesanne ei ole käsitleda kõikvõimalikke mõjusid, vaid olulisi keskkonnamõjusid.</p> <p>Mis puudutab ehitustegevuse võimalikku mõju käsiivalistele, siis selles osas jäävad eksperdid oma seisukoha juurde, et mõju käsiivalistele on väheoluline, kuna ehitustegevus – s.o tuulikute püstitamise toimub enamasti päevalguses ning käsiivalised on öise eluviisiga ning kasutavad staatiliste objektidega kokkupõrgete vältimiseks kajaalokaatoreid, mistõttu järeldame, et olulist mõju ehitusperioodil käsiivalistele ei avaldu.</p> <p>Selguse huvides on otsustatud siiski käesoleva arendusprojekti raames läbi viia käsiivaliste rändeuuring Liivi lahe piirkonnas. (vt ptk 7) Mõju prognoosimeetod on esitatud käsiivaliste eksperdi poolt, mistõttu ei ole põhjust kahelda selle sobivuses. Lisaks võetakse KMH koostamise käigus kokku erinevad käsiivalistega seotud uuringute tulemused. Eelnevalt nimetatul põhjal koostatakse vastav eksperthinnang, mille tulemus koostatakse KMH aruandesse.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>põhimõttelisi erinevusi ning nahkhiirte käitumuslikud jm iseärasused võivad tingida selle, et tuuleenergeetika ohustab neid enam kui linde.</p> <p>Samas tabelis toodud mõju prognoosimeetod on esitatud liiga konspektiivselt. Leiame, et tuleb lähtuda Euroopa nahkhiirte kaitse leppe EUROBATS osapoolte kohtumise resolutsiooni 8.4 põhimõtetest (vastu võetud lepinguosaliste riikide kohtumisel Monacos 8.-10. oktoobril 2018. a.;</p> <p>https://www.eurobats.org/sites/default/files/documents/pdf/Meeting_of_Parties/MoP8.Resolution%208.4.%20Wind%20Turbines%20and%20Bat%20Populations_0.pdf). Tuleb teha kindlaks, kas planeeritav ala on arenduseks sobiv nahkhiirte aspektist, vajaduse korral tuleb korrigeerida ala piire ja töötada välja konkreetsele alale sobivad leevendus- või kompenseerimismeetmed ning planeerida vastav ehitusjärgne seire.</p>	<p>KMH ülesandeks on muuhulgas kindlaks teha, kas ja kui palju võivad käsitiivalised olla kavandatavast tegevusest mõjutatud ning vajadusel määrata ka vastavad leevendusmeetmed ning seiretingimused. KMH koostamisel lähtutakse kehtivast õigusruumist ning asjakohastest rahvusvahelistest riiklikest kohustustest. Võimalusel võetakse arvesse ka erialagruppide soovitusi edaspidiste tingimuste osas. Tutvusime ka teie poolt viidatud memoga, kuid selgitame, et dokument ei sisalda käsitiivaliste uuringumetoodikat ega konkreetseid juhtnööre uuringute läbiviimiseks. Tegemist on soovitusliku iseloomuga kokkuvõttega rahvusvahelisest ümarlauakohtumisest, mida võib olla asjakohane arvesse võtta arendusprojekti keskkonna- või ehituslubade taotlemise faasis, mil on asjakohane määrata vajalikud seiretingimused, kuid kuna KMH programmi ülesanne on tuvastada olulised keskkonnamõjud ning määrata nende edasine hindamise kava, siis leiame, et KMH programmi ehk käesoleva KMH lähteülesande koostamise raames selle memo kasutamine ei ole asjakohane.</p> <p>On selge, et igal uuel ettevõtmisel on mõju teda ümbritsevale keskkonnale, kuid selgitame, et igasugune seire ei vähenda keskkonnariske ja -mõju. Seega, ootame järgnevatelt etappidelt, et seirevajaduse määramisel lähtutakse reaalsest ühiskondlikust vajadusest ning otstarbekast ressursikasutusest ning omalt poolt kinnitame, et vajalik seire saab kindlasti tehtud.</p>
2.	EOÜ, Eesti ornitoloogide ühing 31.03.2020	<p>Eesti Energia AS (edaspidi ka EE) taotluse alusel algatati Vabariigi Valitsuse 19.12.2019 korraldusega nr 311 hoonestusloa menetlus ja keskkonnamõju hindamine meretuulepargi rajamiseks Liivi lahte. Taotluse kohaselt on meretuulepark kavandatud <u>kuni 160 tuulikuga, kuni 1000 MW võimsusega</u> ning koormatava ala suurusega 183 189 290 m². Hoonestusluba taotletakse 50 aastaks.</p> <p>KMH programm kirjeldab kavandatavat tegevust Eesti Energia AS soovina rajada Liivi lahte meretuulepark, kus olenevalt valitud tuulikutüüpide võimsusest <u>püstitatakse 50-100 tuulikut</u> (KMH programmi pt 2.1). Eeldades, et tegelik EE soov on rajada kuni 160 tuulikut, ei ole asjakohased ka KMH programmi pt 2.3 kaalumiseks esitatud alternatiivid.</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Hoonestusloa taotlus, mille alusel menetlus ja KMH hindamine algatati, esitati 2010. aastal. Eesti Energial ei ole kavas rajada 160 tuulikut, vaid tuuleparki, mille võimsus on 1000 MW. 10 aasta jooksul on tuulegeneraatorite tehnoloogia oluliselt arenenud ning pargi koguvõimsuse 1000 MW saavutamiseks on vaja tunduvalt väiksemal arvul tuulikuid, kui seda arvati 2010.a hoonestusloa taotluse eelduseks olnud plaani järgi. Keskkonnamõju hindamise eesmärk on anda tegevusloa andjale teavet kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimalustega kaasneva olulise keskkonnamõju kohta (KeJHS § 31 lõige 1). Lähtume hoonestusloa taotluses toodud pargi koguvõimsusest ning selle tagamiseks tänasel päeval reaalsetest alternatiividest tuulikute arvu ja võimsuse osas, kuid menetluse korrektsuse tagamiseks lisame ka kuni 160 tuulikuga alternatiivi. Täiendame KMH programmis peatükis 2 Kavandatav tegevus tabelis 2 toodud alternatiive vastavalt.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>Mõjude eelhindang Natura 2000 võrgustiku Pärnu lahe linnualale (rahvusvaheline kood EE0040346) on ebatäpne, ehkki järeldus, et läbi tuleb viia asjakohane hindamine, peab paika. Eelhindangu suurim ebatäpsus sisaldub väites, et „<i>Tuulepargi kasutusfaasis kaasneb rootorite pöörimisega heliline ja visuaalne häiring, mis võib vähesel määral mõjutada tuulepargile lähimas loodusala servas olevaid linde. Olulised mõjud on siiski vähetähtsused.</i>”</p> <p>Paljud veelinnuliigid (näiteks kaurid, vaerad, aul, alkased) on võrdlevate uuringute alusel avamere tuuleparkide rajamise suhtes väga tundlikud. Uuringutega on veenvalt näidatud, et linnud kasutavad tuulepargi ja selle ümbruse veeala peale tuulepargi rajamist oluliselt vähem (funktsionaalne elupaikade kadu) (üks ülevaade näiteks Fox & Petersen 2019. Offshore wind farms and their effects on birds. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 113: 86-101). Punakurk-kauri puhul on asustustiheduse vähenemist registreeritud kuni 16 km-ni tuulepargi väliskontuurist (Mendel et al. 2019, op cit.).</p>	<p>Arvestame. Peatükk 6, mis käsitleb Natura 2000 eelhindamist on KMH programmis tervikuna ümber kirjutatud.</p>
		<p>KMH pt 7 määrab KMH käsitusala (eeldatavaks mõjualaks) kogu meretuulepargi arendusala ning väljaspool seda arendusala servast vähemalt 1 km raadiuses asuva piirkonna, tehes reservatsiooni, et mõjuala ulatus selgub KMH läbiviimise käigus ja seda käsitletakse KMH aruandes.</p> <p>Merelinnustiku puhul tuleb mõjusid hinnata vähemalt 15 km ulatuses tuulepargi alast väljapoole.</p>	<p>Arvestame. Täiendame KMH programmi teksti peatükis 7.1 Käsitusala ulatus ja mõjuala ulatuse täpsustamine järgmise lõiguga:</p> <p>Keskkonnamõju hinnatakse lähtudes kavandatava tegevuse iseloomust ja sisust, st kavandatava tegevusega kaasneva võimalike mõjude põhiselt, ning nii kaugemale, kui need mõjud tegelikult ulatuvad. Lähtudes ekspertide kogemusest ja teiste analoogsete projektide keskkonnamõju hindamise tulemustest on võetud käesoleva KMH käsitusala (eeldatavaks mõjualaks) ruumiliseks ulatuseks kogu meretuulepargi arendusala (vt Joonis 1) ja merekaablitrassi ehk kavandatava tegevusega otseselt seotudala ning selle lähiümbrus. Mõjuala suurus sõltub konkreetsest mõjufaktorist (näiteks müra, õhusaaste, visuaalne mõju jne). Mõjuala ulatus sõltub ka mõjutatavast looduskeskkonna komponendist (veekeskond, taimkate, loomastik). Täpne mõju ulatus esitatakse KMH aruandes vastavate keskkonnamõju hindamise valdkondade (müra, õhu- ja veesaaste) peatükkides.</p> <p>Kui mõjuala ulatust ei ole võimalik KMH programmis määrata, siis tehakse seda KMH koostamise käigus.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>Tabelis 6 on toodud eeldatavad mõjud, prognoosimeetodid ja alternatiivide võrdlus mõju valdkondade kaupa.</p> <p>Linnustiku osas on käsitletud lahtris „Mõju seos ja olulisus“ ebapiisav ega vasta üldtunnustatud arusaamadele avamere tuuleparkide mõjudest linnustikule.</p> <p>Lahtris „Mõju prognoosimeetod“ kavatakse mõju hinnata olemasolevate andmete ja uuringute baasil¹.</p> <p>See on vastuolus Vabariigi Valitsuse 19.12.2019 korralduse nr 311 punktiga 3.3., mis kohustab tegema koormatava mereala suhtes tervikuna mh linnustiku ning nahkhiirte rände- ja toitumisalade uuringu.</p> <p>2012-2014. aastal läbi viidud linnustiku uuring Liivi lahe piirkonnas: „Kihnu meretuulepargi linnustiku eeluuringu koondaruanne“ (täitja: Tartu Ülikooli Eesti mereinstituut), mida kavatakse kasutada peamise alusena linnustikule avaldatavate mõjude hindamisel, on suuremas osas ebasobiv, kuna toonane uuringuala asus valdavalt väljaspool praegu kavandatavat tuulepargi ala. Uuringus kasutati lindude rände uurimiseks radarit, mis paiknes Kihnu saarel ja mille tööraadius (u 10 km) ei ulatunud praegu kavandatava tuulepargi alani. Uuringus viidi läbi mõned peatuvate lindude loendused laevalt ning</p>	<p>Ei arvesta. Oleme seisukohal, et olemas on piisavalt andmeid varasematest uuringutest, mille tulemuste põhjal on võimalik teha järeldusi arendusprojektiga kaasnevate võimalike oluliste mõjude osas. Muuhulgas selgitame, et uuringu läbiviimisel ja järelduste koostamisel kasutatakse algandmete hankimiseks nii olemasolevaid kirjalikke allikaid ning vajadusel viiakse läbi ka vaatluseid. Seega uuring kui selline ei tähenda automaatselt loodusvaatluse läbiviimist, vaid on oma olemuselt eksperthinnang, mis koosneb parimast võimalikust teadmistest, mis omakorda pärineb erinevatest allikatest.</p> <p>Piirkonnas eelnevalt läbiviidud uuringud:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Radariuuring („Kihnu meretuulepargi linnustiku eeluuringu koondaruanne“), kui kõige täpsem Liivi lahe piirkonnas läbi viidud uuring, mis koostati konkreetse arendusprojekti raames, Selle uuringu tulemusi on arendaja oma projektis juba arvestanud ja arendusala vähendanud ning muutnud. Vaatamata sellele, et vaatlusalal ei kattu täpselt arendusala, annab see meie hinnangul Liivi lahe osas piisava ülevaate järelduste tegemiseks, sest tegemist on linnustiku-seire statistilise uuringuga, mis annab infot piirkonnas esinevate linnuliikide ja nende rände kohta. 2. Eesti Energia on tellinud linnustiku uuringu Tartu Ülikoolist, mis puudutab Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2012-2014. Töö teostaja: Tartu Ülikooli Eesti mereinstituut 3. Linnustiku pesitsuse uuring, mis puudutab ka Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2019. Töö teostaja: Eesti ornitoloogiaühing 4. Linnustiku rände uuring, mis puudutab ka Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2016. Töö teostaja: Eesti ornitoloogiaühing 5. Eesti mereala planeeringus esitatud olulisemad linnustiku uuringute tulemused ja järeldused, mis hõlmavad ka Liivi lahe piirkonda. <p>Arvestades olemasolevaid uuringuid, ei ole nii detailseid ja olemasolevaid tulemusi dubleerivaid uuringuid vaja läbi viia. Lisaks selgitame, et Teie poolt välja pakutud uuringualal s.o umbkaudu 1600+ km² ei ole Teie poolt esitatud meetodika Teie poolt soovitud detailsusastmega uuringute läbiviimiseks sobivaim lahendus.</p> <p>KMH põhjaruande koostamiseks ning olemasolevate teadmiste ja andmete valideerimiseks oleme reserveerinud siiski võimaluse vastavalt eksperdi otsusele vajadusel läbi viia täiendav</p>

¹ 2012-2014. aastal on läbi viidud linnustiku uuring Liivi lahe piirkonnas: „Kihnu meretuulepargi linnustiku eeluuringu koondaruanne“, täitja: Tartu Ülikooli Eesti mereinstituut, vastutav koostaja: Mati Kose. Uuringu tulemusi saab kasutada Liivi lahe meretuulepargi KMH protsessis. Peale selle tuleb koondada juba varasemalt kogutud andmed (GORWIND projekt). Kavandatava ala piirkonnas on mitmed korrektsed lennuloenduse andmed ka olemas. Andmed tuleb alapõhiselt eraldada teistest Liivi lahe andmetest ning välja arvutada planeeringualal peatuvate lindude arv ehk anda andmete põhjal hinnang.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>loendusala kattus praegu kavandatava tuulepargi alaga vähesel määral.</p> <p>Gorwind projekti andmed on kasutatavad, kuid eraldiseisvana samuti ebapiisavad mõjude hindamiseks.</p> <p>EOÜ on seisukohal, et praegu puuduvad andmed, mis võimaldaks analüüsida, kas planeeringualal leidub piirkondi, kus tuulikute paigaldamisega ei kaasne olulist negatiivset keskkonnamõju. KMH eeluuringuna tuleb läbi viia vähemalt kaheaastane uuring, mis hõlmab tuulepargi ala ja selle puhvrit vähemalt 15 km ulatuses. Peatuvaid (toituvaid, puhkavaid) veelinde tuleks loendada lennukilt või laevalt soovitatavalt kuuel korral aastas (üks talvine ja suvine, kaks kevadist ja sügisest loendust). Radarvaatlused ja sellega sünkroonsed visuaalsed loendused tuleks sooritada laevalt nii kevadisel kui sügisel rändeperioodil, registreerimaks rändevoogusid ning kohapealseid lende erinevate peatumisalade vahel (lindude lennusuundi ja -kõrgusi).</p>	<p>linnustiku uuring - lennu- või laevaloendusega. Loodusvaatluse seiretihedus ja detailne metoodika määratakse ekspertide poolt, lähtudes uuringu koostamisel selguvast andmete täpsustusvajadusest.</p>
		<p>Liivi lahe tuulepargi KMH programm avalikustati Ametlikes Teadaannetes 11.03.2020 ning avaliku väljapaneku perioodiks määrati 12.03.2020-31.03.2020. Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (KeHJS) § 16 kohaselt peab KMH programmi avalik väljapanek kestma vähemalt 14 päeva.</p> <p>Keskkonnaseadustiku üldosa seaduse (KeÜS) § 28 lg 4 kohaselt peab avalikkuse kaasamisel menetlustähtaja pikkus olema selline, mis asja mahukust ja keerukust arvestades võimaldab avalikkusel tõhusalt osaleda, sealhulgas peab menetlustähtaeg võimaldama piisavat ettevalmistusaega.</p> <p>Eesti Vabariigi Valitsus kehtestas 12. märtsil 2020 koroonaviiruse leviku tõkestamiseks eriolukorra,</p>	<p>Ei arvesta. KMH programmi avalikustamine on toimunud vastavalt seaduses kehtivatele nõuetele. Viitame, et Vabariigi Valitsuse otsus ei piiranud avalikustamiste protsesse, sh avalikustamise protsessid tavapärase kehtivate reeglite järgi on lubatud ja õiguspärased, kuid avalikustamise protsessi viimane osa ehk avalikud arutelud on palutud edasi lükata. Vastavalt sellele oleme ka toiminud.</p> <p>Haldusmenetluses on kohustus järgida mõistlikkuse ning otstarbekuse põhimõtet ning ei ole lubatud põhjendamatu venitamine. Lähtudes õigusaktides toodust määrab otsustaja ehk TTJA avalikustamise perioodi pikkuse. Kinnitame, et käesoleval juhul ei ole tegemist erakordselt keerulise menetlusega või mahuka materjaliga (st materjal on tavapärase pikkusega võrreldes teiste praegu menetluses olevate projektide KMH programmidega), millega pole võimalik tutvuda tavapärase 2 nädalase perioodi jooksul. KMH programmi avalikustamise perioodist teavitati samuti eelnevalt 2 nädalat ette, mis võimaldas protsessis osalejatel avalikustamisel osalemiseks aega planeerida.</p> <p>Läti Vabariik osaleb KMH protsessis piiriülese mõjuhindamise kokkuleppe alusel ning nende siseriiklikud reeglid ning riikidevahelised piiriülese mõjuhindamise kokkulepped võivad Eesti seadusandluses kehtivast erineda.</p> <p>Teavitame, et oleme koostöös eksperdi, otsustaja ja arendajaga otsustanud käesoleva KMH programmi uuesti avalikustada, täiendades seda esimesel avalikustamise perioodil laekunud</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>mis muudab igapäevaselt väga olulisel määral enamiku Eesti elanike elukorraldust. Sellises kontekstis ei saa eeldada, et olulise (sh piiriülese) keskkonnamõjuga objekti KMH programmis saab avalikkus tõhusalt osaleda seadusega määratud miinimumtähtaja jooksul. Toetame siinkohal Läti Vabariigi keskkonnaministeeriumi ettepanekut peatada menetlus kuni eriolukorra piirangute lõpetamiseni ning anda seejärel avalikkusele programmi menetluses osalemiseks vähemalt 30 päeva aega.</p> <p>Samuti teeme ettepaneku korraldada eriolukorra piirangute lõppemise järgselt avalik arutelu lisaks Pärnu linnale ka tuulepargiga vahetult piirnevates ja kõige enam mõjutatavates valdades – Hädemeestel ja Kihnus.</p>	<p>asjakohaste ettepanekute ja märkustega. Samuti on kokku lepitud, et vastu tulles avalikkuse soovile muudetakse avaliku arutelu toimumiskohta - Pärnu asemel toimuvad arutelud nii Kihnus kui ka Hädemeestel.</p>
		<p>Vastavalt KeHJS § 16 lg 2 teavitab otsustaja keskkonnamõju hindamise programmi avalikust väljapanekust ja avalikust arutelust vähemalt: Ametlikes Teadaannetes; arendaja kulul ühes üleriigilise levikuga või ühes kohaliku või maakondliku levikuga ajalehes; kavandatava tegevuse asukoha vähemalt ühes üldkasutatavas hoones või kohas (näiteks raamatukogu, kauplus, kool, bussipeatus)</p>	<p>Selgitame, et arendusala asub riigivetes, st see ei kuulu ühegi konkreetse kohaliku omavalitsuse territooriumile, mistõttu puuduvad alaga otseselt seotud üldkasutatavad hooned või sellised kohad, mida isikud igapäevaselt kasutaksid.</p> <p>Küll on aga nõustume, et on asjakohane kaasata arendusalaga piirnevaid kohalikke omavalitsusi – Kihnu ja Hädemeeste, keda avalikustamisest aegsasti ametliku e-kirjaga ka teavitati. Siinkohal on vastutus ka kohalikel omavalitsustel vajadusel oma elanikke sellisest menetlusest teavitada, pannes teated üles nt oma kodulehele ja ka nende hinnangul vajalikesse ja sobilikesse avalikesse kohtadesse.</p> <p>Edaspidise arusaamatuse vältimiseks kinnitame, et järgmistes etappides avaldatakse teated Ametlikes Teadaannetes, Eesti Päevalehes, Pärnu Postimehes ning palutakse need Kihnu ja Hädemeeste vallas avaldada oma koduleheküljel ning mõlemale vallale saadetakse ka lihtsalt printitavas formaadis teavitused avalikku kohta ülespanemiseks. Loodame, et kohalikud omavalitsused seda ka teevad.</p>
3.1	Hädemeeste VV, 31.03.2020 nr 4-2/429-1	<p>ptk 2.2 on märgitud, et arendusala äärmised tuulikud paiknevad rannikust ca 16 km kaugusel. Palume märkida maismaa asukohad (nii saartel kui mandril), millele tuulikud kõige lähemal on. Samuti peab täpsustama kaugust, hetkel on tegemist umbmäärase kaugusega.</p>	<p>Arvestame. Täpsustame peatükis 2.2 kavandatava tegevuse asukoht üle arendusala vähima kauguse Kihnu saarest ja mandrist. Selgitame, et on oluline vahet teha hoonestusloa alusel arendusalal ja tuulikute täpsel paiknemisel. Tuulikute asukohad selguvad KMH ja eelprojekti koostamise käigus ning nende paigutamisel arendusalale arvestatakse kõikide kehtivate nõuetega ja KMH-st tulenevate piirangutega.</p>
		<p>ptk 2.3 on mainitud, et maismaa alajaama asukohaks on arendajal neli reaalset alternatiivi.</p>	<p>Arvestame. Esitame KMH programmis esialgsed võimalikud asukohad tuulepargi elektrivõrku liitmiseks vajaliku maismaale rajatava alajaama ja tuulepargivälise merepõhja kaablitrasside</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		Hilisemas tekstis ei ole maismaa alajaamade asukohtasid võrreldud. KMH aruandes on vajalik näidata ja kaaluda maismaa alajaamade asukohtade ja elektriliinide trasside erinevaid alternatiive.	jaoks (vt KMH programmi joonis 2). Viitame, et käesoleva KMH töömahu hulka ei kuulu maismaal asuvate elektriliinide rajamisega kaasnevate mõjude hindamine - selle osas vastutab põhivõrgu arendaja.
		ptk 3 lisada kohalike omavalitsuste üldplaneeringud. Häädemeeste vallas kehtib Häädemeeste valla üldplaneering ning Häädemeeste valla rannaalade osaüldplaneering.	Ei arvesta, kuna kohalikud üldplaneeringud on paljuski muutmisel ning kehtivatel planeeringutel puudub seos meretuulepargi kavandamisega. Lisaks on Pärnumaa mereplaneering üldplaneeringutele alusdokumendiks. Kuna üldplaneeringud ei tohi olla vastuolus maakonnaplaneeringuga, siis maakonnaplaneeringu põhimõtetest piisab.
		ptk 4.3 palume rõhutada mõju asustusele seoses mõjuga teistele valdkondadele. Turism ja kalandus on piirkonna elanikele olulised tegevus- ja sissetulekute valdkonnad, seetõttu sõltub asustus suurel määral sellest, mis mõju tuulepark avaldab kalandusele ja turismile. Märgitud on, et piirkond on hõreda asustusega. Palun arvestada konkreetsete asustustiheduse näitajatega neis küldes ja piirkondades, kuhu mõju realselt ulatub. Valla keskmise asustustiheduse arvutamisel ei ole praegusel juhul korrektne arvesse võtta hõredama asustusega idapoolseid külasid, kus puudub otsene mere tuulepargi mõju (küll on aga elektriliinidest ja alajaamadest tulenev mõju). Lisaks rahvastikuregistrijärgsetele elanikele on vajalik arvestada suveelanike hulgaga. Vajalik on läbi viia mobiilpositsioneerimise või sama statistikat pakkuv analoogne uuring. Samuti tuleb kasutada Ehitisregistrist kättesaadavaid andmeid piirkonna elamute ja suvilate kohta.	Arvestame osaliselt. Programmi peatükki 4.3.1 lisatakse järgmine lõik „Liivi lahe piirkonnas on merekultuuri osaks kalandus ja merendusega seotud turism. Kalapüük on rannakaluritele oluline sissetulekuallikas.“ Viitame, et käesoleva KMH töömahu hulka ei kuulu maismaal asuvate elektriliinide rajamisega kaasnevate mõjude hindamine - selle osas vastutab põhivõrgu arendaja. Selgitame, et Liivi Lahe meretuulepargi puhul on tegemist projektiga, mis omab olulist tähtsust kliimamuutustega võitlemisega seoses riiklike kohustuste täitmisega, mistõttu tuleb selle projekti puhul arvesse võtta kogu ühiskonna huve. Merealade kasutuse planeerimispõhimõtete järgi on meretuulepargi ehitamine 6 meremiili kaugusele rannajoonest piisav kaugus, et tagada oluliste mõjude mitte avaldumine rannapiirkonnas elavatele isikutele. Kuna Häädemeeste puhul jääb lähim punkt 15,8 km kaugusele tuulepargi arendusala servast, siis ei ole ekspertide hinnangul asjakohane läbi viia mobiilpositsioneerimisel põhinevat detailset uuringut. Samuti ei ole asjakohane ehitusregistri täpsusega arvestada kõikide paiknevate eluhoonetega ning suvilatega ega hinnata igakordselt nendeni ulatuvat võimalikku mõju. KMH protsess on oma olemuselt avalik protsess ning iga huvitatud ja puudutatud isik saab selles protsessis osaleda. Kõigil on võimalus tutvuda keskkonnamõju hindamise materjalidega, esitada põhjendatud ettepanekuid, märkusi ja osaleda avalikul arutelul. Juhul kui eksperdid leiavad sisulise mõjude hindamise käigus, et täiendav analüüs on siiski vajalik, siis seda ka sobiva meetodikaga ja kogu Liivi lahe piirkonda arvesse võttes ka tehakse.
		Lk 62 tabelis on märgitud, et visuaalne mõju on väheoluline. Palume KMH käigus läbi viia kohapealne visuaalne mõju hinnang, arvestades ka suvitushooaja sesoonsusega. Visuaalne mõju hulgas on vajalik hinnata maismaale planeeritava alajaama ja liinide mõju maastikele. Varasemad koostatud visualiseeringud on olnud staatilised, väikeses formaadis kujutatud fotomontaažid, mis ei pruugi edasi anda tegelikku visuaalset mõju.	Ei arvesta. KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 visuaalse mõju all on selgitatud, et KMH aruande koostamise käigus koostatakse tuulepargi illustreerivad visualiseeringud analoogselt Eesti merealade planeeringus kasutatud meetodikaga ja põhimõtetega. Samuti võetakse visualiseeringute koostamisel eeskujuks Loode-Eesti meretuulepargi KMH puhul kasutatud praktikaid. Illustreeriv fotomontaaž on ekspertide hinnangul piisav lahendus tuuleparkide visuaalsete mõjude hindamiseks, mistõttu mudeldatav visualiseering ei ole vajalik.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		Programmi tuleb lisada, et visualiseering koostatakse dünaamilisena, näiteks videomodelleerimisena, kus arvestatakse erinevate ilmastiku- ja valgusoludega.	Viitame, et käesoleva KMH töömahu hulka ei kuulu maismaal asuvate elektriliinide rajamisega kaasnevate mõjude hindamine - selle osas vastutab põhivõrgu arendaja.
		Lk 62 tabelis on märgitud, et mõju kohalikule kogukonnale on eeldatavalt positiivne. Palume täpsustada võimalikke mõjusid. Mõju kohalikule kogukonnale ei ole võimalik enne hinnata, kui ei ole välja töötatud ja seaduslikult rakendatud konkreetseid kohaliku kasu meetmeid.	Arvestame osaliselt. Korrigeerime KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 sotsiaalmajandusliku mõju sõnastust, lisades järgmise lause: mõju kohalikule kogukonnale selgub täpsemalt aruande koostamise etapis. Samas märgime, et rahaliste kasumeetmete väljatöötamine ei ole KMH ülesanne.
		Lk 62 tabelis palun eraldi välja tuua mõju kalandusele. KMH aruandes tuleb välja tuua ka seirekava ning meetmed, mis võetakse tarvitusele, kui KMH aruande väited mõjude kohta ning seireandmed kokku ei lange. Välja tuua vastutaja. Täna sel päeval mõjutab üks rannakalur vähemalt 5 inimest (pereliikmed, tarbijad). Tuulepargi mõju kalandusele on valla tööhõive seisukohalt olulise tähtsusega.	Arvestame osaliselt. Selgitame, et KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 nähakse ette, et KMH käigus viiakse läbi sotsiaalmajandusliku mõju hindamine. Kavas on uurida võimalikku mõju kalandusele, konkreetsemalt võimaliku püügiala osalise piiramise tõttu avalduvate mõjude osas. Samuti on sotsiaalmajanduse valdkonnaga kaudsemalt seotud võimalikud muutused kalastiku liigirikkuses, mida täpsemalt käsitletakse vastavas mõjuhindamise peatükis. Märgime, et muutused liigirikkuses on esmahinnagu järgi pigem positiivsed. Samuti hinnatakse võimalikku mõju turismisektorile, sadamate arengule ning kohalikele teenustele seoses tuulepargi hooldusega. Kuna Eestis vastav praktika puudub, on kavas hindamisel objektiivsuse tagamiseks kasutada teiste riikide kogemusi jt asjakohaseid soovitusi merealade kasutuse kavandamisel ja mõjude seostamisel. KMH ülesandeks ongi muuhulgas kindlaks teha, kas ja kui palju võib keskkond olla kavandatavast tegevusest mõjutatud ning vajadusel määratakse ka vastavad leevendusmeetmed ning seiretingimused. Seirevajadus ja meetmed on asjakohane määrata peale ehitusprojekti valmimist ja keskkonnamoela taotlemisel, et tagada konkreetsetes ajahetkes parim seiremetoodika ja vahendid. KeHJS-e järgi on kohustuslik mõnda aega pärast mõjude hindamise tulemust läbi viia KMH järelhindamine, mille käigus hinnatakse KMH tulemuslikkust. Vajadusel määratakse asjakohase vastutava ametiasutuse poolt ka kompensatsioonimehhanismid ja tegevuskava. Kuna tegemist on seadusest tuleneva nõudega, siis selle eraldi väljatoomine KMH programmis ei ole vajalik.
		Kogukond peaks saama kohaliku kasu nii müügist kui ka tuulikupargi tegutsemisest. Peaks olema tuulikupargi ostul (oksjonil) kohaliku kasu tasu, tuulikupargi riiklik maks ja kogukonna otsene kasu.	Ei arvesta. Rahaliste kasumeetmete väljatöötamine ei ole KMH ülesanne. Teema tuleb lahendada riiklikul õigusloome tasandil. Täpsustavalt mainime, et arendajana saame toetada selle seadusandluse loomist.
		Lk 70 laiema avalikkuse all tuua välja ka kinnistute omanikud ja nii alalised kui sessaonsed elanikud.	Ei arvesta.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
			<p>KMH programmi ptk-is 9.1 tabelis 8 on huvitatud isikute all toodud ka laiem avalikkus, asjast huvitatud/mõjutatud isikud, nt piirkonna elanikud ja ettevõtted, see hõlmab ka kinnistute omanikke kui ka sesooneid elanikke.</p> <p>KMH avalikkuse kaasamise põhimõtte järgi ei ole asjakohane kaasata ükshaaval kõikide Liivi lahe (võrdsuse tagamiseks tuleks kaasata kõik omanikud, mitte ainult Häädemeeste piirkonna omad) piirkonnas paiknevate kinnistute omanikke ning alalisi ning sesooneid elanikke. KMH protsess on oma olemuselt avalik protsess ning iga huvitatud ja puudutatud isik saab selles protsessis vabalt osaleda. Kõigil on võimalus tutvuda keskkonnamõju hindamise materjalidega, esitada põhjendatud ettepanekuid, märkusi ja osaleda avalikul arutelul.</p>
		Kuna tegemist on Häädemeeste vallale äärmiselt olulise projektiga, siis palun edasised arutelud viia läbi Häädemeeste vallas kohapeal, et tagada mõjutatud isikute kaasatus.	Arvestame. Avalik arutelu on planeeritud korraldada eraldi Häädemeeste ja Kihnu vallas.
3.2	Häädemeeste VV, 17.07.2020 nr 5-1/955-1	<p>Häädemeeste Vallavalitsuse soovis lisada KMH peatükki nr 3 kohalike omavalitsuste üldplaneeringud, Häädemeeste vallast kehtivad piirkonnas Häädemeeste valla üldplaneering ja Häädemeeste valla rannaalade osaüldplaneering. Seda ettepanekut KMH läbiviijad ei arvestanud, kuna nende hinnangul kohalikud üldplaneeringud on paljuski muutmisel ning kehtivatel planeeringutel puudub seos meretuulepargi kavandamisega. Pärnumaa mereplaneering on üldplaneeringutele alusdokumendiks. Kuna üldplaneeringud ei tohi olla vastuolus maakonnaplaneeringuga, siis maakonnaplaneeringu põhimõtetest piisab. Üldplaneeringud ei olegi vastuolus maakonnaplaneeringuga, kuid tuleb silmas pidada, et Pärnu maakonnaga piirneva mereala planeeringus maismaa-alasid ei planeerita, kuid käsitletakse teemasid, mis toetavad mereruumi kasutust ja on rannikualaga funktsionaalses seoses, nt juurdepääsuvajadus, üleujutusala piir, sadamad, merepäästkeskused, avalikult kasutatav rannaala. Mereala planeering ei sea õiguslikult siduvaid kasutustingimusi maismaale, kuid</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Häädemeeste Vallavalitsus põhjendas planeeringute lisamist, et need kohalikud üldisema taseme planeeringud sisaldavad asjakohast infot, mis on vajalikud sotsiaalmajanduslike mõjude hindamiseks. KMH programmi peatükis nr 10 on KMH lähtematerjalina nimetatud ka Asjakohased riiklikud, maakonna ning valla planeeringud, arengukavad ja strateegiad. See tähendab, et igal juhul on kohustus arvestada mõjuhindamisel kõikide nimetatud asjakohast infot ja nõudeid sisaldavate planeeringutega. Sotsiaalmajanduslike mõjude hindamiseks on kohalikud üldise tasemega planeeringud tõepoolest asjakohased ja neid on kavas ka arvestada. Selguse huvides täiendasime KMH programmi vastavalt tabelis nr 4 rea „Sotsiaalmajanduslik keskkond, sh inimese tervis, heaolu ja vara; turism, kogukond; majandus ja tööhõive ning kalandus“ mõju prognoosimeetodit kajastava veeru juures.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>kajastab mereruumi kasutuse aspektist lähtuvalt olulisi teemavaldkondi, millega tuleb arvestada maismaa-alasid hõlmava maakonnaplaneeringu ja kohalike omavalitsuste üldplaneeringute koostamisel. Kohalike üldplaneeringute muutmisel olek ei saa olla põhjuseks nende arvestamiseta jätmisel ja kuna maakonna mereala planeering ja valla üldplaneering käsitlevad erinevaid alasid, puutudes kokku vähestes kohtades (sadamad), siis on üldplaneeringute kaasamine vägagi kohane.</p>	
		<p>Pärnu maakonnaga piirneva mereala planeeringu üheks tingimuseks tuuleparkide rajamisel on, et KMH raames hinnatakse ehitustööde aegseid mõjusid (kalastikule/kalandusele, linnustikule, laevaliiklusele jne), sh maismaal toimuvate tegevuste mõju (tuulikute ja vundamentide transport sadamasse ja sealt merealale, kaablite paigaldamine, alajaama rajamine), opereerimise aegseid mõjusid (sh hooldustööd) ning töötatakse välja asjakohased leevendavad meetmed. Mõju ei ole võimalik hinnata, kui ei ole välja toodud transporditeed, sobivad kohad alajaama rajamiseks jne.</p>	<p>Ei arvesta, sest on KMH programmis olemas. Selgitame, et KMH ülesanne on hinnata, kas kavandatava tegevusega kaasneb olulisi keskkonnamõjusid ja vajadusel määratakse nende mõjude leevendamiseks vastavad meetmed. KMH läbiviimisel hinnatakse igakordselt, olenemata varasemates muudes strateegilistes hinnangutes määratud ning lähtudes olemasolevate uuringust, kas kavandatava tegevusega võib avalduda keskkonnamõjusid ja kas need mõjud võivad olla olulised. Juhul, kui KMH programmi koostamisel ehk eelhindamise käigus tuvastatakse, et tegevusega avalduv mõju ei ole oluline, siis jäetakse see osa KMH koostamisest välja.</p> <p>KMH programmi koostamisel on tuvastatud, et tuulepargi ehitusel puudub oluline mõju laevaliiklusele, sest korraga ehitatakse maksimaalselt 2 tuulikut ja nende teeninduseks on vaja mõnda üksikut laeva. Ka tuulikute hoolduseks on merel korraga üks alus. Seega ei ole tegemist olulise laevaliikluse kasvuga. Selle seisukohaga on nõustunud ka Veeteede Amet. Mis puudutab navigatsiooniriske, siis see osa hinnatakse Veeteede Ametiga kooskõlastatult – nii metoodika kui ka eksperdi osas.</p> <p>Täpsed ehitusaegsed transporditeed selguvad eelprojekti valmimisel, aga enne selle valmimist peavad selguma tuulikute parameetrid ja lubatav arv. On võimalik, et Pärnumaal selleks sobivat sadamat ei leidugi.</p> <p>Alajaamadele sobivad asukohad on esitatud KMH programmis lk 11 – selleks on 4 erinevat alternatiivi. Asukohtade valikul on arvestatud olemasoleva infrastruktuuriga, nt sadamad jms, et mitte rajada looduslikku asukohta uut tehnoarajatist.</p>
		<p>Arvestamata jätsite ka ettepaneku KMH käigus viia läbi dunaamiline visuaalse mõju hinnang ja kasutate staatilisi fotosid visuaalse mõju hindamiseks. Liivi lahe meretuulepargi KMH koostamise käigus peab silmapiir olema liigendatud ning KMH raames koostatud visualiseering peab olema maismaa erinevatest punktidest. Keskkonnamõju hindamisel tuleks kasutada parimaid praktikad ja dunaamilise</p>	<p>Ei arvesta.</p> <p>KMH koostamisel tõepoolest sellist hinnangut ei plaanita, sest see eeldaks kogu mereala puhul detailsete geodeetiliste mõõdistuste tegemist – kõik hooned, puud jms objektid, kuhu tuulikud võiksid paista. See aga ei ole otstarbekas, ei ajaliselt ega ka finantsiliselt, eriti arvestades, et tuulikud asuvad Häädemeeste piirkonnast 16 km kaugusel. Kasutame tuulepargi KMH koostamisel samasuguseid parimaid põhimõtteid, mida on kasutatud Eesti merealade planeeringu puhul: erinevatest ilusatest vaatekohtadest koostatakse fotomontaaž. Tuulikute paigutamisel arvestatakse muuhulgas nõudega, et need oleksid paigutatud liigendatult, kui peaks tekkima olukord, kus tuulepark katab mingist vaate kogu silmapiiri. Juhime tähelepanu,</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>visualiseeringu loomine on kindlasti palju efektiivsem, sest maastiku muutumist saab hinnata erinevatelt kõrgustelt ja liikumistrajektoridel.</p> <p>Loode-Eesti rannikumere tuulepargi keskkonnamõju hindamisel kasutatud visualiseerimine ei anna head pilti, sest fotod on tehtud sügistalvisel perioodil pilves ilmaga.</p>	<p>et igal juhul paistavad tuulikud liigendatult ainult selle vaatepunkti suhtes, mille suhtes nad niiviisi paigutatakse. Loodusseaduse reeglite järgi ei ole võimalik sama tulemust saavutada igas punktis.</p> <p>Saame aga vastu tulla Teie soovile, et Liivi lahe meretuulepargi KMH juurde tehakse visualiseeringud erinevate ilmastikuoludega.</p>
		<p>Jääb arusaamatuks, miks on tuulepargi mõju turismile hinnatud Paldiski- Läänemaa näitel. Milliste lähteandmete põhjal saate öelda, et tegemist on sarnaste piirkondadega? Häädemeeste vallas on lisaks turismiteenuseid kasutavatele külalistele ka palju kinnisvara omanikke, kes kasutavad oma omandit suvitamiseks. Kui uuringud näitavad, et inimene ei jäta suvitama minemata tuulikute pärast, siis kas sama saab öelda ka suvilate ostmise ja omamise kohta ja kui, siis mis näitel.</p>	<p>Arvestame osaliselt.</p> <p>Selgitame, et KMH koostamisel on asjakohane kasutada eelnevalt analoogsete projektide KMH aruandeid. Eestis on selleks muuhulgas Loode-Eesti meretuulepargi KMH. Igal juhul on senise kogemuse põhjal võimalik järeldada, et mõju ei ole eeldatavalt oluline, kuigi teatav mõju võib kinnisvarale esineda. Seda teemat on põhjalikumalt uuritud näiteks Taanis, kus on hulgaliselt tuuleparke. Käesoleva KMH raames on kavas kasutada vastavate Taanis läbi viidud kinnisasjade mõju uuringute tulemusi ja järeldusi. Kuna ka see teema kuulub sotsiaalmajandusliku mõju hindamise valdkonna alla, siis selguse huvides täpsustamise vastavalt tabelit 4 rea „Sotsiaalmajanduslik keskkond, sh inimese tervis, heaolu ja vara; turism, kogukond; majandus ja tööhõive ning kalandus“ juures, rõhutades, et mõju hindamiseks isikute varale tuleb kasutada muuhulgas ka välismaiste projektide juures koostatud uuringuid ja mõjuhindamisi.</p>
4.	KaM, 31.03.2020 nr 12-4/20/27	<p>Kaitseministeeriumi hinnangul saab ilma riigikaitsele ehitistele negatiivset mõju avaldamata täielikult realiseerida alternatiivlahenduse nr 1, milleks on 100 200 m kõrgust elektrituulik. Alternatiivlahendusest nr 2 on võimalik ilma riigikaitsele ehitistele negatiivset mõju avaldamata püstitada 60 250 m kõrgust elektrituulik. Alternatiivlahendusi nr 2 ning 3 täies mahus realiseerida hetkel ei ole võimalik, sest kavandatavad elektrituulikud hakkaksid avaldama negatiivset mõju riigikaitsele ehitistele.</p>	<p>Võtame teadmiseks.</p> <p>KMH ja eelprojekti koostamise käigus selguvad täpsemad teostatavad lahendused, mille väljatöötamisel võetakse arvesse ka Teie poolt edastatud info. Arvestame, et projektlahenduste alternatiivide väljatöötamisel tuleb teiste ametiasutuste kõrval teha koostööd ka Kaitseministeeriumiga.</p>
5.	KeA, 27.03.2020 nr 6-3/20/118-3	<p>KMH programmi tuleb menetleda vastavalt 30.08.2010 (või 30.06.2015) kehtinud KeJHS-ele ning kaalultlusõigus puudub</p>	<p>Arvestame. Korrigeerime programmi peatükk 8 KMH koostamine ja menetlemise ajakava tabelit nr 7.</p>
		<p>KMH programmi ptk-de 2.1 ja 2.3 kohaselt Eesti Energia Aktsiaselts soovib rajada Liivi lahe meretuulepargi, kus olenevalt valitud tuulikutüüpide võimsusest püstitatakse 50-100</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Hoonestusloa taotlus, mille alusel menetlus ja KMH hindamine algatati, esitati 2010. aastal. Eesti Energial ei ole kavas rajada 160 tuulikut, vaid tuuleparki, mille võimsus on 1000 MW. 10 aasta jooksul on tuulegeneraatorite tehnoloogia oluliselt arenenud ning pargi koguvõimsuse</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>tuulikute. Selle järgi on KMH programmi ptk-des 2.3 ja 7 (tabelites 2 ja 4) nimetatud ka tuulepargi alternatiivid. 19.12.2019 korralduse p 1 ja KMH programmi avalikustamise teadete järgi on meretuulepark kavandatud kuni 160 tuulikuga. KMH programmi tuleb korrigeerida vastavalt reaalsele olukorrale või KMH programmis selgitada, miks on tuulikute arv erinev</p>	<p>1000 MW saavutamiseks on vaja tunduvalt väiksemal arvil tuulikuid, kui seda arvati 2010.a hoonestusloa taotluse eelduseks olnud plaani järgi. Keskkonnamõju hindamise eesmärk on anda tegevusloa andjale teavet kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimalustega kaasneva olulise keskkonnamõju kohta (KEJHS § 31 lõige 1). Lähtume hoonestusloa taotluses toodud pargi koguvõimsusest ning selle tagamiseks tänasel päeval reaalsetest alternatiividest tuulikute arvu ja võimsuse osas, kuid menetluse korrektsuse tagamiseks lisame ka kuni 160 tuulikuga alternatiivi. Täiendame KMH programmis peatükis 2 Kavandatav tegevus tabelis 2 toodud alternatiive vastavalt.</p>
		<p>KMH programmi ptk 2.3 kohaselt maismaale rajatakse 330 kV võimsusega alajaam, alajaama täpne asukoht selgub projekteerimise etapis ning selleks on arendajal käesoleval hetkel neli reaalset alternatiivi. Kuivõrd KMH programmi ptk 2.3 kohaselt KMH raames hinnatakse alajaama asukoha erinevate alternatiivide keskkonnamõju, siis Keskkonnaamet teeb ettepaneku KMH programmis välja tuua, millised on alajaama võimalikud alternatiivsed asukohad. Samuti tuleb KMH programmi tabelis 6 välja tuua, mis keskkonnamelementidele on kavas keskkonnamõju hinnata ning missugune saab olema mõju prognoosimismeetod.</p>	<p>Arvestame. Esitame KMH programmis esialgsed võimalikud asukohad tuulepargi elektrivõrku liitmiseks vajaliku maismaale rajatava alajaama ja tuulepargiväliste merepõhja kaablitrasside jaoks (vt KMH programmi joonis 2). Täiendasime Tabelit nr 6 hinnatavate keskkonnamelementide ja prognoosimeetodite osas.</p>
		<p>KMH programmi ptk 2.3 järgi alajaam ühendatakse 30 km õhuliiniga Kilingi-Nõmme või Sindi 330 kV alajaamaga. Keskkonnaamet teeb ettepaneku KMH programmis täpsustada, kas õhuliini kavandamine on Liivi lahe meretuulepargi projekti ja selle KMH osa või mitte.</p>	<p>Arvestame osaliselt. Viitame, et käesoleva KMH töömahu hulka ei kuulu maismaal asuvate elektriliinide rajamisega kaasnevate mõjude hindamine - selle osas vastutab põhivõrgu arendaja. KMH programmis on esitatud selgituseks üldine kirjeldus, kus ja kuidas on meretuulepark mõistlik elektripõhivõrguga ühendada. Selguse huvides täpsustame KMH programmi sõnastust. Peatükis 2.3 Kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus järgmiselt: Meretuulepargi alale rajatakse ka alajaam, kuhu ühendatakse tuulikute ühenduskaablid. Alajaama paigaldamiseks rajatakse eraldi vundament. Maismaale rajatakse meresisese alajaamaga ühenduses olev alajaam. Alajaama täpne asukoht selgub projekteerimise etapis ning selleks on arendajal käesoleval hetkel neli reaalset alternatiivi. Alajaama pinge on 330 kV ning see ühendatakse õhuliini pidi Kilingi-Nõmme või Sindi 330 kV alajaamaga. Käesoleva KMH piiritlusalaks on mere ja maismaa kaabli ühenduskoht ehk alajaam maismaal, st et mõjude hindamise mahus on vaid merealaga seonduvad või merealal paiknevate rajatiste poolt põhjustatud mõjud.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>KMH programmi ptk 4.1.4 alapeatükk „Loomastik“: KMH programmis on nimetatud uuringud, millele tuginetakse meretuulepargi mõju hindamisel kalastikule. Peatükist ei ilmne, kas uuringud käsitlevad ka kalade kudealaid. Keskkonnaamet teeb ettepaneku KMH programmis välja tuua, millistest andmetest lähtutakse kudealade analüüsil.</p>	<p>Arvestame ja täiendame programmi lisades ptk 4.1.4 alapeatükki „Loomastik“ kalastiku juurde täienduse sh kalade kudealaid.</p> <p>Kudealad asuvad madalas vees, kuni paarikümne meetri sügavusel ning ei kattu tuulepargi ehitusalaga, mis asub sügavamas vees. Kuid kudealadele võib esineda ehitus- ja lammutusaegnemõju merepõhja materjali ringitõstmisel tekkiva heljumi tõttu, kui tuulepargi ehitamine või lammutamine toimub kudeajal. KMH käigus koostatakse vastav mõjude hinnang, milles arvestatakse muuhulgas ka mere- ja laineprotsesse, merepõhjamaterjali, ehitustehnoloogiat ning eeldatavat heljumi kogust. Vastavalt tulemustele koostatakse ka illustreeriv kaardimaterjal võimalike mõjude ulatuse osas.</p>
		<p>„KMH käsitlusala (eeldatavaks mõjualaks) ruumiliseks ulatuseks kogu meretuulepargi arendusala (vt Joonis 1) ning väljaspool seda arendusala servast vähemalt 1 km raadiuses asuv piirkond.“ Käesoleval hetkel ei ole teada, milliseid vundamentalalternatiive kasutatakse. Gravitatsioonivundamenti puhul kaasnevad ulatuslikud pinnase ettevalmistustööd (pinnase eemaldamine) ning sellega kaasneb heljumi levik. Heljumi levik on tõenäoline ka kaugemale kui 1 km. Heljumi levik võib negatiivselt mõjutada kalade kudealaid kui ka merelisi elupaiku. Keskkonnaamet teeb ettepaneku suurendada mõju ulatust vähemalt kuni 3 km (KMH käigus mõjuala suurus täpsustub).</p>	<p>Arvestame. Täiendame KMH programmi teksti peatükis 7.1 Käsitlusala ulatus ja mõjuala ulatuse täpsustamine järgmise lõiguga:</p> <p>Keskkonnamõju hinnatakse lähtudes kavandatava tegevuse iseloomust ja sisust, st kavandatava tegevusega kaasneda võivate mõjude põhiselt, ning nii kaugemale, kui need mõjud tegelikult ulatuvad. Lähtudes ekspertide kogemusest ja teiste analoogsete projektide keskkonnamõju hindamise tulemustest on võetud käesoleva KMH käsitlusala (eeldatavaks mõjualaks) ruumiliseks ulatuseks kogu meretuulepargi arendusala (vt Joonis 1) ja merekaablitrassi ehk kavandatava tegevusega otseselt seotudala ning selle lähiümbrus. Mõjuala suurus sõltub konkreetsest mõjufaktorist (näiteks müra, õhusaaste, visuaalne mõju jne). Mõjuala ulatus sõltub ka mõjutatavast looduskeskkonna komponendist (veekeskkond, taimkate, loomastik). Täpne mõju ulatus esitatakse KMH aruandes vastavate keskkonnamõju hindamise valdkondade (müra, õhu- ja veesaaste) peatükkides.</p> <p>Kui mõjuala ulatust ei ole võimalik KMH programmis määrata, siis tehakse seda KMH koostamise käigus.</p>
		<p>KMH programmi tabel 6, mõju valdkond „Merepõhja elustik ja elupaigad, sh allveearheoloogia, ehitusgeoloogia ja merekaabli mõjud“: Keskkonnaamet teeb ettepaneku (kas selles punktis või linnustiku teema juures) ühe käsitletava teemana välja tuua lindudele sobivad toitumisalad (merepõhja elupaigad), et saaks hinnata toitumisalade kadu.</p>	<p>Ei arvesta.</p> <p>Selgitame, et tuulepark rajatakse alale, kus on keskmine sügavus 30 meetrit. Merepõhjaelustikust toituvatele lindudele sobivad toitumisalad on kuni 20 meetri sügavusega piirkondades. Seega ei ole alade kattumine tõenäoline ja oluline mõju toitumisaladele puudub.</p>
		<p>KMH programmi tabel 6, mõju valdkond „Kalastik“: Tabelisse 6 lisada kudealade analüüs, samuti heljumi leviku modelleerimine, et hinnata, kuivõrd tuulepargi rajamisel tekkiv heljum võib mõjutada kudealaid ja elupaikaid. Heljumi leviku analüüsil on oluline arvestada piirkonna hoovuste ja lainetusega. Kindlasti ei ole võimalik kasutada</p>	<p>Arvestame ja täiendame programmi.</p> <p>KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 Kalastiku alapunkti on lisatud järgmine lause:</p> <p>KMH aruandesse lisatakse kavandatava tegevuse alal esinevate võimaliku kalade kudealade mõjuanalüüs nii ehitusaegsete kui pikemaajaliste häiringute osas.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		analoogsete uuringute tulemusi. Heljumi levik sõltub kindlas asukohas valitsevatest tingimustest.	
		<p>KMH programmi tabel 6, mõju valdkond „Linnustik“: Keskkonnaamet palub meile esitada tabelis 6 nimetatud 2012-2014. a läbi viidud linnustiku uuringu Liivi lahe piirkonnas „Kihnu meretuulepargi linnustiku eeluuringu koondaruanne“ koos algandmetega, sest Keskkonnaametil ei ole hetkel veendumust, et 2012-2014. a kogutud andmed on piisavad kavandatava tuulepargi alal keskkonnamõju hindamiseks. Kavandatav tuulepark ulatub peaaegu Läti piirini, mistõttu uuringus kasutatud radari töökaugus tõenäoliselt nii kaugele ei ulatunud. Vajalik on kaaluda täiendavate välitööde tegemise vajadust, et kaetud oleks kogu tuulepargi ala võrreldavate andmetega.</p>	<p>Ei arvesta.</p> <p>Oleme seisukohal, et Liivi lahe piirkonnas on piisavalt andmeid varasematest uuringutest, mille tulemuste põhjal on võimalik teha järeldusi arendusprojektiga kaasnevate võimalike oluliste mõjude osas.</p> <p>Piirkonnas eelnevalt läbiviidud uuringud:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Radariuuring („Kihnu meretuulepargi linnustiku eeluuringu koondaruanne“), kui kõige täpsem Liivi lahe piirkonnas läbi viidud uuring, mis koostatigi konkreetse arendusprojekti raames. Selle uuringu tulemusi on arendaja oma projektis juba ka arvestanud ja arendusala ka vähendanud ning muutnud. Vaatamata sellele, et vaatlusala ei kata täpselt arendusala, annab see siiski Liivi lahe osas piisava ülevaate järelduste tegemiseks, sest tegemist on linnustiku-seire statistiline uuringuga, mis annab infot piirkonnas esinevate linnuliikide ja nende rände kohta. 2. Eesti Energia on tellinud linnustiku uuringu Tartu Ülikoolist, mis puudutab Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2012-2014. Töö teostaja: Tartu Ülikooli Eesti mereinstituut 3. Linnustiku pesitsuse uuring, mis puudutab ka Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2019. Töö teostaja: Eesti ornitoloogiaühing 4. Linnustiku rände uuring, mis puudutab ka Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2016. Töö teostaja: Eesti ornitoloogiaühing 5. tulemused ja järeldused, mis hõlmavad ka Liivi lahe piirkonda. <p>KMH aruande koostamiseks ning olemasolevate teadmiste ja andmete valideerimiseks oleme reserveerinud siiski võimaluse vastavalt eksperdi otsusele vajadusel läbi viia täiendav linnustiku uuring - lennu- või laevaloendusega. Loodusvaatluse seiretihedus ja detailne metoodika määratakse ekspertide poolt, lähtudes uuringu koostamisel selguvast andmete täpsustusvajadusest.</p>
		<p>KMH programmi tabel 6, mõju valdkond „Linnustik“: Arvestatud ei ole ehitusaegse mõjuga linnustikule. Ehitusaegselt tõuseb oluliselt laevaliikluse tihedus piirkonnas (materjalide transport, tööjõu transport). Olenevalt ehitust teenindavate laevade sadama asukohast ja kasutatavast laevateest võib kaasneda häiring pesitsevatele ja toituvatele lindudele. Keskkonnaamet teeb ettepaneku eelnimetatud aspekt lisada KMH programmi.</p>	<p>Ei arvesta. Ekspertide hinnangul ei saa tekkida ehitusega lisanduvast mõnest laevast olulist mõju, sest piirkonnas on juba väljakujunenud kaubavedu suuremate laevadega. Ehitusaegne laevaliiklus arendusalani toimub mööda olemasolevaid laevateid, s.o. sügavamas vees, kus linnud ei pesitse, mistõttu ei ole tõenäoline linnustikule pesitsemise ajal täiendava olulise mõju tekkimine.</p>
		KMH programmi tabel 6, mõju valdkonnad „Kaitsealused liigid ja kaitsealad“ ja „Natura 2000	Arvestame ning täiendame KMH programmi.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		alad, kaitstavad loodusobjektid": Keskkonnaamet teeb ettepaneku lisada mõlemasse punkti, et mõju võib avalduda lindude rändes. Pärnu lahe hoiuala ja linnuala on moodustatud muuhulgas rändlindude elupaikade kaitseks ja nende ränne peab olema elupaika võimalik, muidu ei täideta Pärnu lahe hoiuala ja linnuala kaitse-eesmärki. Lisaks on Liivi laht üks olulisemaid rände pudelikaalu.	KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 lisame teemade „Kaitsealused liigid ja kaitsealad“ ja „Natura 2000 alad, kaitstavad loodusobjektid“ juurde täpsustuse, et mõju võib avalduda seoses lindude rändega.
		KMH programmi tabeli 6 järgi väiksema otsese mõjuga on alternatiiv nr 3, sest seal on tuulikuid kõige vähem. Siin peab arvestama, et alternatiivi nr 3 korral on tuulikud kõige kõrgemad. Radariga kogutud lindude rändeandmetes peab olema teada ka parvede lendamise kõrgused erinevatel linnuliikidel, seega KMH käigus peab modelleerima, kas kõrgemad tuulikud on ikkagi väiksema mõjuga või suureneb hukkumiskõrgus ja mis liikide puhul. Keskkonnaamet märgib, et kuna KMH programm on oma olemuselt KMH lähteülesanne, siis KMH programmis mitte anda ennatlikke alternatiivide mõju hinnanguid. Samal põhjusel KMH programmi tabelis 6 mitte öelda: „(Kavandatavat tegevust välistavat mõju ei ole tõenäoliselt ühelgi alternatiivil).“	Ei arvesta. Vastavalt KMH käsiraamatule (T.Pöder, 2017) ptk 6.1 lk 107 ja ptk 6.5.2 lk 125-127 ei ole KMH programm ainult KMH lähteülesanne. Nimetatud juhend on nii Keskkonnaministeeriumi kui ka keskkonnaameti poolt soovitatud alusdokument KMH läbiviimiseks. Juhendi järgi tuleb KMH programmis tuvastada mitteolulised ja olulised keskkonnamõjud, sh prognoosida nende mõjude ulatust ning uurimismeetodeid. Seega ei saa me nõustuda kommentaariga ennetalike järelduste kohta, sest need on tehtud vastavalt KMH juhendile hetkel parimatele võimalikele teadmistele tuginedes. Linnustikule avalduva mõju hindamise läbiviimisel on iseenesest mõistetav, et võetakse muuhulgas arvesse erinevates alternatiivides käsitletavate tuulikute tipukõrgusi.
		KMH programmis on ebakõla läbiviidavate uuringutes kestuse osas. Kui KMH programmi tabelis 7 on uuringute tegemise ajaks märgitud ca 1 aasta, siis tabeli 6 järgi kestab kalastiku inventuur ca 2 aastat, hüljeste uuring 18 kuud. Keskkonnaamet palub täpsustada uuringute ja sellega seoses kogu KMH võimalikku kestust.	Arvestame ning korrigeerime KMH programmi Tabelit nr 7 järgmiselt: Uuringute tegemiseks vajaliku aja jooksul, eeldatavalt kuni 2 aastat
		KMH programmi tabelis 7 tuua lisaks menetluskäigule ja KeHJS tähtaegadele välja ka KMH eeldatav kestus (KMH algatamisest KMH aruande heakskiitmiseni).	Arvestame ning korrigeerime KMH programmi Tabelit nr 7 järgmiselt: Lisame rea, mille kohaselt kogu KMH protsessi eeldatav kestvus on 5 aastat.
		KMH käigus tuleb kindlasti analüüsida tööde aegse ja/või -järgse seire vajalikkust ning mahtu.	Võtame teadmiseks. KMH aruandes tuuakse välja olulised aspektid, mille seire võib olla vajalik, ning võimalusel tehakse ka asjakohaseid ettepanekuid, kuid kuna hoonestusloa KMH ja kasutusloa vahel võib olla mitmeid aastaid (käesoleval juhul eeldatavasti vähemalt 5 aastat),

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
			siis ei ole otstarbekas määrata seiremeetmeid projekti esimeses etapis. Konkreetsed seiremeetmed on mõistlik määrata ehitus- ja keskkonnaloa raames, et need oleksid võimalikult kaasaegsed ja asjakohased.
		KMH programmi ptk 9.1: Keskkonnaamet teeb ettepaneku kaasata KMH protsessi asjast huvitatud ühendusena mittetulundusühingu Liivi Lahe Kalanduskogu (registrikood 80271115)	Arvestame ning täiendame vastavalt KMH programmi Tabelit nr 8 järgmiselt: Lisame kavandatava tegevuse piirkonna elanikud, ettevõtted, laiem avalikkus, keskkonnaorganisatsioonid alajaotusesse Liivi Lahe Kalanduskogu.
		KMH programmi ptk 9.3 kohaselt käesoleval juhul on tegemist piiriülese KMH-ga, KMH protsessi kaasatakse Läti Vabariik. Keskkonnaamet palub KMH läbiviimisel arvestada Läti kavandatava (võimaliku) tuulepargiga, kuna see võib koosmõjus Liivi lahe meretuulepargiga avaldada olulist mõju lindude rändeteedele.	Ei arvesta. Saame KMH aruande koostamisel kumulatiivsete mõjude hindamisel arvestada olemasolevate või menetluses olevate projektidega, mille kohta on olemas teataval tasemel avalikud projektandmed. Läti riikliku merealade planeeringu järgi on tööpoolest käesoleva projekti arendusala lähedusse kavandatud meretuulepargi arendusala, millel võib olla kumulatiivne mõju käesoleva projektiga, kuid paraku puudub Lätis meie andmetel reaalne arendusprojekt ja vastav vajalik informatsioon, mida saaks kumulatiivsete mõjude hindamisel kasutada. See tähendab, et juhul, kui Lätis hakatakse viidatud alale tuuleparki realselt kavandama, tuleb piiriülese mõju hindamise käigus neil arvestada kaugemas faasis olevate Eesti projektidega. Läti Vabariik on KMH protsessi piiriülese mõjuhindamise raames huvitatud isikuna kaasatud ning täpsustame nendega Läti poolse tuulepargi arenduse küsimuse kindluse mõttes üle.
6.1	KeM, 27.03.2020 nr 7-12/20/12-4	KMH programmi tuleb menetleda vastavalt 30.08.2010 (või 30.06.2015) kehtinud KeJHS-ole ning kaalultlusõigus puudub	Arvestame. Korrigeerime programmi peatükk 8 KMH koostamine ja menetlemise ajakava tabelit nr 7.
		Kuna kavandatava tegevusega võib kaasneda oluline piiriülene keskkonnamõju, on Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet 2.01.2020 saadetud kirjas palunud Keskkonnaministeeriumil teavitada Lätit. Koostöös Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametiga teavitas Keskkonnaministeerium eeldatavalt mõjutatud riike 7.02.2020. Riikide vastused sellele, kas soovitakse osaleda kõnealuses KMH menetluses, on oodatud kuni 27.03.2020. Juhime tähelepanu, et vastavalt KeHJS §-le 30 peab riigile, kes on avaldanud soovi KMH menetluses osaleda, edastama KMH programmi niipea kui võimalik, kuid mitte hiljem, kui algab programmi avalik väljapanek Eestis. Seega kui mõni riik avaldab soovi KMH menetluses osaleda, tuleb riigile programm arvamuse avaldamiseks saata. KMH	Võtame teadmiseks.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		programmi ei saa järelevalvajale heakskiitmiseks esitada enne, kui on toimunud vastavad piiriülesed konsultatsioonid.	
		Programmi peatükis 3.5. kirjeldatakse kavandatava tegevuse kooskõla kliimapoliitika põhialustega aastani 2050. Teeme ettepaneku teha sama ka kliimamuutustega kohanemise arengukavaga aastani 2030. Samuti palume täiendada KMH programmi peatükki 5 selliselt, et KMH aruande koostamise käigus hinnatakse ka kavandatava tegevuse mõju kliimamuutustele ning kliimamuutustest tingitud mõjusid kavandatavale tegevusele, arvestades Eesti tuleviku kliimastenaariume aastani 2100. Kliimastenaariumid on leitavad Keskkonnaministeeriumi veebilehel https://www.envir.ee/sites/default/files/kliimastenaariumid_kaur_aruanne_ver190815.pdf .	Arvestame osaliselt ja täiendame programmi. Kuna tuulepargieluiga on kuni 30 aastat ning hoonestusluba antakse 50ks aastaks, siis saame arvestada selle perioodiga seonduvaid strateegilisi dokumente ja nendes seatud eesmärkide ning järeldusi. Lisame p 3.5 Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030.
		Programmi peatükis 3.11. kirjeldatakse kavandatava tegevuse kooskõla Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringuga. Käimasoleva Eesti mereala planeeringu lahenduse väljatöötamisel ja mõjude hindamisel on arvestatud Pärnu mereala planeeringu lahendusega. Juhime aga tähelepanu Eesti mereala planeeringu põhilahenduse seletuskirjas välja toodud asjaolule, et planeeringute erinevate koostamisaegade ja täpsusastmete tõttu on lahenduse teemade ruumikujudes erinevusi, mistõttu on ka teemade käsitlused osaliselt erinevad. Sellega tuleb antud KMH-s arvestada ning käsitleda ka Eesti mereala planeeringut.	Arvestame ning täpsustame KMH programmi. Lisame p 3.13 Eesti merealplaneering.
		Peame vajalikuks täiendada programmi selliselt, et KMH aruandes antakse ülevaade kavandatava tegevuse ala setete koostisest ja paksusest, kuna setete koostis ja paksus on oluline vundamendi tüübi valikul ning ehitusaegsete keskkonnanahäiringute prognoosimiseks ja leevendusmeetmete välja pakkumiseks. Joonisele	Arvestame osaliselt. Täiendame KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 toodud teemat Merepõhja setted ja rannaprotsessid lausega: " KMH aruandes antakse ülevaade kavandatava tegevuse ala setete koostisest ja paksusest, kuna setete koostis ja paksus on oluline aspekt vundamendi tüübi valikul ning ehitusaegsete keskkonnanahäiringute prognoosimiseks ja leevendusmeetmete välja pakkumiseks." Joonisele kavandatava meretuulepargi arendusala ei märgita, sest joonis on ülemäära värvirohke ning mõõtkavas, mille juures arendusala olevate setete tuvastamine ei oleks arendusala märkimisel piisava detailsusega võimalik. Eraldi setete analüüs esitatakse KMH

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		3 tuleks kanda (nt musta joonega) kavandatava meretuulepargi ala.	aruandes ja KMH programmis omab see illustreerivat tähendust. Arendusala on märgitud Joonisel 1 ja 2 ning kõrvutades seda joonisega 4 on võimalik saada ülevaade arendusala paiknemisest ja piirkonnas olevatest setete tüüpidest.
		Programmi tuleb lisada kavandatava tegevuse alal esinevate kalade kudealad ning kirjeldada nende mõju prognoosimise meetodeid, käsitledes nii ehitusaegseid kui pikemaajalisi häiringuid. Tabel 5 kalastiku kontekstis märgime, et juhul kui tuulepark rajatakse kalade kudealale, siis on tuulikutel ka kasutamisel otsene mõju kalastikule olemas. See on välja toodud ka Tabelis 6, kus on kirjeldatud tuulikute opereerimisfaasis kalastikule avalduvat mõju. Seoses ehitustööde aegse mõjuga kalastikule teeme ettepaneku Tabelisse 6 lisada, et kui ehitusajal laiali keerutatud setted/hõljum ladestub olulistele koelmuualadele, siis on negatiivse mõju ulatus oluliselt laiem.	Arvestame osaliselt. Kudealad asuvad madalas vees ning ei kattu tuulepargi ehitusalaga, mis asub sügavamas vees, st kasutusaegne mõju kudealadele puudub. Kuid kudealadele võib tööpooldest esineda ehitusaegne ja ka lammutusaegne mõju merepõhja materjali ringitõstmisel tekkiva heljumi tõttu, kui tuulepargi ehitamine või lammutamine toimub kudeajal. KMH käigus koostatakse vastav mõjude hinnang, mille käigus arvestatakse muuhulgas ka mere- ja laineotsesse, merepõhjamaterjali, ehitustehnoloogiat ning eeldatavat heljumi kogust. Eelneva põhjal tuvastatakse mõjuala ulatus ning koostatakse ka vastav kaardimaterjal. Tabelis 6 eeldatav kasutusaegne mõju Merepõhja setetele ja rannaprotsessidele on lisatud lause: "KMH aruandes antakse ülevaade kavandatava tegevuse ala setete koostisest ja paksusest, kuna setete koostis ja paksus on oluline aspekt vundamendi tüübi valikul ning ehitusaegsete keskkonnanähtingute prognoosimiseks ja leevendusmeetmete välja pakkumiseks".
		Tabelis 6 on mõju vee kvaliteedile hinnatud kui „eeldatavalt väheoluline“. Ehitusaegne mõju vee kvaliteedile sõltub sette koostisest, valitud vundamendi tüübist, hüdrodünaamilistest tingimustest jms, kuid ei ole alust pidada seda väheoluliseks. Seetõttu palume antud hinnangut korrigeerida. KMH käigus tuleb kirjeldada heljumi levikut ja mõju ning pakkuda välja leevendusmeetmed.	Arvestame, sh korrigeerime KMH programmi sõnastust peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 toodud teemat Vee kvaliteet järgmiselt: Eemaldame lause, mille kohaselt mõju vee kvaliteedile on ebaoluline.
		Programmis on korduvalt viidatud Natura 2000 ala kaitse-eesmärgiks olevate erinevate linnuliikide soodsale seisundile (nt lk 38–39). See ei ole korrektne: erinevate liikide seisundit hinnatakse riigi tasandil, mitte ala tasandil, ning linnuliikide puhul on näitajaks lühi- ja pikaajaline trend, mistõttu mitmete liikide seisundit ei saa pidada soodsaks. Palume programmi asjakohaselt korrigeerida. Natura eelhindamise tulemusena peab selguma, kas on välistatud kavandatava tegevuse ebasoodne mõju Natura 2000 kaitse-eesmärgiks olevate liikide seisundile (mitte	Arvestame. Peatükk 6, mis käsitleb Natura 2000 eelhindamist on KMH programmis tervikuna ümber kirjutatud.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		„soodsa seisundile“). Lisaks toome välja, et linnustiku mõju prognoosimeetodite hulgas ei ole ette nähtud täiendavaid uuringuid. Juhime siinkohal tähelepanu sellele, et olemasolevate uuringute andmed ei pruugi olla otsuste tegemiseks piisavad ja ajakohased.	
		Meretuuleparkide juures on oluline tagada maksimaalne tootlikkus. See tähendab, et tuuleenergiast toodetud taastuvelektrienergia ülejääv võimsus tuleks salvestada ning roheline vesiniku tootmine on selleks hea lahendus. Leiame, et KMH programmi tuleks lisada ka vesiniku tootmine. Paljud riigid kaaluvad ning juba teevad pilootprojekte roheline vesiniku tootmiseks meretuuleparkide juures. Samuti tuleks KMH käigus kaaluda muid salvestusviise (nagu pumphüdroakumulatsioonijaamad, maasoojuse kasutamine jne).	Ei arvesta, kuna teema ei kuulu hoonestusloa taotluse koosseisu. Hoonestusloa taotluses on arendaja taotlenud konkreetse objekti rajamise võimalust, projekti ja hoonestusloa sisu laiendamine KMH koostamise jooksul lisa ettepanekutega ei ole vormiliselt õiguspärane. See tähendaks projekti hoonestusloa taotluse muutmist Vabariigi Valitsuse otsusega ning kogu projekti kontseptsiooni muutmist, samuti lisainvesteeringute tegemist ning eriplaneeringu koostamist ja mõjude hindamise algatamist maismaal. Käesoleval juhul ei ole see arendaja huvidega kooskõlas. Energeetika arendamine on strateegiline riiklik küsimus, mida tuleb vastava arengukava ja pilootprojektidega lahendada. Ettepaneku võib adresseerida vastutavale ministeeriumile.
		Programmi avalikustamise kontekstis (lk 62) on selgitatud, et teavitamine kavandatava tegevuse asukoha vähemalt ühes üldkasutatavas hoones või kohas „otsustakse vastavalt otstarbekusele ja oma varasemale praktikale“. Antud lähenemine jääb ebaselgeks, sest tegemist on KeHJS-s ette nähtud nõudega. Lk 63 on öeldud, et avalikustamisest teavitamise menetluskohas KMH programmile ei lisata. Palume need heakskiitmiseks esitatavasse programmi lisada, sest heakskiitmise üle otsustamisel on üheks osaks ka avalikustamise nõuetekohasuse kontrollimine.	Arvestame osaliselt. KMH programmile lisatakse menetluskohad, kui programm esitatakse järelevalvajale heakskiitmiseks. Selgitame, et arendusala asub riigivetes, st see ei kuulu ühegi konkreetse kohaliku omavalitsuse territooriumile, mistõttu puuduvad alaga otseselt seotud üldkasutatavad hooned või sellised kohad, mida isikud igapäevaselt kasutaksid. Siiski on asjakohane kaasata arendusalaga piirnevaid kohalikke omavalitsusi – Kihnu ja Häädemeeste vald. Edaspidise arusaamatuse vältimiseks kinnitame, et järgmistes etappides avaldatakse teated Ametlikes Teadaannetes, Eesti Päevalehes, Pärnu Postimehes ning palutakse need Kihnu ja Häädemeeste vallal avaldada oma koduleheküljel ning mõlemale vallale saadetakse ka lihtsalt printitavas formaadis teavitused avalikku kohta ülespanemiseks. Loodame, et kohalikud omavalitsused seda ka teevad.
		Tehnilise sisuga märkused: 1) avalikustamise teates toodud info kohaselt on otsustajaks Vabariigi Valitsus, mitte Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet, kes viib läbi hoonestusloa menetluse; 2) lk 11 – pinge ühikuks on volt (kilovoldi tähiseks kV), võimsuse ühikuks on vatt;	Arvestame ning korrigeerime KMH programmi järgnevalt: 1) Hoonestusloa otsustajaks on Vabariigi valitsus, hoonestusloa menetluse korraldajaks ja KMH menetlusel otsustajaks on TTJA. KMH järelevalvajaks on Keskkonnaministeerium. 2) parandame vea 3) kuna elektritootmisega seoses on 2019.a jooksul toimunud olulised muutused, siis uuendame KSH programmis vastava informatiivse osa pärast 2019.a Taastuenergia aastaraamatu ilmumist (s.o juunis 2020). 4) parandame vea 5) parandame vea

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>3) lk 13–14 – soovitame elektrienergia toodangu kirjeldamisel kasutada uuemate andmetega allikaid (nt Taastuvenergia aastaraamat 2018);</p> <p>4) lk 18 kasutatakse terminit „Euroopa heitmekaubanduse süsteem“ – tegemist on Euroopa Liidu kasvuhooenergiaasjade lubatud heitkoguse ühikutega kauplemise süsteemiga, lühendina võiks kasutada „EL-i heitkogustega kauplemise süsteem“;</p> <p>5) lk 34 viidatakse Natura hindamise kontekstis KSH aruandele – eeldatavalt on silmas peetud antud KMH aruannet;</p> <p>6) lk 54 viidatakse muinsuskaitse väärtuste kontekstis meetodika kooskõlastamisele Kaitseministeeriumiga – eeldatavalt on silmas peetud Muinsuskaitseametit;</p> <p>7) lk 62 viidatakse maavalitsuste teavitamisele – maavalitsusi enam ei eksisteeri;</p> <p>8) terviklikult kontrollida ning vajadusel parandada tekstis viited tabelitele (nt lk 34 on viide Tabelile 7, kuid eeldatavalt peaks olema viide Tabelile 6);</p> <p>9) mitmete jooniste (nt 3 ja 8) legendid on ingliskeelsed – joonistel peab olema eestikeelne legend või lisatud juurde täiendavad eestikeelsed selgitused.</p>	<p>6) täpsustame viidatud lõiku</p> <p>7) parandame vea</p> <p>8) Töö koostamise käigus toimus mitmeid täpsustusi ja kahetsusväärsetel viidatud osadel viited parandamata. Kontrollime üle kõik viited ja parandame need.</p> <p>9) Lisasime jooniste juurde eestikeelsed selgitused seal, kus võimalik.</p>
6.2	KeM, 22.07.2020 nr 7-12/20/12-10	<p>Seisukohtadega arvestamise tabelis on selgitatud, et Keskkonnaministeeriumi märkusega kõnealusel menetlusel kohalduva keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (KeHJS) redaktsiooni kohta on arvestatud. Siiski on täiendatud KMH programmis nimetatud menetlustoiminguid, mis 2010. a KeHJS-i redaktsioonis ei sisaldu (nt tabelis 5: järelevalvaja teeb programmi nõuetele vastavaks tunnistamise otsuse). Palume programmi asjakohaselt korrigeerida.</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Täname täpsustuse eest, viisime programmi terminite parandused sisse. Täpsustasime KMH programmi erinevate terminitega lk 5 ja tabelis nr 1 ja 5.</p>
		<p>Keskkonnaministeerium tegi KMH programmi avaliku väljapaneku käigus ettepaneku lisada programmi vesiniku tootmine, et taastuvenergiast</p>	<p>Arvestame osaliselt.</p> <p>Kuna tegemist ei ole kooskõlastuse aluseks oleva teemaga (ei ole hoonestusloa osa), siis võtame seda soovitusena ja hea tahte märgiks Lisame Liivi lahe meretuulepargi KMH</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>toodetud ülejääv võimsus salvestada ning seeläbi tagada maksimaalne tootlikkus. Programmis ei ole kirjeldatud ettepanekuga arvestatud. Oleme jätkuvalt seisukohal, et vesiniku kui ühe energiasalvestuse võimaluse kasutust tuleb käesolevas KMH-s käsitleda ning seda järgmistel põhjustel. 8. juulil 2020 avalikustas Euroopa Komisjon vesinikustrateegia kliimaneutraalse Euroopa saavutamiseks, milles on toodud ühe peamise prioriteedina taastuvatest energiaallikatest vesiniku tootmine. Rohelist vesiniku on võimalik toota kas tuule- või päikeseenergiast. Vesinikustrateegia rõhutab just suurte projektide olulisust vesiniku kasutuselevõtuks. Eesti kontekstis oleks üheks suuremaks rohelise vesiniku tootmisallikaks meretuulepark. Mitmetes riikides on kavandatud või kavandamisel meretuuleparkides rohelise vesiniku tootmine.</p> <p>Lisaks on Eesti ühinenud Vesiniku algatusega (The Hydrogen Initiative) Euroopa Liidu energeetikaministrite mitteametlikul kohtumisel Austrias 2018. aastal. Eestis on kinnitatud riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030, milles on ühe pikaajalise suunana toodud, et 2040 perspektiivis on võimalik ühtlustada tarbimist võrgus, sest tipukoormused saaks katta salvestatud energiaga. Üheks selliseks energiakandjaks on nimetatud ka vesinik. Riigi tellimusel on ettevalmistamisel uuring vesiniku kasutuselevõtu potentsiaali täpsustamiseks Eestis tervikuna ning pilootprojektide ellukutsumiseks. Meretuulepargi rajamine on pikaajaline protsess ning hinnates viimaseid kiireid arenguid lahenduste väljatöötamisel kliimaneutraalsuse saavutamiseks, tuleks kasutada olemasolevaid teadmisi ja võimalusi ka energiasalvestuse tehnoloogiate kasutuselevõtu hindamiseks.</p> <p>Vastavalt KeHJS1 § 20 lõikele 1 punktile 6 tuleb KMH aruandes analüüsida kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimalustega</p>	<p>programmi selgituse, et meretuulepargi puhul kaalutakse selle ühendamist rannikul asuva vesinikutehasega, mille kohta koostatakse eraldiseisev projekt ning eriplaneering koos keskkonnamõtjude hindamisega.</p> <p>Nõustume, et Euroopa Liidu ja Eesti Vabariigi pikaajaliste kliimaeesmärkide saavutamiseks on vaja leida viis taastuvenergia suuremahuliseks ning majanduslikult taskukohaseks salvestamiseks. EL-i vesinikustrateegia pakub üheks võimaluseks taastuvenergia talletamise vesiniku kujul. Selle lahenduse hindamiseks uurib Eesti Energia aktiivselt võimalusi taastuvenergia tootmisvarade juurde vesiniku tootmise üksuste rajamiseks, mis võimaldaksid rohevesiniku toota konkurentsivõimeliste hindadega ning minimaalse transpordikulu- ja keskkonnamõtjuga. Eesti Energia kavandab vesinikutehase rajamist maismaale tuulepargi maismaa liitumispunkti lähedale, kuna merele vesinikutehase rajamine ei ole käesoleval hetkel perspektiivne, sest see on oluliselt suurema investeerimismaksumuse ja keskkonnamõtjuga kui seda oleks maismaale rajatav vesinikutehas.</p> <p>Juhime tähelepanu asjaolule, et tegevusloa KMH ei ole oma olemuselt strateegiline planeerimisdokument, vaid on konkreetse tootmiseseadme projektlahenduse keskkonnamõtju hindamine konkreetsetes asukohas, analüüsides selle sobivust taotletud asukoha keskkonda. Vesinikutehase kohta puudub vastava projektlahenduse täpsusega informatsioon, mille põhjal oleks võimalik läbi viia nõuetekohane keskkonnamõtju hindamine.</p> <p>Lisaks, ei ole meretuulepargi hoonestusloa raames võimalik kavandada ega ka vastava täpsusega hinnata maismaal toimuvaid tegevusi, vaid nende planeerimiseks on planeerimiseaduse järgi ette nähtud muud strateegiliste planeeringute liigid ning mõjude hindamised, mida viib läbi vastavalt kas siis riik või kohalik omavalitsus. Seega ei ole käesoleva projekti raames asjakohane kavandada ja hinnata vesinikutehase mõjusid maismaal.</p> <p>Käesoleva meretuulepargi hoonestusloa ja selle KMH sisu määrab Vabariigi Valitsuse 19.12.2019 korraldus nr 311 ning nimetatud korralduses ei ole kirjeldatud vesiniku tootmise võimaluste uurimist antud keskkonnamõtjude hindamise raames. Selle lisamiseks tuleks muuta hoonestusloa algatamise korraldust ning kuna see muudab oluliselt ka mõjude hindamise mahtu, siis tuleks läbi viia uus KMH programmi koostaja hange ning alustada algusest kogu senise tehtud tööga. See ei ole aga arendaja huvides.</p> <p>Eelnevalt nimetatud põhjustel ei ole otstarbekas lisada käesoleva tuulepargi hoonestusloa menetluse vesinikutehnoloogia analüüsi.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>eeldatavalt kaasnevat keskkonnamõju, sealhulgas kaudset mõju ning teiste tegevusliikidega koosmõju keskkonnaseisundile. Kuigi vesiniku tootmine ei ole arendaja hoonestusloa taotluses otseselt välja toodud, siis leiame, et KMH läbiviimisel on põhjendatud käsitleda ka vesinikuga seonduvat. Seda põhjusel, et Eestis on vesiniku kasutuselevõtu arendamine planeerimisel olev tegevus, mis võib omada olulist koosmõju Liivi lahe tuulepargi rajamise projektiga. Arengud vesiniku kui salvestatud energia kandja valdkonnas on kiired ning seetõttu on oluline, et KMH käigus oleks ülevaatlikult kaalutud ja arvestatud ka võimalusega toota vesinikku ning leitakse põhimõtteline lahendus tulevikku silmas pidades.</p> <p>KMH käigus tuleks piisaval määral analüüsida tehnoloogilisi lahendusi vesiniku tootmiseks tuulepargis ning anda hinnang võimalike lahenduste elluviimisega kaasnevale keskkonnamõjule. See tähendab, et hinnata tuleks võimalusi toota vesinikku merel tuulepargi juures ning alternatiivselt maismaal tuulepargis toodetud elektrist. Analüüs peaks KMH-s käsitletavate alternatiivide lõikes hõlmama taristu võimalikke lahendusi (kaabel, toru, turul olevad elektrolüüserid), hinnata tuleks vesiniku tootmisvõimsuseid ning anda hinnang kogu tootmisahela keskkonnamõjule. Eesmärgiks on välja selgitada vesiniku tootmiseks sobivaim ja väikseima keskkonnamõjuga lahendus, seda ka juhul, kui vesiniku tootmine oleks rakendatav kas tehnoloogiliste või investeeringutest tingitud takistuste tõttu alles projekti hilisemas faasis. Selle tulemusena oleks kättesaadav info vesiniku tootmise potentsiaalset, praktilisest rakendatavusest ning kaasnevast keskkonnamõjust. Samuti oleks varakult läbimõeldud ja hinnatud mõjudega lahendus, mis võimaldaks asuda vesinikku tootma tulevikus.</p>	

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>KMH programmis on viidatud juhendile „Juhised Natura hindamise hindamise läbiviimiseks loodusdirektiivi artikli 6 lõike 3 rakendamisel Eestis“. Informeerimine, et juhendit on 2019. aastal uuendatud ning palume programmis viidata juhendi ajakohasele versioonile.</p>	<p>Arvestame. Täname täpsustuse eest, viisime paranduse KMH programmi lk 37 sisse.</p>
7.	<p>Kihnu VV, 31.03.2020 nr 16-7/19-3404-008</p>	<p>KEHJS § 16 lõike 2 punkti 3 kohast teavitust Kihnu vallas ei ole TTJA korraldanud, sellest lähtuvalt palume programmi avaliku väljapaneku tähtaega pikendada kuniks vastavad materjalid on kaheks nädalaks välja pandud ja teavitus teostatud. TTJA ei ole kogukonda piisavalt kaasanud.</p>	<p>Ei arvesta. Selgitame, et arendusala asub riigivetes, st see ei kuulu ühegi konkreetse kohaliku omavalitsuse territooriumile, mistõttu puuduvad alaga otseselt seotud üldkasutatavad hooned või sellised kohad, mida isikud igapäevaselt kasutaksid. Küll on aga nõustume, et on asjakohane kaasata arendusalaga piirnevaid kohalikke omavalitsusi – Kihnu ja Häädemeeste, keda avalikustamisest aegsasti ametliku e-kirjaga ka teavitati. Siinkohal on vastutus ka kohalikel omavalitsustel vajadusel oma elanikke sellisest menetlusest teavitada, pannes teated üles nt oma kodulehele ja ka nende hinnangul vajalikesse ja sobilikesse avalikesse kohtadesse.</p> <p>Teavitame, et oleme siiski üheskoos eksperdi, otsustaja ja arendajaga otsustanud käesoleva KMH programmi uuesti avalikustada, täiendades seda esimesel avalikustamise perioodil laekunud asjakohaste ettepanekute ja märkustega. Samuti on kokku lepitud, et vastu tulles avalikkuse soovile muudetakse avaliku arutelu toimumiskohta - Pärnu asemel toimuvad arutelud nii Kihnus kui ka Häädemeestel.</p> <p>Edaspidise arusaamatuse vältimiseks kinnitame, et järgmistes avalikustamise etappides avaldatakse teated Ametlikes Teadaannetes, Eesti Päevalehes, Pärnu Postimehes ning palutakse need Kihnu ja Häädemeeste vallal avaldada oma koduleheküljel ning mõlemale vallale saadetakse ka lihtsalt printitavas formaadis teavitused avalikku kohta ülespanemiseks. Loodame, et kohalikud omavalitsused seda ka teevad.</p>
		<p>Kavandatav meretuulepark ei lähtu Pärnumaa mereplaneeringust. Pärnumaa mereplaneeringu tuuleparkide alade aluseks on GORWIND uuring, kus tuuliku kõrgus on arvesatud ca 85m mastiga ja ca 130m kõrguse tuulikuga. Kavandatud 200-300 m kõrgused tuulikud ei vasta mereplaneeringu lähtealustele ja seeläbi ei ole programm kooskõlas Pärnumaa mereplaneeringuga.</p>	<p>Ei arvesta. Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringuga on määratud tuuleenergeetika võimalik arenduspiirkond, kuid tuulikute suurimat lubatud tipukõrgust planeering ei kehtesta, pigem vastupidi, planeering rõhutab, et tuulepargi tehnilised parameetrid selguvad hoonestusloa KMH käigus. Vastuolu meie hinnangul ei esine.</p>
		<p>Programmis märgitud ehitusala ulatub lähemale kui 10km joon rannikust.</p>	<p>Arvestame. Täpsustame üle arendusala kauguse Kihnu saarest KMH programmi peatükis 2.2 Kavandatava tegevuse asukoht. Selgitame, et on oluline vahet teha hoonestusloa arendusalal ja tuulikute täpsel paiknemisel. Tuulikute asukohad selguvad KMH ja eelprojekti koostamise</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
			käigus ning nende paigutamisel arendusalale arvestatakse kõikide kehtivate nõuetega ja KMH-st tulenevate piirangutega.
		Koostada visualiseeringud ka videoinstallatsioonina, mis võimaldab vaadelda tuulikute paiknemist erinevate ilmastikutingimustega, kaugustega rannikust ning tuulikute kõrgustega. Staatiline pildimaterjal ei ole piisav. Lähtekohaks võtta Kihnu saare vähemalt 5 asukohta, sealhulgas sadam, lõunatipp, lääne- ja idakallas tuletorni ümbruses.	<p>Ei arvesta.</p> <p>KMH programmi peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6 visuaalse mõju all on selgitatud, et KMH aruande koostamise käigus koostatakse tuulepargi illustreerivad visualiseeringud analoogselt Eesti merealade planeeringus kasutatud meetodikaga ja põhimõtetega. Samuti võetakse visualiseeringute koostamisel eeskujuks Loode-Eesti meretuulepargi KMH puhul kasutatud praktikaid. Illustreeriv fotomontaaž on ekspertide hinnangul piisav lahendus tuuleparkide visuaalsete mõjude hindamiseks, mistõttu mudeldatav visualiseering ei ole vajalik.</p>
		p7.1 - 300m kõrguse tuuliku puhul ei ole mõjuala 1km tuulepargi alast kui räägime visuaalsest mõjust, võimalikust negatiivsest mõjust turismile ning kalastikule.	<p>Arvestame. Täiendame KMH programmi teksti peatükis 7.1 Käsitlusala ulatus ja mõjuala ulatuse täpsustamine järgmise lõiguga:</p> <p>Keskkonnamõju hinnatakse lähtudes kavandatava tegevuse iseloomust ja sisust, st kavandatava tegevusega kaasneva võivate mõjude põhiselt, ning nii kaugelt, kui need mõjud tegelikult ulatuvad. Lähtudes ekspertide kogemusest ja teiste analoogsete projektide keskkonnamõju hindamise tulemustest on võetud käesoleva KMH käsitlusala (eeldatavaks mõjuvalaks) ruumiliseks ulatuseks kogu meretuulepargi arendusala (vt Joonis 1) ja merekaablitrassi ehk kavandatava tegevusega otseselt seotudala ning selle lähimõju. Mõjuala suurus sõltub konkreetsest mõjufaktorist (näiteks müra, õhusaaste, visuaalne mõju jne). Mõjuala ulatus sõltub ka mõjutatavast looduskeskkonna komponendist (veekeskond, taimkate, loomastik). Täpne mõju ulatus esitatakse KMH aruandes vastavate keskkonnamõju hindamise valdkondade (müra, õhu- ja veesaaste) peatükkides.</p> <p>Kui mõjuala ulatust ei ole võimalik KMH programmis määrata, siis tehakse seda KMH koostamise käigus.</p>
		Modelleerida müra levik Kihnu saare rannikul, sh 300m rannikust sisemaale.	<p>Ei arvesta. Müra modelleerimine on KMH aruande ülesandeks (vt programmi KMH programmi peatükk nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabel 6 Müra, infraheli, madalsageduslik müra ja vibratsioon). Tuulepargi müra ulatuse modelleerimisel ja mõjude hindamisel lähtutakse müra allikast, mitte ei hinnata müra mõju konkreetse vastuvõtja tingimustest lähtudes. Juhul, kui peaks tekkima seesuguse täpsustava mõju hindamise vajadus, siis vaadeldakse konkreetseid lähimaid vastuvõtjaid eraldi, pärast mudeli valmimist, kuid mitte enne.</p>
		Lk 56 - 300m kõrguse tuuliku visuaalne mõju on väheoluline? Väidame, et kavandatav park ei ole kooskõlas mereplaneeringuga eelkõige visuaalse mõju osas, kuna avalikul protsessil on meretuulikuparki käsitletud eelkõige ca 85m mastiga tuulikute kontekstis. 300m kogukõrgusega tuulikute rajamist ei ole hinnatud	<p>Võtame teie seisukoha teadmiseks.</p> <p>Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringuga on määratud tuuleenergeetika võimalik arenduspiirkond, kuid tuulikute suurimat lubatud tipukõrgust planeering ei kehtesta, pigem vastupidi, planeering rõhutab, et tuulepargi tehnilised parameetrid selguvad hoonestusloa KMH käigus. Vastuolu meie hinnangul ei esine.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>ega arutatud avalikkusega. Väheoluline visuaalne mõju ja väide 10km piiri aktsepteeritavusest 300m tuulikute puhul ei päde.</p>	<p>Selgitame, et hoonestusloa KMH ongi avalik protsess, kus arutatakse koos avalikkusega projekti detaile ning alternatiive. Kõigil on võimalus tutvuda keskkonnamõju hindamise materjalidega, esitada põhjendatud ettepanekuid, märkusi ja osaleda avalikul arutelul.</p> <p>Olenemata KMH programmi esmastest järeldustest visuaalse mõju osas, tehakse KMH aruandes siiski visuaalsete mõjude uuring ning hinnang ja koostatakse illustreerivad visualiseeringud.</p>
		<p>lk 57 Sotsiaalmajanduslik keskkond, sh inimese tervis, heaolu ja vara; turism, kogukond; majandus ja tööhõive. Lisada majandusharuna kalanduse valdkonna hindamine. Millisest kogukonnast käib jutt? Mida sisulist tähendab antud valdkonnas lause "Mida vähem on tuulikuid, seda väiksem on tõenäosus, et laevad tuulikutega kokku põrkavad."? Kuidas on see seotud sotsiaalmajandusliku keskkonnaga?</p>	<p>Ettepanek puudub.</p> <p>KMH programmi peatükk nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabel 6 Sotsiaalmajanduslik keskkond, sh inimese tervis, heaolu ja vara; turism, kogukond; majandus ja tööhõive ning kalandus nähakse ette, et KMH käigus viiakse läbi sotsiaalmajandusliku mõju hindamine. Peamiselt on kavas uurida võimalikku mõju kogukonna vaatest just kalandusele, konkreetsemalt võimaliku püügiala osalise piiramise tõttu avalduvate mõjude osas. Samuti on sotsiaalmajanduse valdkonnaga kaudsemalt seotud võimalikud muutused kalastiku liigirikkuses, mida täpsemalt käsitletakse vastavas mõjuhindamise peatükis. Märgime, et muutused liigirikkuses on esmahinnagu järgi pigem positiivsed. Samuti hinnatakse võimalikku mõju turismisektorile, sadamate arengule ning kohalikele teenustele seoses tuulepargi hooldusega. Kuna Eestis vastav praktika puudub, on kavas hindamisel objektiivsuse tagamiseks kasutada teiste riikide kogemusi jt asjakohaseid soovitusi merealade kasutuse kavandamisel ja mõjude seostamisel.</p> <p>Mis puutub tuulikute kokkupõrke ohu kirjeldusse, siis siinkohal oli mõeldud võimalikke otseselt avalduvaid mõjusid inimeste varale erinevate tuuleparkidega seotud riskide realiseerumisel.</p>
		<p>Programmis on käsitlemata eraldiseisva aspektina kaablite paiknemine ja kulgmine. See võib omada olulist mõju kalastikule ja seeläbi sotsiaalmajanduslikele aspektidele.</p>	<p>Arvestame osaliselt. KMH programmis peatükis 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabel 6 Merepõhja setted ja rannaprotsessid sh mere ja maakaabliühenduskoht lisatakse viide, et KMH käigus hinnatakse ka kaablitrasside alternatiive ning samuti viiakse läbi keskkonnamõjude sotsiaalmajanduslik hindamine, sh kalandusele.</p> <p>Esitame KMH programmis esialgsed võimalikud asukohad tuulepargi elektrivõrku liitmiseks vajaliku maismaale rajatava alajaama ja tuulepargiväliste merepõhja kaablitrasside jaoks. Eeldatava mõjuala moodustab tuulepargi arendusalade ja merekaablitrassi ehk kavandatava tegevuse otsene ala ning selle lähiümbrus.</p> <p>Veealuste kaablite puhul on olemas tehnilised lahendused, kus mõju kalastikule puudub. Mõju hindamisel arvestatakse kindlasti erinevate variantidega, mida eelprojekti koostamisel välja pakutakse.</p>
		<p>Tuulikute paiknemine rannikust on märgitud 16km kaugusele. Joonisel 5 võib eeldada, et tuulikute paiknemine on märgitud lähemale kui 10km. Palume programmi täpsustada, mis on tegelikud kaugused rannikust.</p>	<p>Arvestame. Täpsustame peatükis 2.2 kavandatava tegevuse asukoht üle arendusala vähima kauguse Kihnu saarest ja mandrist. Selgitame, et on oluline vahet teha hoonestusloa alusel arendusalal ja tuulikute täpsel paiknemisel. Tuulikute asukohad selguvad KMH ja eelprojekti koostamise käigus ning nende paigutamisel arendusalale arvestatakse kõikide kehtivate nõuetega ja KMH-st tulenevate piirangutega.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		Tuulikute paigutus joonisel 5 ei lähtu mereplaneeringu nõudest tuulikud grupeerida, paigutatud on lausaliselt. Palume grupeerida.	<p>Ei arvesta. Joonis on illustreeriva eesmärgiga koostatud joonis. Tuulikute arv ja paiknemine selgub KMH ja eelprojekti koostamise käigus.</p> <p>Tuulikute grupeerimise osas selgitame, et esmalt lähtutakse tuulikute paigutamisel merepõhjaelustiku vajadustest, muinsuskaitseõuetest ja aluspõhja koostisest. Selgitame, et tuulikute paigutus paistab igast vaatepunktist erinevalt, st, et korrapäraselt grupeerituna paistab park sellest ühest vaatepunktist, mille suhtes tuulikud grupeerituna planeeritakse, teistest punktidest vaadatuna paistavad tuulikud igal juhul teatava ebakorrapärasusega. Täpsemalt leiab selgitusi Eesti mereala planeeringu KMH-st visuaalse mõju hindamise peatükist.</p>
		Programm peab käsitlema kohaliku kasu temaatikat.	<p>Ei arvesta.</p> <p>Rahaliste kasumeetmete väljatöötamine ei ole KMH ülesanne. Teema tuleb lahendada riiklikul õigusloome tasandil. Täpsustavalt mainime, et arendajana saame toetada selle seadusandluse loomist.</p>
		Käsitlemata on pargi rajamise mõju Kihnu kalandussektorile.	Arvestame. KMH programmi peatükk nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabel 6 Sotsiaalmajanduslik keskkond, sh inimese tervis, heaolu ja vara; turism, kogukond; majandus ja tööhõive ning kalandus nähakse ette, et KMH käigus viiakse läbi sotsiaalmajandusliku mõju hindamine sh kalandusele.
		Käsitlemata on merepargi alla jääva veeala kasutus erinevatele huvigruppidele - kalurid, hobilaevnikud.	Ei arvesta. KMH programm ei vaja täiendamist. Veeala kasutus on läbi analüüsitud ja kindlaks määratud Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringus ja antud ala on määratud sobilikuks tuuleenergeetika arendamiseks. Veeala kasutuse teemat analüüsitakse ekspertide poolt vajalikuks peetavas ulatuses KMH sotsiaalmajanduslike mõjude hindamisel.
		Arutelud läbi viia Kihnus.	Arvestame. Teavitame, et oleme üheskoos eksperdi, otsustaja ja arendajaga otsustanud käesoleva KMH programmi uuesti avalikustada, täiendades seda esimesel avalikustamise perioodil laekunud asjakohaste ettepanekute ja märkustega. Samuti on kokku lepitud, et vastu tulles avalikkuse soovile muudetakse avaliku arutelu toimumiskohta - Pärnu asemel toimuvad avalikud arutelud nii Häädemeestel kui ka Kihnus.
		TTJA otsus saata.	Kahjuks jääb selgusetuks, millise otsusega soovitakse tutvuda, seega pole võimalik otsust edastada. Konkreetse sooviga pöörduda TTJA poole.
8.	LA, Lennuamet 17.03.2020 nr 4.6-8/20/1006-2	Ruhnust põhjakaarde planeeritav tuulepark võib tekitada turbulentsi, samuti udu, millega kaasneb nähtavuse halvenemine ja õhusõidukite jäätumine talvel. Praegu toimuvad Ruhnu lennud üksnes visuaaltingimustes, väljaspool jäätumist ning miinimumlennukõrgusel (150 meetrit maa- või merepinnast). Tuulikute tekitatava udu kandumisel lennumarsruudile nähtavus ja lennutingimused halvenevad ning lennuk peab	<p>Arvestame osaliselt.</p> <p>Koostöös Lennuametiga uurime teiste riikide kogemust lennutrajektoore, tuulikute paiknemise ja kõrgusnõuete osas lennuvälja lähedal.</p> <p>Täiendame KMH programmi peatükk nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabel 6 teemat Radarisüsteemid sh navigatsioonisüsteemid lisades sinna juurde ka lennuohutuse. Lisame selgituseks, et tuulepargi rajamisel on mõju ka lennundusele ning selles osas tehakse koostööd Lennuametiga.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>ohutuse tagamiseks pöörduma tagasi lähtelennuväljale. Ka püütakse lennul vältida sajualasid, mistõttu tuleb ette lennutrajektooriga kõrvalekaldumisi, mis muutuksid tuulikute vahel lendamisel ohtlikuks. Viimane asjaolu muudab kasutuks ka takistustevaba lennukoridori loomise.</p> <p>Eelnevast lähtudes leiab Lennuamet, et Ruhnu saarest põhjakaares paiknevate kuni 300 meetri kõrguste tuulikutega pole võimalik tagada stabiilset ja ohutut lennuühendust Ruhnu saare, Kuressaare ja Pärnu vahel praegustel tingimustel. Üheks võimalikuks lahenduseks on luua Ruhnu lennuväljale instrumentaallähenedamise võimekus (Kuressaare lennuväljal on see juba olemas, Pärnu lennuväljal saab rekonstrueerimise järel olema) ning tuua liinile vastava võimekusega õhusõiduk.</p>	
9.	MeM, maaeluminis teerium 31.03.2020 nr 6.2-15/615-1	<p>Liivi lahe meretuulepargi KMH programmis esitatud kavandatav ala meretuulepargi rajamiseks paikneb Rahvusvahelise Mereuuringu Nõukogu (International Council for the Exploration of the Sea ehk ICES) alarajoonis 28.1 ning sinna jäävad statistilised ruudud 45H3, 45H4, 44H3 ja 44H4 ning väikesed püügiruudud 195, 196, 188 ja 189. KMH programmi peatükis 2.2 „Kavandatava tegevuse asukoht“ on märgitud, et asukohavalikul tuleb muuhulgas arvestada ka kalapüügi aladega. Samuti on peatükis 3.6 „Riiklik arengukava „Eesti merenduspoliitika 2012-2020““ märgitud, et olemas on suur potentsiaal arendada vesiviljelusega seotud ettevõtlust mere tuulikuparkidega samadel aladel. Peatükis 3.8 „Eesti kalanduse strateegia 2014-2020“ on välja toodud strateegia peaeesmärk – Eesti kalanduse kui majandusharu jätkusuutlik arendamine ning kalatoodangu konkurentsivõime tõstmine sise- ja välisurgudel. Peatükis 3.11 „Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneering“ on märgitud, et tuuleenergeetika võimalik</p>	<p>Võetud teadmiseks.</p> <p>Selgitame, et KMH programmi tabelis 6 on mõeldud siiski mõju kalastiku looduslikele kooslustele ja sellest tulenevalt ka kalapüügisektorile.</p> <p>Hoonestusloa keskkonnamõjude hindamisel lähtutakse hoonestusloa taotluses esitatud projektist. Kuna käesoleva hoonestusloa taotluse raames ei ole kavandatud vesiviljeluse arendamist, ja seetõttu puudub ka konkreetne vesiviljeluse arenduse suurusjärk, siis pole võimalik ka hinnata konkreetset koosmõju. Kuid arendaja sõnul pole selle rajamine siiski tulevikus välistatud. Seetõttu antakse KMH käigus koosmõju prognoos, mida hiljem vajadusel täpsustatakse järgnevate tegevuslubade taotluste käigus.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>arenduspiirkonna arendamisel ja opereerimisel tuleb ühe põhimõttena vesiviljeluse arenduseks huvitatud isiku olemasolu korral kaaluda/analüüsida tema initsiatiivil tuuleenergeetika arenduspiirkonna kooskasutamist vesiviljelusega. Peatüki 7.3 „Mõjutatavad keskkonnamelemendid“ tabelis nr 6 on selgitatud, et kalastiku uuringu tulemuste põhjal selgub kas rajatav tuulepark võib sattuda vastuollu looduskaitse liikide kaitse vajadustega või kalapüügisektori oluliste huvidega.</p>	
		<p>Juhime tähelepanu, et praegu on programmis alternatiivide seas käsitletud ainult kuni 100 tuulikuga ala, kuid Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti kaaskirjas on viidatud kuni 160 tuuliku rajamisele. Palume sellest lähtuvalt viia programmis käsitletud alternatiivid ja nende mõjuhinnangud tegelikult kavandatavaga kooskõlla.</p>	<p>Arvestame. Hoonestusloa taotlus, mille alusel menetlus ja KMH hindamine algatati, esitati 2010. aastal. Eesti Energia ei ole kavas rajada 160 tuulikut, vaid tuuleparki, mille võimsus on 1000 MW. 10 aasta jooksul on tuulegeneraatorite tehnoloogia oluliselt arenenud ning pargi koguvõimsuse 1000 MW saavutamiseks on vaja tunduvalt väiksemal arvul tuulikuid, kui seda arvati 2010.a hoonestusloa taotluse eelduseks olnud plaani järgi. Keskkonnamõju hindamise eesmärk on anda tegevusloa andjale teavet kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimalustega kaasneva olulise keskkonnamõju kohta (KEJHS § 31 lõige 1). Lähtume hoonestusloa taotluses toodud pargi koguvõimsusest ning selle tagamiseks tänasel päeval reaalsetest alternatiividest tuulikute arvu ja võimsuse osas, kuid menetluse korrektsuse tagamiseks lisame ka kuni 160 tuulikuga alternatiivi. Täiendame KMH programmis peatükis 2 Kavandatav tegevus tabelis 2 toodud alternatiive vastavalt.</p>
		<p>Peatükis 4.3. tuleks sotsiaalmajanduslik keskkond rohkem lahti kirjutada, vastasel juhul ei tule ka võimalikud negatiivsed/positiivsed mõjurid kavandatavate tegevuste puhul välja.</p>	<p>Arvestame ning täpsustame programmi peatükki 4.3.1 järgneva lausega: Liivi lahe piirkonnas on merekultuuri osaks kalandus ja merendusega seotud turism. Kalapüük on rannakaluritele oluline sissetulekuallikas.</p>
		<p>Peatüki 7.2 tabeli 5 „Kavandatava tegevuse eeldatavad mõjuallikad“ osas jääb arusaamatuks, et avariolukorra puhul on ainsaks mõjuka märgitud õlireostus ning on jäetud märkimata õlireostuse mõju elusorganismidele. Samuti palume selgitust, mis põhjusel on leitud, et kasutamise ajal puudub mõju merepõhja elustikule ja elupaikadele, kalastikule ja merepõhja setetele ja rannaprotsessidele.</p>	<p>Arvestame osaliselt. Lisame täpsema selgituse õlireostuse mõju kohta: tuuliku käigukasti purunemisel võib mingi osa käigukasti õlist merre sattuda (käigukastis on ca 400 l õli). Tegemist on võrreldava olukorraga, kui vette satub õli väikelaeva mootorist vms, st tekib lokaalne reostus, mille piiramiseks ja kokku kogumiseks on juba väljakujunenud praktika. Seega tegemist ei ole sellise mõjuga, mis võiks omada olulist mõju elusorganismidele, kuna õlikogus ei ole suur ning kui järgitakse kõiki tuulegeneraatorite hooldusnõudeid, siis on sellise õnnetuse risk väike. Lisaks korralisele hooldusele on olemas samuti mitmeid muid leevendusmeetmeid nagu ehituskonstruksioonis õlikogumiseks vastavad kraed, õli asemel keskkonnohutamise lubrikandi kasutamine jms. Muuhulgas on ettevõtjatele sellisteks puhkudeks riskivastutus, mis tagab reostuse likvideerimise kohustuse ja vastutuse. KMH käigus määratakse vajadusel vastavad leevendusmeetmed või kohustuslikud nõuded projekteerimiseks. Kasutamisaegse mõju selgituseks: tuulikute näol on tegemist staatiliste merepõhjas asuvate objektidega, millel</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
			<p>puudub oluline negatiivne kasutusaeagne mõju merepõhjale, sest puudub mehaaniline merepõhja setete ja elustiku mõjutamine. Leidub hulgaliselt kirjandusallikaid, milles on viidatud, et merepõhjas asetsevate staatiliste objektide puhul toimub pigem elurikkuse kasv nn kunstlike riffide tekkimise tõttu. See tähendab, et tekib juurde elu- ja toitumispaiku nii kaladele kui ka hüljestele. Mõju setetele ja mereelustikule avaldub peamiselt ehitusfaasis, mil vastavat vundamendialust ala valmistatakse ette vundamendi paigaldamiseks. Selle tegevuse käigus muudetakse vundamendialusel alal setete ringitõstmisel osaliselt merepõhja elustikukooslust, kuid rõhutame, et koosluse ja elurikkuse muutus oleneb setete materjalist. Vastav mõju selgitatakse välja KMH käigus. Rannaprotsessidele olulise mõju tekkimist pole ette näha, sest arendusala asub lähimast rannajoonest 10 km kaugusel.</p> <p>KMH programmi tabelit 5 täiendatakse ning lisatakse, et tuulepargi kasutamise ajal avaldub mõju merepõhja elustikule ja elupaikadele, kalastikule ja merepõhja setetele..</p>
		<p>Maaeluministeriumile on oluline, et Eesti kalurkonnale säiliks kalapüügi võimalused Eesti vetes ning vesiviljeluse arendamisest huvitatud ettevõtjatele võimalused selles valdkonnas tegutsemiseks. Selleks on oluline, et viiakse läbi kavandatava ala kalastiku uuringud ning analüüsitakse praeguseid kutselise kalapüügi mustreid kavandataval alal, vältimaks võimalikke negatiivseid sotsiaalmajanduslikke mõjusid piirkonnas, kus kalandus on oluline traditsioonide hoidmise ja elatuse allikas paljudele inimestele.</p>	<p>Selgitame, et lisaks piirkonnas seni tehtud kalastiku uuringutele viiakse arendusalal KMH käigus läbi kalastiku inventuur ning kevad- ja sügisräime uuringud. Kalastiku inventuur tehakse kevadel, suvel ja hilissügisel ning selle kestus on 2 aastat. Kevadräime uuringud viiakse läbi aprill-juuli ning kestus on 2 aastat, sügisräime uuringud viiakse läbi august-detsember ning uuringu kestus on 1 aasta.</p> <p>Ka Liivi lahe tuulepargi arendajal on huvi, et kaluritel säiliks kalapüügi võimalused ning tekiks uusi võimalusi vesiviljeluse arendamiseks. Võimalikke mõjusid kaluritele hinnatakse sotsiaalmajandusliku analüüsi käigus.</p> <p>Täiendame KMH aruande peatükki 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6 kalapüügile avalduda võiva mõju hindamise osas lisades teemale Sotsiaalmajanduslik keskkond, sh inimese tervis, heaolu ja vara; turism, kogukond; majandus ja tööhõive täienduseks juurde kalanduse.</p>
<p>10.1</p>	<p>MKA, muinsuskaitse eamet 31.03.2020 nr 1.1-7/13-1</p>	<p>Vastavalt MuKS § 32 lg 2 tehakse sisevetes, territoriaalmeres, piiriveekogus või majandusvööndis enne ehitamist, sealhulgas rajatise ja seadmestiku paigaldamist või veealuse kultuuripärandi säilimist ohustada võiva muu tegevuse kavandamist uuring. Meretuulepargi rajamine on tegevus, mis ohustab veealust kultuuripärandit, sh arheoloogiapärandit. Allveearheoloogiline uuring tuleb teha KMH käigus (MuKS § 31 lg 3, § 46 lg 6 ja Vabariigi Valitsuse määrus nr 25, vastu võetud 5.05.2019). Allveearheoloogilist uuringut võib läbi viia ettevõtte, kus töötab vastava ala pädevustunnistusega isik ning kes on esitanud muinsuskaitse valdkonnas tegutsemise kohta</p>	<p>Arvestame osaliselt. KMH programmi peatükki 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelisse 6 lisatakse arheoloogilise uuringu tegemise nõue asjakohase mõjuala ulatuses. Oluline mõju kultuuripärandile võib tekkida ehitusetapis, kui valmistatakse ette tuulikute vundamentide ja kaablite alust pinda, muus osas ja ulatuses olulise mõju avaldumist pole ette näha. Kuna erinevatel keskkonnaaspektidel on erinev mõju ning mõjuulatus, mis osalt alles selgub KMH käigus, siis ei ole otstarbekas määrata allveearheoloogilise uuringuala lihtsustatult igasuguse olulise mõju avaldumise ulatuses, vaid lähtuda ainult konkreetset kultuuripärandile olulist mõju avaldavast tegevusest. Arheoloogilise uuringu läbiviimine, sh ka kaasatava eksperdi isik kooskõlastatakse MKA-ga.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		majandustegevusteate (vastavalt MuKS § 68-69). Enne uuringu läbi viimist peab pädev isik esitama Muinsuskaitseametile uuringukava ja uuringuteatise, pärast uuringu läbi viimist uuringuaruande (MuKS § 46-48). Allveearheoloogiline uuring tuleb teha nii meretuulepargi arendusalal kui ka olulise mõjuala ulatuses. Uurimismetoodika ja mahu määramiseks tuleb ühendust võtta Muinsuskaitseametiga.	
		Mõjude hindamisel veealusele kultuuripärandile tuleb keskkonnamõju hindamise ekspertrühma koosseisu kaasata veealuse kultuuripärandi ekspert	Võtame teadmiseks. Veealuse kultuuripärandi ekspert kaasatakse, kui uuringu tulemusena leitakse alalt MuKS mõistes olulise tähtsusega objekte, millele võib tekkida oluline mõju ning mille osas on vaja teostada täiendavaid uuringuid.
		Peatükis 7.3. Mõjutatavad keskkonnamelemendid lk 54 tuleb allveearheoloogilist ja lõhkekehade uuringut käsitleda eraldi, kuna tegemist on erinevat pädevust nõudvate tegevustega. Samuti on mõjude hindamise meetodika erinev. Nõuded allveearheoloogilisele uuringule ja pädevale isikule tulenevad Muinsuskaitseadusest. Tabelit tuleb täiendada ja parandada veealuse kultuuripärandi osas ja viia vastavusse Muinsuskaitseadusega.	Arvestame. KMH programmi täpsustatakse vastavalt viidatule. KMH programmi peatükki 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelisse 6 tehakse järgnev parandus sõnastuses: Muinsuskaitse väärtused. Lõhkekehad ning muud ajalooliselt ohtlikud objektid. Samuti sõnastatakse ümber ka uuringute selgitus samas alajaotuses eesmärgiga selgitada, et tegemist on kahe eraldiseisva uuringuga.
10. 2	MKA, muinsuskaitseamet 27.07.2020 nr 1.1-7/13-4	Mõju valdkond: Mõju kultuuripärandile ei saa välistada. Tuuleparkide rajamisel on oluline mõju kultuuripärandile. Lisaks ligipääsu takistamisele ja setete kandumisele pärandobjektidele võib mõju avalduda ka otseselt ehitustööde käigus pärandi rikkumise ja hävitamise näol, mistõttu on oluline selgitada välja siiani teadmata kultuuripärandi olemasolu ehitusalal ja mõjujalal.	Võtame teadmiseks. Keskkonnamõju programmi koostamise käigus on käsitletud teadaolevaid kultuuripärandi objekte nii tuulepargialade kui merekaablitrasside piirkonnas ning hinnatud kultuuripärandile avalduda võivat mõju vastavalt teadaolevale infole. Vastav nõue tuleneb ka Pärnumaa merealaplaneeringust – nõue on välja toodud ka Liivi lahe meretuulepargi KMH programmi ptk. 3.12. lk 19. Mõju võimalikku avaldumist kultuuripärandile nii ehitus-, kasutus- kui ka lammutusetapis (võimalik teeninduslaevade ankurdamine võib kahjustada kultuuriväärtusega objekti, mis asub tuulepargi piirkonnas) kinnitab ka KMH programmi tabel nr 3.
		Viidatud on varasematele uuringutele. Teadaolevalt varasemaid allveearheoloogilisi uuringuid planeeritava tuulepargi alal ja merekaablite koridorides seni toimunud ei ole. Arhiiviallikatele tuginedes võib eeldada, et piirkonnas on toimunud mitmeid laevahukke. Seetõttu ei ole asjakohane eeldada, et ei ole alust arvata, et arendusalal võiks leiduda täiendavaid arheoloogiamälestisi võrreldes peatükis 4.2.1	Arvestame. Täiendasime KMH programmi tabelit nr 4 lk 64-65 rida „Muinsuskaitse väärtused. Lõhkekehad ning muud ajalooliselt ohtlikud objektid.“ järgnevalt: 1) Eemaldasime viite varasemalt tehtud uuringutele ja vastava järelduse, tõenäoliselt täiendavad arheoloogiamälestised puuduvad, mistõttu on mõju ebaoluline. 2) Lisasime mõjuala ulatuse selgituse: „Mõju on otseselt seotud tuulepargi arendusala ja merekaablite korridoridega“.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>tooduga. Kuna arendusalal varem allveearheoloogilisi uuringuid tehtud ei ole, siis tuleb järelduste tegemisel esmajärjekorras tugineda arhiiviallikate ja ajaloosündmuste analüüsile.</p> <p>Mõju veealusele pärandile on seotud otseselt tuulepargi ala ja merekaablite koridoriga.</p>	
		<p>Mõju prognoosimeetod: Hindamise aluseks on kultuurimälestiste riiklik register, allveearheoloogilise uuringu tulemused ja eksperdi hinnang.</p> <p>Allveearheoloogiline uuring tuleb läbi viia ettevõtte poolt, kus töötab vastava ala pädevustunnistusega isik ning kes on esitanud muinsuskaitse valdkonnas tegutsemise kohta majandustegevusteate (vastavalt MuKS § 68-69). Enne uuringu läbi viimist peab pädev isik esitama Muinsuskaitseametile uuringukava ja uuringuteatise, pärast uuringu läbi viimist uuringuaruande (MuKS § 46-48).</p> <p>Allveearheoloogilise uuringu meetod: kõrgresolutsiooniga sonariuuring (soovitavalt uuring külgvaate sonariga) ja leitud inimtekkeliste anomaaliate, mis võivad omada kultuuriväärtust (nagu laeva või õhusõidukite vrakid) 3D video- või fotodokumentatsioon.</p> <p>Allveearheoloogilise uuringu tulemusena on võimalik hinnata leitud objektide ulatust, seisukorda ja päritolu. Samuti saab hinnata, kas tegemist on objektidega, millega kaasnevad tingimused tuulepargi rajamiseks.</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Täiendasime KMH programmi tabelit nr 4 lk 64-65 rida „Muinsuskaitse väärtused. Lõhkekehad ning muud ajalooliselt ohtlikud objektid.“ järgnevalt:</p> <p>Lisasime järgneva nõude metoodika osas: „Kultuuripärandi otsimiseks vajalik metoodika kooskõlastatakse Muinsuskaitseametiga. Allveearheoloogiline uuring tuleb läbi viia ettevõtte poolt, kus töötab vastava ala pädevustunnistusega isik ning kes on esitanud muinsuskaitse valdkonnas tegutsemise kohta majandustegevusteate (vastavalt MuKS § 68-69). Enne uuringu läbi viimist peab pädev isik esitama Muinsuskaitseametile uuringukava ja uuringuteatise, pärast uuringu läbi viimist uuringuaruande (MuKS § 46-48). Allveearheoloogilise uuringu meetod: kõrgresolutsiooniga sonariuuring (soovitavalt uuring külgvaate sonariga) ja leitud inimtekkeliste anomaaliate, mis võivad omada kultuuriväärtust (nagu laeva või õhusõidukite vrakid) 3D video- või fotodokumentatsioon.“</p>
		<p>Alternatiivide võrdlus: alternatiivide võrdlus tuleb uuesti hinnata. Kohane ei ole võtta aluseks ühte lokaliseeritud laevavrakki, kuna allveearheoloogilist uuringut alal varem tehtud ei ole. Sarnaselt teiste mõju valdkondadega on ka siin võimalik aluseks võtta pigem tuulikute arv.</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Täiendasime KMH programmi tabelit nr 4 lk 64-65 rida „Muinsuskaitse väärtused. Lõhkekehad ning muud ajalooliselt ohtlikud objektid.“ järgnevalt: „Väiksema otsese mõjuga on alternatiiv nr 4, kuna siin on tuulikute arv (50 tk) kõige väiksem ning seega otsene mõju vähesem võrreldes alternatiividega 1,2 ja 3. 0-alternatiivil mõju puudub.“</p>
		<p>Palume silmas pidada KMH protsessi käigus, et vrakid on rahvusvaheline pärand ja võivad olla</p>	<p>Võtame teadmiseks.</p> <p>Mis puutub teiste riikide huvidesse seoses kultuuripärandiga, siis selles osas näeme koostööd MKA-ga, kui on valminud mõjuala merepõhja kultuuripärandi uuringuaruanne.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		mehhauad ning arvestama peab ka päritolu riikide huvidega.	
11.	MTÜ Liivi Lahe Kalanduskogu, 31.03.2020 nr 1-4/20.03/53	Kõigepealt juhime tähelepanu asjaolule, et KMH programmi dokumendis on läbivalt puudused viitamistega, mis asetsevad sulgude sees (nt ptk 2.2, 3.11, 7.1, 7.2), samuti puuduvad lehekülgede numbrid, millest tulenevalt on väga raske dokumenti jälgida. Samuti on liikvel erinevad versioonid, mis erinevad lehekülgede arvu poolest. Käesolevad ettepanekud on tehtud 66 lk versiooni alusel. Ettepanek teha dokument korrektseks ja esitada uus korrektne dokument kooskõlastamiseks. Ja teha uus avalikustamine uue korrektse dokumendi alusel. Tagada, et info, mis jõuab huvigruppideni oleks asjakohane, õige ja õigeaegne.	<p>Arvestame tehniliste märkustega. Kuna KMH programm sai viimasel hetkel täiendusi, siis osa viiteid võis jääda seetõttu parandamata. Lisaks tekkis tehniline probleem falliga selle ümbersalvestamisel PDF-formaati ning poolal dokumendil läksid seetõttu kaduma leheküljenumbriid. Vabandame.</p> <p>Kahjuks ei oska kommenteerida, kust võis tekkida erinevaid KMH programmile erinevaid versioone. Meie oleme avalikustanud siiski ainult ühe versiooni. Edaspidi palume lähtuda TTJA kodulehel avalikustatud dokumendiversioonist.</p> <p>Hoonestusloa KMH protsessis on kooskõlastajaks Natura kaitseala korralduse eest vastutav ametiasutus ehk Keskkonnaamet ja KMH järelevalvaja ehk Keskkonnaministeerium. Vastavad kooskõlastused antakse vastavas menetlusetapis. Muud isikud on kaasatud huvitatud isikutena, kel on võimalus KMH menetluses kaasa rääkida.</p>
		<p>Vastuolu Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet (edaspidi TJA) poolt saadetud kirjaga. TJA kirjas on kuni 160 tuulikut ja KMH programmis alternatiivid 50, 70 ja 100 tuulikut.</p> <p>Selgituse küsimine: Palume selgitada, millest tuleneb erinevus ja miks ei kajastata 160 tuulikut alternatiivides.</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Hoonestusloa taotlus, mille alusel menetlus ja KMH hindamine algatati, esitati 2010. aastal. Eesti Energiat ei ole kavas rajada 160 tuulikut, vaid tuuleparki, mille võimsus on 1000 MW. 10 aasta jooksul on tuulegeneraatorite tehnoloogia oluliselt arenenud ning pargi koguvõimsuse 1000 MW saavutamiseks on vaja tunduvalt väiksemal arval tuulikuid, kui seda arvatati 2010.a hoonestusloa taotluse eelduseks olnud plaani järgi. Keskkonnamõju hindamise eesmärk on anda tegevusloa andjale teavet kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimalustega kaasneva olulise keskkonnamõju kohta (KEJHS § 31 lõige 1). Lähtume hoonestusloa taotluses toodud pargi koguvõimsusest ning selle tagamiseks tänasel päeval reaalsetest alternatiividest tuulikute arvu ja võimsuse osas, kuid menetluse korrektse tagamiseks lisame ka kuni 160 tuulikuga alternatiivi. Täiendame KMH programmis peatükis 2 Kavandatav tegevus tabelis 2 toodud alternatiive vastavalt.</p>
		<p>Olete märkinud, et arendusala äärmised tuulikud paiknevad rannikust ca 16 km kaugusel, samas on oluline vahe, kas tuulikute kõrgus on 200 või 300 m.</p> <p>Ettepanek: Palume märkida maismaa asukohad (nii saartel kui mandril), millelele tuulikud on kõige lähemal. Palume lisada koordinaadid ja täpne kaugus maismaast.</p>	<p>Arvestame osaliselt. Täpsustame peatükis 2.2 kavandatava tegevuse asukoht üle arendusala vähima kauguse Kihnu saarest ja mandrist. Selgitame, et on oluline vahet teha hoonestusloa alusel arendusalal ja tuulikute täpsel paiknemisel. Tuulikute asukohad selguvad KMH ja eelprojekti koostamise käigus ning nende paigutamisel arendusalale arvestatakse kõikide kehtivate nõuetega ja KMH-st tulenevate piirangutega.</p> <p>Tuulikute asukohad ja kõrgused selguvad eelprojekti koostamise ja KMH protsessi raames.</p>
		Kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus Olete märkinud programmis, et tuulepargisisesed	Arvestame osaliselt. Esitame KMH programmis esialgsed võimalikud asukohad tuulepargi elektrivõrku liitmiseks vajaliku maismaale rajatava alajaama ja tuulepargiväliste merepõhja kaablitrasside jaoks (vt KMH programmi joonis 2). Kuna tuulikute arv ja asukohad selguvad

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>elektrikaablid paigaldatakse vajadusel mere põhja pinnasesse. Kaabel, mis juhitakse maismaal paiknevasse alajaama, on kaetud isolatsioonikihiga ning see paigaldatakse mere põhja pinnasesse. Kaabli pikkus on ca 30 km. Räägite neljast alternatiivist.</p> <p>Küsimus: Miks ei kajasta KMH programm hilisemates tekstides nelja erinevat alternatiivi, samuti ei ole võimalik aru saada, kas on ka neli erinevat merekaabli varianti. 1. Ettepanek kajastada juba programmis 4 erinevat varianti maismaa ajalaamade asukohtade võrdluses. 2. Ettepanek kajastada juba programmis kaabli koridorid meres ja nende alternatiivide võrdlus sh merepargi sisesed kaablid. Oleme aru saanud, et ka kaablite materjalide variandid, mida kaalutakse on erinevad. Ka need variandid eraldi läbi analüüsida.</p>	<p>KMH ja eelprojekti koostamise käigus, siis pargiseste kaablitrasside esitamine KMH programmis ei ole võimalik. Nende paigutamisel arvestatakse arendusala eripäradega ja keskkonnakaitsete vajadustega. Tuulepargi erinevate alternatiivsete tüüpkaablite kohta antakse võimalik mõjuhindang KMH käigus. Konkreetsed alternatiivid kaablimaterjalide selguvad eelprojekti käigus. Parima variandi väljalimisel arvestatakse erinevate tingimuste koosmõjust lähtudes - sh ka võimalikult vähene mõju kalavarudele. Viitame, et käesoleva KMH töömahu hulka ei kuulu maismaal asuvate elektriliinide rajamisega kaasnevate mõjude hindamine - selle osas vastutab põhivõrgu arendaja.</p>
		<p>Puuduvad otseselt KMH mõjupiirkonda jäävate kohalike omavalitsuste üldplaneeringud.</p> <p>Ettepanek: Lisada otseselt KMH mõjupiirkonda jäävate KOV üldplaneeringud (Kihnu, Häädemeeste ja Pärnu linn)</p>	<p>Ei arvesta, kuna kohalikud üldplaneeringud on paljuski muutmisel ning kehtivatel planeeringutel puudub seos meretuulepargi kavandamisega. Lisaks on Pärnumaa mereplaneering üldplaneeringutele alusdokumendiks, kuna üldplaneeringud ei tohi olla vastuolus maakonnaplaneeringuga, seega maakonnaplaneeringu põhimõtetest piisab.</p>
		<p>Eeldatavalt mõjutatava keskkonna kirjeldus 4.1.4. Taimestik ja loomastik Ettepanek: Tuua eraldi välja mõju kalastikule, praegusel kirjeldusel jääb kalastiku mõju väga üldsõnaliseks. Pärnu Maakond on suurimate kalavarudega maakond Eestis ja ka suurima püügimahuga rannapiirkond. Kalastik ja kalavarud on piirkonnale väga olulised.</p>	<p>Võetud teadmiseks ja arvestatakse aruande koostamisel, aga programmi ei täiendata. Teie poolt viidatud teema kuulub pigem sotsiaalmajanduslike mõjude alla, mis on KMH programmis kajastatud.</p>
		<p>Punktis 4.3.2. on toodud ohtlikud ettevõtted, mida leitakse, et need puuduvad, samas mõjutab kavandatav tuulepark nii turismi ettevõtlust kui ka kalandussektori ettevõtlust sh rannakalurid, töötlemine ja tootmine jm.</p> <p>Ettepanek: Laiendada punkti 4.3.2. hinnates sotsiaalmajanduslikku mõju turismi, kalandussektori ettevõtetele sh rannakalurid, töötlemine ja tootmine jm.</p>	<p>Võetud teadmiseks ja arvestatakse aruande koostamisel ning KMH programmi täiendatakse osaliselt:</p> <p>Suurõnnetusohuga ja ohtlike ettevõtete terminid on seadusandluses välja toodud ja järelus KMH programmis on vastavalt ka tehtud, ehk tuulepargi näol ei ole tegemist ohtliku ettevõttega Kemikaaliseaduse tähenduses. Samuti ei leidu piirkonnas ka muid sellised ettevõtteid, mille mõju ulatuks arendusalale või millega koosmõjus võiks tekkida kumulatiivne mõju. Piirkonnas arendatavate projektide osas saab koosmõju hindamisel arvesse võtta ainult selliseid objekte, millel on olemas vähemalt eskiisprojektlaheendus, mille mõju on teada. Käesoleval juhul hetkel</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>Peatükis puudub mõju hinnang taristule, sh mereline taristu (sadamad ja laevateed) ning maismaataristu (maanteed ja juurdepääsud merele)</p> <p>Ettepanek lisada juurde eeldatava mõju peatükk, mis puudutab taristut.</p>	<p>selliseid projekte pole. Vajadusel – st, kui sellised projektid peaks ilmema, vaadatakse see küsimus projekti edasistel etappidel üle.</p> <p>Võimalikud olulised mõjud kalandussektorile jms hinnatakse KMH-s sotsiaalmajandusliku mõju analüüsi koostamisel – see on ka programmis käsitletud. Laiendame mõju avaldumise selgitust KMH programmis ptk. 5 Hindamismetoodika kirjeldus, kuhu lisame eraldi sotsiaalmajanduslike mõjude osas täiendava kirjelduse.</p>
		<p>Ettepanek: Lisada viiakse läbi uuringud ja modelleerimised analüüsima tuulepargi mõju Pärnu ja Liivi lahe kalastikule sh kalade rändele ja paigaldatavate kaablite mõju kalastikule.</p> <p>- hinnatakse kavandatava tegevusega kaasnevat võimalikke olulisi keskkonnamõjusid (mõju võimaliku olulisuse eelhindang tehakse KMH programmi mahus, mõju olulisust täpsustatakse KMH aruande koostamise käigus), määratletakse mõjude ulatus;</p> <p>Ettepanek: Täiendada punkti sh hinnatakse merre paigaldatavate kaablite ehitusaegset, eksploatatsiooniaegset mõju kalastikule sh kalade rändele.</p> <p>Lähtudes kavandatava tegevuse eesmärgist ja käsitletavast piirkonnast KMH aruande koostamise käigus: 1) analüüsitakse kavandatava tegevuse võimalikke alternatiive (sh 0-alternatiiv), kuid ei vaadelda alternatiivseid asukohti väljaspool kavandatava tegevuse asukohta ja sellega seotud käsitusala. Alternatiivid on täpsemalt kirjeldatud ptk 2.3 Kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus.</p> <p>Ettepanek. Arvestada ja kirjeldada merekaablite kõiki alternatiive.</p> <p>2) hinnatakse kavandatava tegevuse võimalikku olulist mõju käsitusala looduskeskkonnale, keskkonnaseisundile ja elanikele, samuti</p>	<p>Arvestatakse osaliselt ja täiendatakse KMH programmi.</p> <p>Mõju hindamisel kalastikule kaasatakse TÜ EMI kalanduseksperdid, kes on olnud kaasatud ka Loo-de-Eesti meretuulepargi mõju hindamisel kalastikule. KMH-s hinnatakse seadusest tulenevalt tuulepargi ehitusaegset kui kasutusaegset mõju kalastikule, sh on iseenesest mõista ka ränne.</p> <p>KMH programmi täiendatakse ning peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelisse 6 Muinsuskaitse väärtused. Lõhkeained ning muud ajalooliselt ohtlikud objektid: Merekaablite mõju hinnatakse läbi eksperthinnangu, mis põhineb mh ka varasemate uuringute tulemustele.</p> <p>Mõju kalapüügile leiab käsitlemist sotsiaalmajanduslike mõjude all.</p> <p>Esitame KMH programmis esialgsed võimalikud asukohad tuulepargi elektrivõrku liitmiseks vajaliku maismaale rajatava alajaama ja tuulepargiväliste merepõhja kaablitrasside jaoks (vt KMH programmi joonis 2).</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>kultuurilisele ja sotsiaal-majanduslikule keskkonnale ning võimaliku mõjuala ulatuses väljaspool kavandatava tegevuse ala sõltuvalt mõjuallikast ja mõjutatavatest keskkonnamelementidest. Ettepanek: Käsitleda mõju kalastikule ja kalapüügile eraldi.</p>	
		<p>Tabel 5. Kavandatava tegevuse eeldatavad mõjuallikad</p> <p>Olete märkinud tuulikupargi kasutamine, et kalastikule mõju puudub, samas mereimetajatele on mõju olemas.</p> <p>Selgituse küsimine: Mille põhjal olete teinud valiku, et mereimetajatele on tuulikupargi kasutamisel mõju olemas, kuid kalastikule mitte.</p> <p>Ettepanek: Lisada mõjud kalastikule +, sest mõjud kalastikule on kindlasti olemas.</p>	<p>Arvestame ning täiendame KMH programmi vastavalt, ehk lisame KMH programmi peatükki 7 tabelisse 5 kasutusaegse mõju kalastikule.</p> <p>Rõhutame, et KMH ülesanne ei ole seadusest tulenevalt käsitleda kõikvõimalikke mõjusid, vaid üksnes olulisi mõjusid.</p> <p>Kasutamisaegse mõju selgituseks: tuulikute näol on tegemist staatiliste merepõhjas asuvate objektidega, millel puudub merepõhjale oluline negatiivne kasutusaegne mõju, sest puudub mehaaniline elustiku mõjutamine. Leidub hulgaliselt kirjandusallikaid, milles on viidatud, et merepõhjas asetsevate staatiliste objektide puhul toimub pigem elurikkuse kasv nn kunstlike riffide tekkimise tõttu. See tähendab, et tekib juurde elu- ja toitumispaike nii kaladele kui ka hüljestele. Mõju setetele ja mereelustikule avaldub peamiselt ehitusfaasis, mil vastavat vundamendialust ala valmistatakse ette vundamendi paigaldamiseks. Selle tegevuse käigus muudetakse vundamendialusel alal osaliselt merepõhja elustikukooslust, kuid rõhutame, et koosluse ja elurikkuse muutus on seetõttu materjalist. Vastav mõju selgitatakse välja KMH käigus.</p>
		<p>Olete märkinud, et mereprotsessi setted ja rannaprotsessid mõjud tuulikupargi kasutamisel puuduvad, samas ei ole teostatud modelleerimist, mis antud väidet kinnitaks, kas tuulikuparkide rajamise tulemusena muutuvad rannaprotsessid.</p> <p>Ettepanek: Lisada mõjud mereprotsessi setted ja rannaprotsessid +, sest mõju rannaprotsessidele on eeldatavalt olemas.</p> <p>Ettepanek: Lisada tabelisse mõjud taristule sh sadamad ja maanteed, mis on seotud nii ehituse, eksploatatsiooni, lammutuse kui ka avariiolekuga.</p> <p>Ettepanek: Lisada tabelisse kaabli mõju, mis on seotud nii ehituse, eksploatatsiooni, kui ka lammutusega.</p>	<p>Arvestame osaliselt, st täiendame KMH programmis peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, lisades setete ja jää mõju.</p> <p>Mõju sadamatele ja muule taristule võib avalduda üksnes ehitamise faasis, kuid see mõju ei ole oluline, kuna ehitustegevus toimub 1-2 tuuliku kaupa. Seega antud täiendust KMH programmi ei tehta.</p> <p>Merekaabli osas täiendame KMH programmis peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelisse 6 Muinsuskaitse väärtused. Lõhkeained ning muud ajalooliselt ohtlikud objektid: Merekaabli mõju hinnatakse läbi eksperthinnangu, mis põhineb varasemate uuringute tulemustele.</p> <p>Lammutusaegsete mõjudega seonduvalt on täiendatud KMH peatükki number 7.2 järgneva lausega: "Põhilised mõjuallikad on jaotatud ehitusaegseteks, kasutusaegseteks ja lammutusaegseteks allikateks (vt Tabel 5)."</p> <p>Rannaprotsesside osas mõju puudub, sest 10 km rannast on piisav kaugus, mil mõju rannani ei ulatu.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
			<p>Ehituse käigus võib tekkida mõju setet ümbertõstmisel tekkiva heljumi tõttu, mis võib hoovustega levida tuulepargi alast eemale. KMH käigus viiakse läbi vastav modelleerimine.</p> <p>Sadamatele ja taristutele võib olla teatav suurenenud mõju tuulepargi ehituse faasis, kuid mõju ei erine kuigi palju muudest ehitusprojektidest ja tavapärasest sadama kasutusest, sest tuuleparki ehitatakse järgemööda - 1-2 tuuliku kaupa.</p> <p>Kaablite puhul on oluline mõju ehitusajal. Kasutusajal eeldatavasti mõju ei avaldu – juhul, kui kasutatakse vastavat tehnilist lahendust. Muuhulgas on Eesti vetes merealuseid elektrikaableid, mis on olemuselt võimsamad ja suurema läbimõõduga, kuid nende puhul pole olulist mõju avaldunud, seega ei ole see ettenähtav ka tuulepargi vähemvõimsamate kaablite osas.</p>
		<p>Ptk 7.3. Mõjutatavad keskkonnaelemendid Tabel 6. Eeldatavad mõjud, prognoosimeetodid ja alternatiivide võrdlus</p> <p>Mõju valdkond: Merepõhja elustik ja elupaigad, sh allveearheoloogia, ehitusgeoloogia ja merekaabli mõjud</p> <p>Mõju seos ja olulisus: Olete toonud välja, et mõju kalastikule on kasutusaegselt väheoluline, loob uusi varjeid ja nn rifi efekti, millele tuginedes seda väidate. Jah karpidele võib olla efekt elupaigana olemas, kuid mida ja millisel määral mõjutab pelaagilisi kalu, selle kohta täna info puudub. Samuti ei ole kirjeldatud kaabli mõju tuulepargi kasutuse ajal merepõhjas, mis võib olla samuti olulise mõjuga. Ettepanek: Tugineda konkreetsetele uuringu ja/või teadustöö tulemustele. Täna vastav väide ei ole pädev.</p>	<p>Selgitame.</p> <p>Keskkonnamõjude hindamisel, sh ka programmi koostamisel võetakse kaasatud erialaekspertide senisele kogemusele lisaks arvesse parimat kättesaadavat teavet, sh arendusalal teostatavaid uuringuid ja asjakohaseid sarnaseid teadustöid ja teiste analoogsete projektide kogemust.</p> <p>Rifiefekti kohta on veebis lihtsate otsingute kaudu võimalik leida mitmeid teaduslikke uurimusi ja artikleid. Näiteks TÜ Mereinstituudi poolt 2017 aastal läbi viidud Hiiu madalike piirkonna uuring p 7.3.1 lk 45 KMH aruandes tuuakse välja asjakohased kirjalikud allikad.</p> <p>KMH programmis peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6, mis käsitleb mõju Kalastikule on ette nähtud, et KMH käigus viiakse muuhulgas läbi räimeuuring, mille põhjal hinnatakse mõjusid pelaagilistele liikidele.</p>
		<p>Mõju valdkond: Kalastik</p> <p>Mõju seos ja olulisus: Olete toonud välja, et Lisaks sellele tuleb kasutada võimalikult väikest elektromagnetvälja tekitavaid veealuseid kaableid ning need võimalusel süvistada. Ettepanek: Tuua välja, millised on kasutatavad kaablid, mida planeeritakse Liivi lahe tuulepargi rajamisel kasutada, tuua näited analoogsete kaablite kasutustest ja nende mõjudest mujal tuuleparkides. Tuuleparkide valikul arvestada</p>	<p>Ei arvesta.</p> <p>Erinevate veealuste kaablite puhul on olemas väljakujunenud praktika ja tehnilised lahendused millel elektromagnetvälja mõju puudub, ning mida kaalutakse eelprojekti ja KMH koostamise käigus. KMH programmi täiendamine kaablite materjalide osas ei ole vajalik ega ka võimalik (sest puudub vastavas detailsusastmes projekt), oluline on välistada merekaablitest lähtuda võiv oluline negatiivne mõju kalavarudele ehk tagada ettevaatusprintsipi järgimine. See tähendab, et kaabli materjali valikul sobivad kõik sellised lahendused, mis eelpool nimetatud tingimustele vastavad.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		analoogsete tingimustega kui Liivi lahe tuulepargi rajamisel.	
		Mõju prognoosimeetod: Kuidas prognoositakse merepõhja kaablite elektromagnetväljade mõju kalastikule? Antud tabelis ei ole toodud välja ühtegi uuringut või väidet, mis mõju näitaks. Ettepanek: Teha mudelprognoos uurimaks kaablite elektromagnetmõju kalastikule.	Arvestatakse osaliselt. Modelleerimine ei ole meie hinnangul vajalik. KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6, mis käsitleb mõju Kalastikule lisatakse info, et aruande koostamise käigus hinnatakse võimalikku elektromagnetvälja mõju kasutades olemasolevaid kaableid ja nende kohta tehtud uuringuid ning teadmisi ja nende baasilt koostatakse KMH käigus eksperthinnang.
		<p>Mõju valdkond: Sotsiaalmajanduslik keskkond, sh inimese tervis, heaolu ja vara; turism, kogukond; majandus ja tööhõive Mõju seos ja olulisus: KMHs on toodud, et eeldatavalt on tegemist väheolulise mõjuga. Mõju tööhõivele on arvestatud ainult tuulikupargi vaatenurgast, mis on aga väga kitsas. Mõju turismile on toodud, et on eeldatavalt väheoluline.</p> <p>Küsimus: Millistele faktidele tuginevalt seda on täna programmdokumendis väidetud? Kas on tuginetud mingitele uuringutele?</p> <p>Ettepanek: Lisada mõju kalandussektori tööhõivele, mis on eeldatavalt suure mõjuga, kuna võib kaotada töökohad kalandussektorist juhul, kui kalavaru drastiliselt väheneb. Samuti muuta mõju turismile oluliseks.</p>	<p>Arvestame osaliselt. KMH ülesanne ei ole seadusest tulenevalt käsitleda kõikvõimalikke mõjusid, vaid olulisi mõjusid. Jääme enda seisukoha juurde, et senise kogemuse ja teadmiste põhinedes ei ole täheldatud meretuuleparkide puhul mõjusid inimese tervisele ja varale, samuti turismile – st ei ole eluliselt usutav, et keegi jätab mereäärde puhkama sõitmise või oma vara kasutamise põhjusel, et 10 km kaugusel asub meretuulepark. Seda saab näiteks järeltada lähtudes senistest Eestis asuvatest tuuleparkidega seotud kogemusest - Paldiskis, Läänemaal ei ole seetõttu täheldatud muutuseid. Seetõttu ongi sotsiaalmajanduslike mõjude hindamisel tuvastatud olulisim mõju just kalanduse ja pargi tegevusega seotud tööhõive osas.</p> <p>Kalavarude vähenemine tuulepargi ehituse tõttu ei ole lubatud. Muuhulgas hinnatakse tuulepargi ehitusaegseid mõjusid kalade kudealadele. KMH eesmärk on tagada kalade juurdekasv. Muuhulgas märgime, et suurem oht Eesti kalavarudele on ülepüük sh röövpüük, mitte staatiliste objektide rajamine teatud piiratud aladele. Vastavalt Eesti mereala planeeringule ei ole välistatud traalpüük ka tuulepargi sees, kuid see sõltub konkreetselt tuulepargi projektlahendusest. Pärnu mereala planeeringu järgi ei kattu tuulikute innovatsiooniala traalitava merealaga. Seega puudub oluline mõju traalialadele.</p> <p>Ka ranniku- ja harrastuspüügile puudub oluline mõju: tuulikute kauguseks rannikust on kavandatud 6 meremiili ja enam, mistõttu vastavad püügialad säilivad.</p> <p>Selguse huvides täiendatakse KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb sotsiaalmajanduslike mõjusid ja lisatakse sõnastusse juurde ka kalandus.</p>
		<p>Mõju prognoosimeetod:</p> <p>Ettepanek: Tuua välja millistele uuringutele jm väidetele on tuginetud. Antud hetkel väga üldsõnaline.</p> <p>Hetkel on programmis väga palju üldsõnalisust, mida on vaja täpsustada, puudub informatsioon mujal Euroopas ja maailmas analoogsete tuuleparkide ja sarnase püügitehnika kohta. Samuti puudub täielikult koostöö Läti merealal planeeritava tuulepargi kohta.</p>	<p>Ei arvesta.</p> <p>KMH programmi näol ongi tegemist üldise raamistiku ja lähteülesandega, kus on kirjeldatud mida, kelle poolt ja millisel moel hakatakse uurima, sealhulgas tuvastatakse olemasoleva eksperdikogemuse ja kättesaadava info põhjal kavandatava tegevusega avalduvad olulised mõjud.</p> <p>KMH eksperdil, kui eriliste teadmistega isikul on õigus teha järeldusi ka oma kogemusele ja teadmistele tuginedes, st ei ole kohustust iga väljaõeldud järelduse kohta koostada alusuuringut. Muude riikide kogemuste kohta lisatakse selgitused vajadusel KMH aruandesse. Läti Vabariik on KMH protsessi piiriülese mõjuhindamise raames huvitatud isikuna kaasatud ning täpsustame nendega tuulepargi küsimuse kindluse mõttes üle. Saame KMH aruande koostamisel kumulatiivsete mõjude hindamisel arvestada olemasolevate või menetluses</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		Üldine ettepanek KMH programmi kohta: Lisada uuringud, kus on käsitletud analoogsete tuulikuparkide koosmõju sarnase püügitehnikaga kalapüügil ning mõju kalandussektorile va karbid. Samuti tuua sisse mõjud, mis on seotud Läti merealal planeeritava tuulepargiga	olevate projektidega, mille kohta on olemas teataval tasemel avalikud projektandmed. Läti riikliku merealade planeeringu järgi on tööpoolest käesoleva projekti arendusala lähedusse kavandatud meretuulepargi arendusala, millel võib olla kumulatiivne mõju käesoleva projektiga, kuid paraku puudub Lätis reaalne arendusprojekt ja vastav vajalik informatsioon, mida saaks kumulatiivsete mõjude hindamisel kasutada. See tähendab, et juhul, kui Lätis hakatakse viidatud alale tuuleparki realselt kavandama, tuleb piiriülese mõju hindamise käigus neil arvestada kaugemas faasis olevate Eesti projektidega.
12.	RaM, rahandusministeerium 31.03.2020 nr 15-1/1766-3	Programmi peatükis 2.1 „Kavandatava tegevuse eesmärk ja vajadus“ ja peatükis 2.3 „Kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus“ on fikseeritud, et Eesti Energia AS soovib rajada Liivi lahte meretuulepargi, kus olenevalt valitud tuulikutüüpide võimsusest püstitatakse 50-100 tuulikut. Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet aga KMH programmi avaliku väljapaneku teadetes informeerib, et tuulepark koosneb kuni 160 tuulikust. Samuti on Vabariigi Valitsuse 19.12.2019 hoonestusloa menetluse ja keskkonnamõju hindamise algamise korralduses nr 311 välja toodud, et meretuulepark koosneb kuni 160 avamere tuulikust. KMH programmi joonisel 5 märgitud tuulikute ligikaudsete asukohtade põhjal nähtub, et alale kavandatakse rohkem kui 100 tuulikut. Palume kontrollida ja vajadusel KMH programmi täpsustada nii, et oleks üheselt mõistetav, mis on maksimaalne kavandatavate tuulikute arv. Vajadusel põhjendada KMH programmis kavandatavate tuulikute arvu valikut, st miks erineb programmis tuulikute arv hoonestusloa taotluses kirjas olevast.	Arvestame. Hoonestusloa taotlus, mille alusel menetlus ja KMH hindamine algatati, esitati 2010. aastal. Eesti Energial ei ole kavas rajada 160 tuulikut, vaid tuuleparki, mille võimsus on 1000 MW. 10 aasta jooksul on tuulegeneraatorite tehnoloogia oluliselt arenenud ning pargi koguvõimsuse 1000 MW saavutamiseks on vaja tunduvalt väiksemal arvul tuulikuid, kui seda arvati 2010.a hoonestusloa taotluse eelduseks olnud plaani järgi. Keskkonnamõju hindamise eesmärk on anda tegevusloa andjale teavet kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimalustega kaasneva olulise keskkonnamõju kohta (KEJHS § 31 lõige 1). Lähtume hoonestusloa taotluses toodud pargi koguvõimsusest ning selle tagamiseks tänasel päeval reaalsetest alternatiividest tuulikute arvu ja võimsuse osas, kuid menetluse korrektsuse tagamiseks lisame ka kuni 160 tuulikuga alternatiivi. Täiendame KMH programmis peatükis 2 Kavandatav tegevus tabelis 2 toodud alternatiive vastavalt.
		KMH programmist nähtub, et tuulikute eeldatav eluiga on ca 25 aastat. Samas hoonestusloa taotletakse 50 aastaks. Võib eeldada, et tuulikud või nende olulised osad on vaja kahel korral eemaldada (tuulikupargi uuendamisel ja hoonestusloa lõppedes tuulikupargi likvideerimisel). Palume seda temaatikat kavandatava tegevuse kirjelduses käsitleda ning	Arvestame ning täpsustame KMH programmi peatükki tuulikute eluea osas, milleks on 30 aastat. Tuulikute eluiga on hinnanguliselt 30 aastat ning koos ehitusega läheb aega ca 35–40 aastat, seega pole tuulikute rekonstrueerimine praegusel teadmisel võimalik. Tuulepargi kasutusea lõppemisel tuleb likvideerida kõik tuulepargi rajatised ning taastada võimalikult algne olukord.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		selle info valguses KMH programm terviklikult üle vaadata ning vajadusel viia sisse täiendused.	
		<p>Programmi peatükis 2.2 „Kavandatava tegevuse asukoht“ on fikseeritud, et arendusala äärmised tuulikud paiknevad rannikust ca 16 km kaugusel. Jooniselt 1 aga on näha, et hoonestusala jääb Kihnust valdavalt ca 10 km kaugusele, kohati ligemalegi. Programmi peatükis 4.3.1 „Asustus ja maakasutus“ on kirjeldatud, et lähimad asustatud alad on tuulepargist ca 10 km kaugusel põhja pool asuv Kihnu saar ning ca 16 km kaugusel ida pool asuv Häädemeeste vald. Palume programmi peatükki 2.2 täpsustada ja välja tuua ka kaugus Kihnu saarest, sest Kihnu vald on kõige lähemal asuv ja tõenäoliselt tuulepargist kõige rohkem mõjutatud vald. Juhime tähelepanu, et Pärnumaa mereplaneeringu peatükis 3.6 „Taastuvenergeetika“ on punktis 8 põhimõte, mille kohaselt ei kavandata tuulikuid mandrile ja püüasustusega saartele lähemale kui 5,2 meremiili (ca 10 km). Oluline on rõhutada ka asjaolu, et Kihnu omavalitsus oli toona üks peamisi Pärnumaa mereplaneeringu vaidlustajaid ja nendega seotud teemades tuleb kontrollida loamenetluses esitatud lahenduse vastavust planeeringule. Kihnu valla rolli meretuulepargi kavandamisel rõhutab ka Pärnumaa mereplaneeringu peatükis 3.6 „Taastuvenergeetika“ sätestatud põhimõte 14.</p>	<p>Arvestame.</p> <p>Täpsustame peatükis 2.2 kavandatava tegevuse asukoht üle arendusala vähima kauguse Kihnu saarest ja mandrist. Selgitame, et on oluline vahet teha hoonestusloa alusel arendusalal ja tuulikute täpsel paiknemisel. Tuulikute asukohad selguvad KMH ja eelprojekti koostamise käigus ning nende paigutamisel arendusalale arvestatakse kõikide kehtivate nõuetega ja KMH-st tulenevate piirangutega.</p> <p>Sealhulgas on kavas arvestada ka Eesti merealade planeeringus kasutatud põhimõtteid ja tuulikute kauguseid. Hoonestusloa ala asub Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringuga tuuleenergeetika arendamiseks sobival alal.</p>
		<p>Programmi peatükis 2.3 „Kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus“ on selgitatud, et „tuulepargisisesed elektrikaablid paigaldatakse vajadusel mere põhja pinnasesse. Kaabel, mis juhitakse maismaal paiknevasse alajaama, on kaetud isolatsioonikihi ning see paigaldatakse mere põhja pinnasesse.“ Palume lisada Pärnumaa mereplaneeringust tulenev nõue, et tuulepargi rajamiseks tuleb valida parim võimalik realistlik lahendus, sh tuleb välistada merekaablitest lähtuda võiv kahju kalavarudele (sh elektriväli</p>	<p>Arvestame. Täiendame KSH programmi peatükki 2.3 Kavandatava tegevuse ja selle reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus järgmise nõudega: Merekaablite valikul tuleb tagada Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringust tulenev nõue, et tuulepargi rajamiseks tuleb valida parim võimalik realistlik lahendus, sh tuleb välistada merekaablitest lähtuda võiv kahju kalavarudele (sh elektriväli kaablite kohal merepõhjas peab olema negatiivse mõjuta - nullilähedane).</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		kaablite kohal merepõhjas peab olema negatiivse mõjuta - nullilähedane).	
		<p>Programmi peatükis 2.3 „Kavandatava tegevuse ja selle reaalse alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus“ võrreldakse tuulikute kahte erinevat vundamenditüübi alternatiivi, milleks on gravitatsioonivundament ja vaivundament. Lisatud on, et sobiva vundamenditüübi valikul tuleb lisaks tuulikute kõrgusele ja merepõhja iseloomule arvestada kohalike olude iseärasustega, mis tagavad tuulepargi laine- ja jääkindluse. Palume lisada Pärnumaa mereplaneeringust tulenev nõue, mille kohaselt tuulikute rajamisel ei tohi kasutada rammitavaid (suurt ehitusaegset müra tekitavaid) vundamente. Lähtuvalt Pärnumaa mereplaneeringu nõudest mitte kasutada rammitavaid vundamente ja KMH programmis peatükk 4.1.2 välja toodust, et Liivi lahes on enamasti tegemist jäätuvate tingimustega, palume koostöös asjaomaste ekspertidega täpsustada, kas vaivundament on üldse reaalne alternatiiv.</p>	<p>Arvestame, programmi täiendatud vastavalt. Rammimisel on viidatud mürale ja vibratsioonile. Vaivundamente on võimalik installeerida auku ette puurides. Samuti on võimalik kasutada müra vähendavaid tehnoloogiaid, seega arvestame antud märkustega ning Pärnumaa mereplaneeringutingimustega ja Liivi lahe jääoludega. KMH aruande koostamise käigus koostatava eksperthinnangu põhjal valitakse eelnevalt nimetatud tingimusi arvestades parim lahendus.</p>
		<p>Programmi peatükis 2.3 „Kavandatava tegevuse ja selle reaalse alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus“ tuuakse välja, et tuulepark ühendatakse õhuliini pidi Kilingi-Nõmme või Sindi 330 kV alajaamaga. Pärnumaa mereplaneeringus on peatükis 3.8 „Meretranspordiväline taristu“ põhimõtte nr 4 kohaselt oluline tuulikute elektrikaablite asukohad lahendada sellisel, et paraneb ka Kihnu jaotusvõrgu ühenduse kvaliteet põhivõrguga. Elektrienergia kvaliteedi hindamise ja parandamise vajaduse väljaselgitamiseks on eelnevalt vajalik läbi viia sotsiaalmajanduslik analüüs. Palume KMH programmi vastavalt täiendada.</p>	<p>Arvestame. KMH programmi on täiendatud. Elektrienergiaga varustatuse kvaliteedi hinnangul ei ole meie nägemusel otsest seost Liivi lahe meretuulepargi hoonestusloa menetlusega. Tegemist on pigem strateegilise küsimusega ning Kihnu elektrivarustatuse teema on mõistlik lahendada lokaalsel tasandil eraldiseisva projektiga, mis saareelanike vajadustega sobib – analoogselt teiste väikesaartega, lähtudes riiklikest strateegilistest arengukavadest ja võimalikust väikesest keskkonnamõjust. Eesmärgiks on leida selline lahendus, mis on kooskõlas Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringuga. KMH tingimuseks on: Elektrienergia kvaliteedi hindamise ja parandamise vajaduse väljaselgitamiseks on eelnevalt vajalik läbi viia sotsiaalmajanduslik analüüs. Palume KMH programmi vastavalt täiendada.</p>
		<p>Programmi peatükis 2.3 „Kavandatava tegevuse ja selle reaalse alternatiivsete võimaluste lühikirjeldus“ tuuakse välja, et KMH raames hinnatakse maismaal erinevate alajaamade</p>	<p>Täiendame KMH programmi segaduse vältimiseks täpsemate selgitustega. Esitame KMH programmis esialgsed võimalikud asukohad tuulepargi elektrivõrku liitmiseks vajaliku maismaale rajatava alajaama ja tuulepargivälise merepõhja kaablitrasside jaoks (vt KMH programmi joonis 2). Viitame, et käesoleva KMH töömahu hulka ei kuulu maismaal</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>asukohtade alternatiivide keskkonnamõjud. Lõplik valik alternatiivide vahel tehakse ehitusloa taotluse käigus. Õhuliini pikkus on ca 30 km. Palume täpsustada õhuliini eeldatav pinge. Samuti palume täpsustada, kas hinnatakse ka õhuliini võimalikke alternatiivseid asukohti, sh erinevaid mõjusid. Juhime tähelepanu, et maismaal suunab ruumikasutust ja annab ehitusõiguse üldjuhul kohalik omavalitsus, seetõttu palume puudutatud kohalikud omavalitsused intensiivsemalt menetlusse kaasata.</p>	<p>asuvate elektriliinide rajamisega kaasnevate mõjude hindamine - selle osas vastutab põhivõrgu arendaja. Mõju hindamise ulatus on tuulepargi ala, merekaablite ala ja rannas asuv alajaam. Õhuliini eeldatav pinge on 330 kV, kuid seda täpsustab ilmselt põhivõrgu arendaja. Lähemalt kaasatud kohalikud omavalitsused on Kihnu ja Häädemeeeste.</p>
		<p>Programmi peatükis 3.12 „Arengustrateegia Pärnumaa 2030+“ on käsitletud maakonna arengustrateegiat „Pärnumaa 2030+“, mis kiideti heaks 2010. aastal. SA Pärnumaa Arenduskeskus on koostanud arengustrateegia “Pärnumaa 2035+” ja uuendanud selle tegevuskava aastateks 2019–2023. Kõik Pärnumaa seitse kohaliku omavalitsuse volikogu on selle heaks kiitnud 2018. aastal. Palume KMH programmis käsitleda arengustrateegiat “Pärnumaa 2035+”, mis on kättesaadav veebilehel https://parnumaa.ee/.</p>	<p>Arvestame ning täiendame KMH programmi lisades peatüki 3.14, mis käsitleb arengustrateegiat “Pärnumaa 2035+”.</p>
		<p>Maavalitsused lõpetasid Eestis tegevuse 01.01.2018. Seepärast palume üle vaadata viited Pärnu Maavalitsuse veebilehele ning viited ajakohastada. Pärnu maakonnas kehtivad maakonnaplaneeringud ja teemaplaneeringud, nende KSH aruanded on kättesaadavad Rahandusministeeriumi veebilehel https://maakonnaplaneering.ee/. Ka kaasatavate peatükist palume kustutada maavalitsused.</p>	<p>Arvestame ning parandame KMH programmi vastavalt.</p>
		<p>Programmi peatükis 4.1.2. „Kliimaatilised tingimused sh tuuleolud, temperatuur ja jääolud“ on jääolude puhul viidatud 2014 teostatud uuringule. Teavitame, et Eesti mereala planeeringu koostamisel on läbi viidud alusanalüüs jääolude kaardistamiseks. Soovitame programmis kasutada ja viidata antud uuringule, kuna tegemist on uuemate andmetega. Soovi korral on</p>	<p>Arvestame ja täiendame KMH programmi peatükki 4.1.2.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		Rahandusministeeriumil võimalik edastada ka vastavad kaardikihid.	
		Programmi peatükis 4.1.4. "Taimestik ja loomastik" joonis 9 käsitleb viiherhüljeste levikut Läänemere satelliitmärgistuse andmetel ning põhineb Helcomi andmetel. Teavitame, et Eesti mereala planeeringu koostamisel on läbi viidud alusanalüüs „Hüljeste leviku ja merekasutuse hinnang“. Uuringus on kokku kogutud olemasolevad viiherhüljeste telemeetriaandmed ja nende põhjal modelleeritud viiherhüljeste toitumisalad, puhkealad, sigimisalad ja talvitusosalad. Soovitame programmis kasutada ja viidata antud uuringu tulemustele, kuna tegemist on uuemate ja täpsemate andmetega, kui seda on Helcomi andmebaas. Soovi korral on Rahandusministeeriumil võimalik edastada ka vastavad kaardikihid.	Arvestame osaliselt ning parandame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb mereimetajaid lisades sinna järgmise lause: „2019 aastal on valminud MTÜ Pro Mare poolt Eesti merealplaneeringu alusuuringuna <u>Hüljeste leviku ja merekasutuse hinnang</u> .“
		Programmi peatükis 4.3 „Sotsiaalmajanduslik keskkond“ kirjeldatakse piirkonda vaid asustuse ja maakasutuse ning ohtlike ettevõtete kaudu. Käsitlemata on aga jäetud meremajandus, sh kalandus. Kuna Pärnumaa mereplaneeringu koostamise käigus kõige olulisem teema kohalike omavalitsuste ja kalurite jaoks oli just tuulepargi võimalik mõju kalandusele, siis tuleb seda ka KMH programmis rõhutada ning aruandes põhjalikult hinnata. Pärnumaa mereplaneeringus on seatud nõue, et tuuleenergeetika võimaliku arenduspiirkonna arendamisel tuleb hinnata sotsiaalmajanduslikke mõjusid (sh kalandusele) ja näha ette vajalikud leevendavad meetmed.	Arvestame ning täpsustame KMH programmi peatükki 4.3 järgmise lõiguga Liivi lahe piirkonnas on merekultuuri osaks kalandus ja merendusega seotud turism. Kalapüük on rannakaluritele oluline sissetulekuallikas.
		Tulenevalt käesoleva kirja punktist 11 palume KMH eksperdirühma kaasata lisaks ekspert või eksperdid, kes tegeleks sotsiaalsete, majanduslike ja kultuuriliste mõjude hindamisega just majanduse ning kultuuri- ja sotsiaalsfääri poole pealt, eelkõige mõju Kihnu saare turismile ja kultuurile (UNESCO kultuuripärandi nimekirjas), piirkonna kalandusele, sadamamajandusele, tööhõivele ning visuaalsetele mõjudele.	KMH eksperdirühma kuulub ekspert, kelle vastutus ala on sotsiaalsed ja majanduslikud mõjud. Samuti on tagatud piisav kompetents kultuuripärandi hindamiseks, mis on tekkinud läbi pikaajalise kogemuse erinevate planeeringutes sotsiaalsete, majanduslike ja kultuuriliste mõjude hindamise. Täiendame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb sotsiaalmajanduslikke mõjusid järgmiselt:

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>Programmi peatükis 1 „KMH osapooled“ on nimetatud valdkonnad ekspertide näol katmata. Hetkel KMH eksperdirühmas märgitud kultuurise, sotsiaal ja majandusliku keskkonna mõju hindajad on looduskeskkonna taustaga, st majanduse, sotsioloogia ja kultuuripärandi taustaga eksperdid on ekspertrühmast puudu. Peale vastavate eriala ekspertide kaasamist palume üle vaadata KMH programm, sh tabel 6 ning vajadusel viia sisse täiendused, sh vajadusel täiendavad uuringuvajadused.</p>	<p>„Arvestades analoogilist projekti Loode-Eesti meretuulepargi arendamisel, kus on koostatud praeguseks hetkeks KMH aruanne, on antud valdkonnas olulised teemad, mille mõju on vaja hinnata järgmised:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mõju majandusele ja tööhõivele sh kalandussektorile ▪ Mõju piirkonna turismile ▪ Mõju kohalikule kogukonnale sh kogukonna kaasamisele ▪ Mõju inimese tervisele- ja heaolule ▪ Mõju varale <p>Sotsiaalmajandusliku mõju hindamise tulemusena tuuakse iga valdkonna (majandusareng, kalandussektor, tööhõive, turism, kogukond) kohta välja võimalikud mõjud koos analüüsiga, mille tulemusena annab ekspert hinnangu, kas tuulepargi rajamisel on vastavale valdkonnale positiivne, negatiivne või neutraalne mõju (mõju hinnang toodud sarnaselt KMH kasutatud skaalale -2 (oluline negatiivne) kuni +2 (oluline positiivne))“.</p>
		<p>Programmi peatükis 5 „Hindamismetoodika kirjeldus“ palume selguse mõttes märkida, et KMH raames hinnatakse kavandatava tegevuse ehitamisaegseid, kasutamisaegseid ja likvideerimisaegseid mõjusid (vajadusel viidata ka ptk-le 7.2). Juhime tähelepanu, et peatüki 5 viimase lõigu viimane lause lõpeb poole pealt, tabelit 6 lk 35 ei ole. Peatükis 7.3 „Mõjutatavad keskkonnaelemendid“ lk 44 lõpeb samuti viimase lõigu viimane lause poole pealt.</p>	<p>Arvestame osaliselt. KMH viiakse läbi sisu poolest vastavalt kehtivale seadusandlusele, st et igal juhul arvestatakse ehitusaegseid, kasutusaegseid ja likvideerimisaegseid mõjusid. Täiendame selguse huvides KMH programmi vastavalt ettepanekutele. Ülejäänud tehnilised märkused on tekkinud faili ümbersalvestamisest teise formaati - lõigud jätkuvad järgmistel lehekülgedel, midagi tegelikult kadunud ei ole. Kindlasti kontrollime need programmi uuendamisel üle ning likvideerime võimalikud tehnilised vead.</p>
		<p>KMH programmis läbivalt on sulgudes viited, mis ei avane – (vt Error! Reference source not found).</p>	<p>Arvestame. Korrigeerime KMH programmi läbivalt.</p>
		<p>KMH programmis on tuginetud nii Pärnu maakonna planeeringule (kehtestatud 29.03.2018) kui ka Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringule (kehtestatud 17.04.2017). Programmi erinevates peatükkides aga viidates Pärnu maakonnaplaneeringule</p>	<p>Arvestame ning korrigeerime vastavalt KMH programmi ning kasutame läbivalt nimesid Pärnu maakonna planeering ja Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneering.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>tegelikult mõeldakse Pärnumaa mereplaneeringut. Selguse huvides palume erinevad maakonnaplaneeringud eristada.</p>	
		<p>Programmi peatükis 7.1 „Käsitlusala ulatus ja mõjuala ulatuse täpsustamine” on toodud, „et keskkonnamõju hinnatakse lähtudes kavandatava tegevuse iseloomust ja sisust, st kavandatava tegevusega kaasnedavate mõjude põhiselt, ning nii kaugemale, kui need mõjud tegelikult ulatuvad. Lähtudes ekspertide kogemusest ja teiste analoogsete projektide keskkonnamõju hindamise tulemustest on võetud KMH käsitlusala (eeldatavaks mõjujalaks) ruumiliseks ulatuseks kogu meretuulepargi arendusala ning väljaspool seda arendusala servast vähemalt 1 km raadiuses asuv piirkond”.</p> <p>Rahandusministeerium on seisukohal, et käsitlusala ja mõjuala ulatus ei ole piisav ja seda tuleb laiendada.</p>	<p>Arvestame. Täiendame KMH programmi teksti peatükis 7.1 Käsitlusala ulatus ja mõjuala ulatuse täpsustamine järgmise lõiguga:</p> <p>Keskkonnamõju hinnatakse lähtudes kavandatava tegevuse iseloomust ja sisust, st kavandatava tegevusega kaasnedavate mõjude põhiselt, ning nii kaugemale, kui need mõjud tegelikult ulatuvad. Lähtudes ekspertide kogemusest ja teiste analoogsete projektide keskkonnamõju hindamise tulemustest on võetud käesoleva KMH käsitlusala (eeldatavaks mõjujalaks) ruumiliseks ulatuseks kogu meretuulepargi arendusala (vt Joonis 1) ja merekaablitrassi ehk kavandatava tegevusega otseselt seotudala ning selle lähiümbrus. Mõjuala suurus sõltub konkreetsest mõjufaktorist (näiteks müra, õhusaaste, visuaalne mõju jne). Mõjuala ulatus sõltub ka mõjutatavast looduskeskkonna komponendist (veekeskond, taimkate, loomastik). Täpne mõju ulatus esitatakse KMH aruandes vastavate keskkonnamõju hindamise valdkondade (müra, õhu- ja veesaaste) peatükkides.</p> <p>Kui mõjuala ulatust ei ole võimalik KMH programmis määrata, siis tehakse seda KMH koostamise käigus.</p>
		<p>Arvestades, et koostatavas Eesti mereala planeeringus on tuuleenergeetika arendamise peatükis KMH tasandile välja toodud tingimused, mis lähtuvad sotsiaal-majanduslike mõjude hindamisest, on nendega otstarbekas ka antud KMH programmi koostamisel arvestada. Nendeks on:</p> <p>☐ kattumisel veeliiklusaladega täpsustada tuulikute paiknemine ja veeliikluse toimimine koostöös Veeteede Ametiga, põhinedes ajakohastele andmetele ja hinnates mõju laevaliiklusele (mh nii teekonna pikenedes tulenevat majanduslikku mõju kui ka liikluse piiramise ja tihenemisega kaasnevat riskitaseme tõusu). Antud juhul kattub kavandatava meretuulepargiala Pärnumaa mereplaneeringus määratud veeliiklusaladega.</p> <p>☐ navigatsioonisüsteemide häiringute vältimiseks teha koostööd Lennuametiga. Antud juhul võib</p>	<p>Arvestame. Täname täpsustuse eest. Käesolevaga teavitame, et nii Lennuamet, Veeteede Amet kui ka PPA on menetlusse kaasatud ning kaks esimest neist on nimetatud punktides ka oma arvamust avaldanud ning need võetakse vastavalt asjakohasusele KMH programmi täiendamisel ka arvesse. KMH programmi täiendatakse peatükis 2.2 Kavandatava tegevuse asukoht järgmise lausega: Arvestada tuleb ka sellega, et tõrgeteta on tagatud riikliku tähtsusega seireradarite töö ning selles osas tuleb koostööd teha vastavate ametkondadega.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>kavandatud meretuulepargiala kattuda Ruhnu-Pärnu lennukoridoriga.</p> <p>☐ mereseiradarite mereraadioside töövõime tagamiseks ning riigipiiri kaitseks teha koostööd Politsei- ja Piirivalveametiga. Vajadusel tuleb läbi viia uuring seireradaritele avalduva mõju täpsustamiseks ning kompensatsioonimeetmete määramiseks. Antud juhul piirneb kavandatud meretuulepark riigipiiriga ja seetõttu on vajalik täpsustada seireradaritele avalduv mõju.</p>	
		<p>Eesti mereala planeeringu mõjude hindamise aruande peatükis 4.4.1.6 on välja toodud energiatootmise sotsiaal-majanduslikud mõjud, sh visuaalsed mõjud. Selle kohaselt on tuulikutel 10-16 km kaugusel rannikust visuaalne mõju selgelt olemas (Tabel 4.5.1.4-3. hinnanguklassi punkt 5. 137 m kõrgune tuulik 10-16 km rannikust tõmbab selgelt vaataja tähelepanu nt kontrasti, värvi, tekstuuri, helgi kui liikumisega). Seetõttu ei piisa KMH programmis välja toodud käsitluselast visuaalsete mõjude hindamiseks. Samuti võib olla mitmeid sotsiaal-majanduslikke mõjusid, mis avalduvad maismaal/sadamaalas (nt teenused/töökohad).</p> <p>Palume eeltoodust lähtuvalt KMH programmi sotsiaal-majandusliku mõju osa täiendada ning seoses sellega üle vaadata ka KMH käsitlusala ulatus. Vastasel korral Pärnumaa mereplaneeringus tuuleenergeetika võimaliku arenduspiirkonna arendamiseks (sh ehitustegevus) ja opereerimiseks määratud ning ka KMH programmi peatükis 3.11 välja toodud põhimõtteid pole võimalik täita.</p>	<p>Arvestame. Täiendame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb visuaalse mõjude hinnangut Eesti merealade planeeringu ja Pärnumaa mereplaneeringu põhimõtetest lähtuvalt järgmise lõiguga:</p> <p>Vastavalt Eesti merealplaneeringule tuleb visuaalse mõju vähendamiseks koondatakse tuulikud võimalikult kompaktsesse gruppidesse, mille eesmärk on silmapiiri liigendamine, et vältida lausalist kaetust tuulikutega.</p> <p>Tuulikute visuaalse mõju vähendamiseks on võimalus viia lähimad tuulikud rannikust kaugemale või kavandada vabad vaatekoridorid läbi tuulealade. Tuulikute viimine kaugemale merealale võib olla küll positiivse mõjuga visuaalsete häiringute vähendamisel, samas tõstab see taastuveneergeetika ühiku hinda, mis mõjutab laiemat elanikkonda sotsiaal-majanduslikult. Eesti oludes muudaks see tuule-energeetika arendamise merel sisuliselt ebareaalseks, kuna meri muutub sellises kauguses tuulikute rajamiseks liiga sügavaks, osaliselt tuleks ette Läti piir ja lisaks oleks ohtu seatud kliima-eesmärkide täitmine. Eelnevalt lähtudes võetakse KMH aruande koostamisel lähtekohaks võimalike vaatekoridoride põhimõtteliste asukohtade väljaselgitamise.</p> <p>Täiendame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb sotsiaal-majanduslikke mõjusid järgmiselt:</p> <p>„Arvestades analoogilist projekti Loode-Eesti meretuulepargi arendamisel, kus on koostatud praeguseks hetkeks KMH aruanne, on antud valdkonnas olulised teemad, mille mõju on vaja hinnata järgmiselt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõju majandusele ja tööhõivele sh kalandussektorile • Mõju piirkonna turismile • Mõju kohalikule kogukonnale sh kogukonna kaasamisele

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mõju inimese tervisele- ja heaolule ▪ Mõju varale <p>Sotsiaalmajandusliku mõju hindamise tulemusena tuuakse iga valdkonna (majandusareng, kalandussektor, tööhõive, turism, kogukond) kohta välja võimalikud mõjud koos analüüsiga, mille tulemusena annab ekspert hinnangu, kas tuulepargi rajamisel on vastavale valdkonnale positiivne, negatiivne või neutraalne mõju (mõju hinnang toodud sarnaselt KMH kasutatud skaalale -2 (oluline negatiivne) kuni +2 (oluline positiivne)).</p>
		<p>KMH käsitusala täpsustamisel tuleb arvestada ka võimalike kumulatiivsete mõjudega. Näiteks Vabariigi Valitsus on 19.12.2019 korraldusega nr 313 algatanud hoonestusloa menetluse 76 tuulikuga pargi kavandamiseks Liivi lahte, mis jääks nii Kihnu saarest kui ka Pärnu maakonna mandriosast 24–30 kilomeetri kaugusele. Pärnumaa mereplaneeringus on sätestatud nõue, et tuulepargi hoonestusloa KMH läbiviimisel tuleb arvestada teisi kumuleeruvat mõju avaldavaid tegevusi ja projekte.</p>	<p>Arvestame. Käesoleval hetkel puudub piisav andmestik teise tuulepargi ja sellega seonduvate keskkonnamõjude kohta, et hinnata kumulatiivseid mõjusid. Seesugust koosmõju saab hinnata ainult selle projekti mõjuhindamise raames, mis on oma menetlusega esimesest projektist ajaliselt tagapool. Küll oleme valmis jagama omapoolse mõjude hindamisega seonduvat infot teise arendajaga, et mõjud saaksid nende kui vähem edasi jõudnud projekti menetluse raames hinnatud.</p>
		<p>Programmi tabelis 5 „Kavandatava tegevuse eeldatavad mõjuallikad“ on pakutud, et töötavad tuulikud meretuulepargis ei avalda mõju kalastikule. Pärnumaa mereplaneeringus mereäärsete kohalike omavalitsuste ja kalurite esindajate jaoks oli mõju kalastikule aga peamine küsimus. Seepärast on Pärnumaa mereplaneeringus selgelt fikseeritud nõue, et täpsustatakse mõju kalade rändele ja kudemisele (täpsustades planeeringuga määratletud sügisräime kudealade võimalikud asukohad tuuleenergeetika arenduspiirkonna sees ning määratakse tingimused kudealade säilitamiseks), mis on aluseks arenduspiirkonna sees täpsemate tuulikupargi alade määramisel. See on vajalik olulise negatiivse keskkonnamõju ärahoidmiseks ja leevendamiseks nii ehituse aegselt kui opereerimise (sh teenindamine) ajal. KMH läbiviimisel on vaja tagada, et olulised kalakudealad ja rändeteed säilivad. Palume märkida, et tuulikud võivad avaldada</p>	<p>Arvestame. Täiendame KMH programmi. Mõju hindamisel kalastikule kaasatakse TÜ EMI kalanduseksperdid, kes on olnud kaasatud ka Loode-Eesti meretuulepargi mõju hindamisel. KMH programmi mõjude eelhindamise käigus on selge, et kalade rände ja kudealadele võib tekkida mõju ehitustegevuse käigus. Käitamise ajal olulist mõju pelaagilistele kaladele ette pole näha, sest tuulikute puhul on tegemis staatiliste objektidega, millel mõju eeldatavasti puudub, kuna tuulikute asukoht ja kalade kudealad ei kattu tänu sügavuste erinevustele. KMH programmis peatükis nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelis 6, mis käsitleb mõju Kalastikule on ette nähtud, et KMH käigus viiakse muuhulgas läbi räimeuuring, mille põhjal hinnatakse siiski ka mõjusid pelaagilistele liikidele.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		negatiivset mõju kalastikule (seda enam, et tabelis 6 on mõju märgitud)	
		Programmi tabelis 6 „Eeldatavad mõjud, prognoosimeetodid ja alternatiivide võrdlus“ palume arvestada Pärnumaa mereplaneeringu peatükis 3.6 „Taastuenergeetika“ sätestatud ja KMH programmi peatükis 3.11 nimetatud tuuleenergeetika võimaliku arenduspiirkonna arendamisel ja opereerimisel ettenähtud kõiki põhimõtteid.	Arvestame. Kindlasti tuleb KMH aruande koostamisel arvestada, et aruanne vastab kõikidele p 3.11 Pärnu maakonnaga piirneva mereala maakonnaplaneeringus toodud tuuleenergeetikale esitatavatele tingimustele. KMH-s on asjakohane esitada tingimused, millega peab arvestama tuulepargi projekteerimisel, ehitamisel, käitamisel ja likvideerimisel.
		Programmi tabelis 6 „Eeldatavad mõjud, prognoosimeetodid ja alternatiivide võrdlus“ visuaalse mõju juures on märgitud, et eeldatavalt on tegemist väheolulise mõjuga ja viidatud on Hendrikson&Ko OÜ 2010. aastal valminud tööle „Neugrundi meretuulepargi keskkonnamõju hindamise aruanne“. Teavitame, et Eesti mereala planeeringu mõjude hindamise aruande 4 peatükis 4.4.1.6 on välja toodud energiatootmise sotsiaalmajanduslikud mõjud, sh visuaalsed mõjud, mis tuginevad uuematele andmetele, kui 2010. Aruandes väljatoodule tuginedes võib eeldada, et 10-16 km kaugusel asuvad tuulikud, mille kõrgus on vähemalt 200 m, ei ole väheolulise visuaalse mõjuga. Seetõttu palume KMH programmi täpsustada.	Arvestame. Täiendame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb visuaalse mõjude hinnangut Eesti merealade planeeringu ja Pärnumaa mereplaneeringu põhimõtetest lähtuvalt järgmise lõiguga: Vastavalt Eesti merealplaneeringule tuleb visuaalse mõju vähendamiseks koondatakse tuulikud võimalikult kompaktsesse gruppidesse, mille eesmärk on silmapiiri liigendamine, et vältida lausalist kaetust tuulikutega. Tuulikute visuaalse mõju vähendamiseks on võimalus viia lähimad tuulikud rannikust kaugemale või kavandada vabad vaatekoridorid läbi tuulealade. Tuulikute viimine kaugemale merealale võib olla küll positiivse mõjuga visuaalsete häiringute vähendamisel, samas tõstab see taastuenergeetika ühiku hinda, mis mõjutab laiemat elanikkonda sotsiaalmajanduslikult. Eesti oludes muudaks see tuule-energeetika arendamise merel sisuliselt ebareaalseks, kuna meri muutub sellises kauguses tuulikute rajamiseks liiga sügavaks, osaliselt tuleks ette Läti piir ja lisaks oleks ohtu seatud kliima-eesmärkide täitmine. Eelnevast lähtudes võetakse KMH aruande koostamisel lähtekohaks võimalike vaatekoridoride põhimõtteliste asukohtade väljaselgitamise.
		Programmi tabelis 6 „Eeldatavad mõjud, prognoosimeetodid ja alternatiivide võrdlus“ visuaalse mõju juures on märgitud, et mõju hindamiseks teostatakse fotomontaažil põhinev visualiseering maismaa erinevatest punktides. Palume Pärnumaa mereplaneeringu koostamisel üleskerkinud probleemidest tulenevalt maismaa hulka arvestada ka Kihnu saar, mis jääb kavandatavale tuulepargile kõige lähemale. Punktide valikul palume teha koostööd kohalike omavalitsustega ja kogukondadega.	Arvestame. Kasutame visualiseeringute loomisel samu põhimõtteid, mida kasutati Eesti mereala planeeringu keskkonnamõjude hindamisel. Täiendame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb visuaalse mõjude hinnangut järgmise lausega: Mõju hindamiseks teostatakse visualiseeringud rannikualadel analoogiliselt Loode- Eesti meretuulepargi visualiseeringutega (Kihnu, Häädemeeste). Koostatakse staatilised visualiseeringud.
		Programmi peatükis 7.2 „Eeldatavad mõjuallikad“ on märgitud, et võimalikeks mõjuallikateks on	Arvestame ja täiendame KMH programmi peatükki 7.2 Eeldatavad mõjuallikad ning korrigeeritud lause on järgmine:

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>eelkõige need meretuulepargi rajamise ja käitamisega seotud tegevused, mis mõjutavad või võivad mõjutada olukorda ranniku lähistel. Palume lauset täiendada ja lisada lause lõppu „ja rannikul“. Nimelt kavandatav tegevus võib mõjutada ka rannikul toimuvaid tegevusi (nt tööhõive) või kavandatava tegevuse mõjud võivad rannikule ulatuda (nt visuaal). Samuti palume lisada selgitus, miks hinnatakse kavandatava tegevuse ehitusaegseid, kasutusaegseid ja lammutamisaegseid mõjusid. Näiteks võiks selgitusena lisada, et erinevatel tuulikupargi perioodidel võivad avalduda erinevat tüüpi olulised mõjud, mis kõik vajavad KMH raames hindamist ja vajadusel KeHJS § 33 kohaste keskkonnameetmete rakendamist.</p>	<p>Sellest tulenevalt on võimalikeks mõjuallikateks eelkõige need meretuulepargi rajamise ja käitamisega seotud tegevused, mis mõjutavad või võivad mõjutada olukorda ranniku lähistel ja rannikul.</p> <p>Samasse peatükki lisatakse ka lause:</p> <p>Erinevatel perioodidel võivad avalduda erinevat tüüpi olulised mõjud, mis kõik vajavad KMH raames hindamist ja vajadusel KeHJS § 33 kohaste keskkonnameetmete rakendamist, kuigi 2010 aasta seaduse redaktsioonis vastavat teemat kajastatud ei ole.</p>
		<p>Programmi peatükis 8 „KMH koostamise ja menetlemise ajakava“ kohaselt teostatakse uuringuid eeldatavalt üks aasta. Tabelis 6 on aga fikseeritud, et mitmete kalastiku uuringute läbiviimise kestvuseks on kaks aastat. Palume ajakava üle vaadata ja vajadusel parandada.</p>	<p>Arvestame ning korrigeerime KMH programmi Tabelit nr 7 järgmiselt: Uuringute tegemiseks vajaliku aja jooksul, eeldatavalt kuni 2 aastat.</p>
		<p>Programmi tabelis 7 „KMH läbiviimise eeldatav ajakava“ nähtub, et otsustaja kontrollib KMH programmi vastavust nõuetele ja edastab selle asjaomastele asutustele seisukoha esitamiseks. Asjaomane asutus esitab 30 päeva jooksul KMH programmi saamisest otsustajale KMH programmi kohta seisukoha. Tabelist 8 nähtub, et Rahandusministeerium on asjaomane asutus. Viitame, et antud juhul on Rahandusministeeriumi teavitatud 02.01.2020 kirjaga nr 16-7/19-3404-004 hoonestusloa menetluse ja KMH algatamisest ning 11.03.2020 kirjaga nr 16-7/19-3404-008 KMH programmi avalikustamisest. KMH programmile eelnevalt seisukohti küsitud ei ole. Sellest lähtuvalt leiame, et programmis kajastatud menetluskäik tekitab segadust. Palume KMH programmi ajakava vastavalt korrigeerida, et</p>	<p>Arvestame. Parandame ebatäpsuse KMH programmi korrigeerides tabelit 7.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		menetluskäik oleks selge nii asjaosalistele kui ka avalikkusele.	
		<p>Programmi tabelisse 8 „KMH koostamisest mõjutatud ning huvitatud asutused ja isikud koos menetluse kaasamise põhjendusega“ palume piirkonna elanike ja ettevõtete, laiema avalikkuse ja keskkonnaorganisatsioonide alla lisada Pärnu maakonna kalureid ühendav organisatsioon MTÜ Liivi Lahe Kalanduskogu. Asjaomaste asutuste alla lisada ka:</p> <p>a. Maaeluministeerium kalandust puudutavates küsimustes;</p> <p>b. Päästeamet, kes peab vajadusel teostama päästeoperatsioone tuulepargis;</p> <p>c. Lennuamet seoses Ruhnu-Pärnu lennukoridoriga;</p> <p>d. Politsei- ja Piirivalveamet seoses mereseireradarite, mereraadioside tööviime ja riigipiiri kaitse küsimustega.</p>	Arvestame ning kaasame MTÜ Liivi Lahe Kalanduskogu ning asjaomaste asutuste alla Maaeluministeeriumi, Päästeameti, Lennuameti ning Politsei- ja Piirivalveameti.
		<p>Programmi peatükis 9.1 „Kavandatava tegevuse elluviimisega seotud mõjutatud/huvitatud asutused ja isikud ning nende teavitamine“ on fikseeritud, et laiemat avalikkust teavitab Tarbija ja Tehnilise Järelevalve Amet KMH programmi ja aruande avalikust väljapanekust ja avalikust arutelust järgmiselt: väljaandes Ametlikud Teadaanded, maakonnalehtedes, kavandatava tegevuse asukoha vähemalt ühes üldkasutatavas hoones või kohas ja vallavalitsuste veebilehtedel.</p> <p>Juhime Teie tähelepanu, et 18.03.2020 seisuga ei olnud KMH programmi avaliku väljapaneku teadet ei Kihnu ega Häädemeeste Vallavalitsuse veebilehtedel. Kui KMH programmis seatakse ülesandeks vastavad teated valdade veebilehtedel avaldada, siis tuleb Tarbija ja Tehnilise Järelevalve Ametil nende avaldamine ka tagada. Kuna tegemist on nii olulise ruumilise mõjuga objekti kavandamisega, siis peavad vastavad KMH ja hoonestusloa taotlemisega seotud materjalid ja</p>	<p>Selgitame, et arendusala asub riigivetes, st see ei kuulu ühegi konkreetse kohaliku omavalitsuse territooriumile, mistõttu puuduvad alaga otseselt seotud üldkasutatavad hooned või sellised kohad, mida isikud igapäevaselt kasutaksid.</p> <p>Küll on aga nõustume, et on asjakohane kaasata arendusalaga piirnevaid kohalikke omavalitsusi – Kihnu ja Häädemeeste, keda avalikustamisest aegsasti ametliku e-kirjaga ka teavitati. Siinkohal on vastutus ka kohalikel omavalitsustel vajadusel oma elanikke sellisest menetlusest teavitada, pannes teated üles nt oma kodulehele ja ka nende hinnangul vajalikesse ja sobilikesse avalikesse kohtadesse.</p> <p>Edaspidise arusaamatuse vältimiseks kinnitame, et järgmistes etappides avaldatakse teated Ametlikes Teadaannetes, Eesti Päevalehes, Pärnu Postimehes ning palutakse need Kihnu ja Häädemeeste vallal avaldada oma koduleheküljel ning mõlemale vallale saadetakse ka lihtsalt printitavas formaadis teavitused avalikku kohta ülespanemiseks. Loodame, et kohalikud omavalitsused seda ka teevad.</p> <p>Vastavalt TTJA otsusele täiendame KMH programmi laekunud ettepanekutega ning esitame KMH programmi uuesti avalikustamiseks.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		teated olema huvitatud isikute jaoks lihtsasti kättesaadavad. Soovitame need koondada ühte kohta.	
13.	SaareWindEnergy, 30.03.2020	Sissejuhatuses märgitakse et: tulenevalt KeHJS § 56 lõikest 12 kohaldatakse Liivi lahe tuulepargi keskkonnamõtjude hindamisele hoonestusloa taotluse esitamisel (27.02.2010) kehtinud KeHJS redaktsiooni ... Keskkonnamõtju hindamise programmi dokumendi sisu osas palume lähtuda kehtiva KeHJS-e nõuetest. On väga keeruline on aru saada, millise seaduse redaktsiooni alusel KMH läbi viiakse. Mis on sisu osa, millele rakendatakse kehtiva KeHJS nõudeid? Missugune osa KMH'st on mitte sisu osa? Millise seaduse redaktsiooni põhjal on koostatud peatükis 8 esitatud KMH koostamise ja menetlemise ajakava (sh nt tabel 7)? Palume vastuseid esitatud küsimustele ja teeme ettepaneku viia KMH läbi võimalikult arusaadaval viisil ja kui see ei ole võimalik, siis KMH programmis ja hiljem KMH aruandes anda pidevalt teada (nt joonealuste märkustega), millisest seaduse redaktsioonist parasjagu programmis/aruandes lähtutakse.	<p>Ei arvesta. Hoonestusloa KMH menetlus viiakse protseduuriliselt läbi vastavalt taotluse hetkel kehtinud KeHJS nõuetele.</p> <p>KMH sisu osas lähtutakse käesoleval hetkel kehtivast Keskkonnaministri 01.09.2017 määrusest nr 34 – sh hinnatakse ehitusaegset, käitamisaegset ja likvideerimisaegset mõju, millest viimast vanemate KeHJS-e redaktsioonide järgi hindama ei peaks. Meie eesmärk on saada võimalikult kaasaegse sisuga aruanne, mitte lähtuda 2010. aastal kehtinud nõuetest sisu osas. Joonealuseid märkuseid ei lisata.</p>
		Mitu tuulikut kavatakse püstitada? Ametlikes Teadannetes avaldatud teates ja KMH programmis (ptk 2.1) esitatud andmed on vastuolulised. Mitme tuuliku püstitamist taotleti hoonestusloa taotluses ja mitme tuuliku püstitamise kohta tegi Vabariigi Valitsus 19.12.2019 otsuse?	<p>Selgitame.</p> <p>Hoonestusloa taotlus, mille alusel menetlus ja KMH hindamine algatati, esitati 2010. aastal. Eesti Energia ei ole kavas rajada 160 tuulikut, vaid tuuleparki, mille võimsus on 1000 MW. 10 aasta jooksul on tuulegeneraatorite tehnoloogia oluliselt arenenud ning pargi koguvõimsuse 1000 MW saavutamiseks on vaja tunduvalt väiksemal arvul tuulikuid, kui seda arvati 2010. a hoonestusloa taotluse eelduseks olnud plaani järgi. Keskkonnamõtju hindamise eesmärk on anda tegevusloa andjale teavet kavandatava tegevuse ja selle reaalselt alternatiivsete võimalustega kaasneva olulise keskkonnamõtju kohta (KeHJS § 31 lõige 1). Lähtume hoonestusloa taotluses toodud pargi koguvõimsusest ning selle tagamiseks tänasel päeval reaalselt alternatiividest tuulikute arvu ja võimsuse osas, kuid menetluse korrektsuse tagamiseks lisame ka kuni 160 tuulikuga alternatiivi. Täiendame KMH programmis peatükis 2 Kavandatav tegevus tabelis 2 toodud alternatiive vastavalt.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		Peatükis 2.1 väidetakse: arendusala äärmised tuulikud paiknevad rannikust ca 16 km kaugusel. Tegemist on valega, nt joonisel 5 esitatud ligikaudsed asukohad on isegi lähemal kui 10 kilomeetrit Kihnu saare rannikust (võrdle jooniseid 1 ja 5).	Arvestame osaliselt. Siinkohal oli tegemist ebatäpsusega: ranniku all mõeldi mandri ehk Häädemeeste rannajoont. Kihnu saart arvestati eraldi. Täpsustame peatükis 2.2 kavandatava tegevuse asukoht üle arendusala vähima kauguse Kihnu saarest ja mandrist. Selgitame, et on oluline vahet teha hoonestusloa alusel arendusalal ja tuulikute täpsel paiknemisel. Tuulikute asukohad selguvad KMH ja eelprojekti koostamise käigus ning nende paigutamisel arendusalale arvestatakse kõikide kehtivate nõuetega ja KMH-st tulenevate piirangutega.
		Peatükis 2.3 märgitakse, et vaivundament ei ole tehniliselt sobiv kasutamiseks regulaarsete jääolude korral. Kui see on Arendaja ja KMH eksperdi arvates nii, siis miks seda sisuliselt mittereaalset alternatiivi tutvustatakse reaalsete alternatiivsete võimaluste lühikirjelduses? On ju ilmselge, et Liivi laht on regulaarsete jääoludega mere osa (seda on ka märgitud ptk 4.1.2).	Ei arvesta. Vastav hinnang koostatakse KMH aruandes, kus võrreldakse erinevaid alternatiive ja kaalutakse nende riske, positiivseid ja negatiivseid omadusi.
		Peatükis 2.3 väidetakse et alajaama võimsus on 330 kv. Mida on siiski mõeldud, sest kv ei ole võimsusühik?	Arvestame. Parandame vea KMH programmis. Mõeldud on siiski pinget.
		Peatükis 4.1.4 on viidatud uuringule Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituut: „Kihnu meretuulepargi linnustiku eeluuringu koondaruanne“, 2014. Kas tegemist on avalikult kättesaadava uuringuga, millisel internetiaadressil?	Täpsustame. Kõik uuringud, mille alusel KMH aruandes koostatakse mõjude hinnang linnustikule viidatakse ja esitatakse koos KMH aruandega misjärel on kõigil võimalik kogu materjaliga tutvuda. Valikuliselt üksikute uuringute avaldamine võib viia ebatäpsete järeldusteni, mistõttu on mõistlik avaldada kasutatud uuringud tervikuna, koos ülevaatliku järeldusega ja hinnangu tulemusega.
		Peatükis 6.2 väidetakse et piirkonnas ei ole planeeritud teisi projekte, mis võiksid Pärnu lahe linnualale olulist mõju avaldada. Samas on joonisel 1 esitatud mitmed veeliiklusalad, mis omavad eeliskasutust pärast nende vormistamist laevateedeks. Elementaarse loogika kohaselt on ala võimalik laevateeks vormistamine ilmselgelt „muu planeeritud projekt“. Palun selgitada vastuolu ja vajadusel korrigeerida KMH programmi.	Ei arvesta. Alale jääv laevatee ei ole selline projekt, millel on koosmõjus tuulepargiga kumulatiivne oluline mõju linnualale. Alal olev laevatee ei ole Veeteede Ameti kinnitusel tuulepargi arendusel takistuseks, kuna piirkonnas on olemas alternatiivne laevatee.
		Peatükis 6.4 on väidetud: piisava vahemaa tõttu jäävad Kihnu loodusala, Kabli linnu- ja loodusala, Litemaa loodusala, Orajõe loodusala ja Metsapoole loodusala ning nende alade kaitse-eesmärgiks olevad elupaigatüübid ja liikide elupaigad võimalike mõjude ulatusest väljapoole.	Ei arvestata. Selgitame, et KMH programm sisaldab antud mõjude osas nõu eelhinnangut - tuvastamaks olulised keskkonnamõjud. See aga ei tähenda, et KMH koostamise käigus vajadusel KMH programmi järeldusi ei täpsustataks.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>Selline väide ilma põhjaliku asjakohase selgituseta on õõnes ja tõenäoliselt väär. Vajalik on välja tuua vähemalt nende kõigi alade kaitse-eesmärgiks olevad loodusväärtused, millest võiks teha loogilise eelduse mõju puudumise kohta. Näiteks Kihnu loodusala puhul kaitstakse teiste seas hallhülge ja viigerhülge elupaiku – tegemist on piisavalt suure liikumisareaaliga liikidega, kelle puhul ei saa kergekäeliselt ja dokumenteerimata välistada mõju puudumist. KMH programmis pole välja toodud materjali olemasolevate ja avalikult kasutatavate linnustiku uuringute kohta. Ilma sellekohase informatsioonita antud järeldus (Tõenäoliselt pole Pärnu lahe linnuala kaitse-eesmärgiks olevate liikide soodsale seisundile avalduvate negatiivsete mõjude avaldumise tõenäosus suur, kuid seda välistada antud etapis siiski ei saa.) arusaamatu ja motiveerimata. Nõustuda saab seisukohaga, et negatiivset mõju ei saa välistada.</p>	<p>Mis puutub loodusalade võimalikesse mõjudesse, siis KMH aruande koostamise protsessis viiakse läbi Natura 2000 asjakohane hindamine ning selle tulemusena selgub projekti mõju läheduses asuvatele loodusaladele ja kaitstavatele liikidele ning määratakse vastavad leevendusmeetmed. Muuhulgas tuleb Natura 2000 hindamine läbi viia igal juhul, kui negatiivsete mõjude avaldumist välistada ei saa. Seega, arvestades, et eelhinnangu põhjal järeldades teatud loodusaladel negatiivseid mõjusid välistada ei saa, viiakse KMH koostamisel läbi vajalikud uuringud ja koostatakse mõjuhinnang loodusaladele.</p>
		<p>Tabel 5. Millise loogika alusel puudub ehitustegevusel mõju käsitiivalistele (aga on nt linnustikule) ja puudub õlireostuse risk (õlireostus ongi ainuke avariolukorra risk, see ei ole ju realistlik)? On öeldud, tuulikupargi kasutamisel puudub mõju merepõhja elustikule ja elupaikadele, kuidas nii, vundamendid jäävad ju merepõhja ja mõjutavad seda? Samuti on loogiline, et lammutamine (mis on sisuliselt ehitamise nõalamliik) hõlmab samu tegevusi, mis ehitamine – seega jääga seotud ja navigatsiooniriskid on asjakohased ka lammutamisel.</p>	<p>Ei arvestata.</p> <p>Mis puudutab ehitustegevuse võimalikku mõju käsitiivalistele, siis selles osas jäävad eksperdid oma seisukoha juurde, et mõju käsitiivalistele puudub või on väheoluline, kuna ehitustegevus – s.o tuulikute püstitamine toimub enamasti päevalguses ning käsitiivalised kasutavad staatiliste objektidega kokkupõrgete vältimiseks kajalokaatoreid, mistõttu järeldame, et olulist mõju ehitusperioodil käsitiivalistele ei avaldu.</p> <p>Asjakohane õnnetusriskide hinnang koostatakse ehitusprojekti koostamise käigus. KMH ülesanne ei ole hinnata kõiki teoreetilisi õnnetusriske vaid tavapärase tegevusega seotud riske. Tuulikute näol on tegemist staatiliste merepõhjas asuvate objektidega, millel puudub oluline negatiivne kasutusaegne mõju merepõhjale, sest puudub mehaaniline merepõhja setete ja elustiku mõjutamine. Leidub hulgaliselt kirjandusallikaid, milles on viidatud, et merepõhjas asetsevate staatiliste objektide puhul toimub pigem elurikkuse kasv nn kunstlike riffide tekkimise tõttu. See tähendab, et tekib juurde elu- ja toitumispaiku nii kaladele, merelindudele kui ka hüljestele. Mõju setetele ja mereelustikule avaldub peamiselt ehitusfaasis, mil vastavat vundamendialust ala valmistatakse ette vundamendi paigaldamiseks. Selle tegevuse käigus muudetakse vundamendialusel alal osaliselt merepõhja elustikukooslust, kuid rõhutame, et koosluse ja elurikkuse muutus on oleneb setete materjalist. Lammutusaegseid mõjusid käsitletakse samaväärsena ehitusaegsete mõjudega. Vastav mõju selgitatakse välja KMH käigus.</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>Merepõhja elustik ja elupaigad. Ehitusgeoloogiline uuring viiakse uuringualal läbi sonaruuringuna mille põhjal määratakse aluspõhja ehituslikud põhiomadused. Kas väidate et sonaruuringuga on võimalik tuvastada ehitusgeoloogilised tingimused sedavõrd täpselt (nt merepõhjasetete koostis ja erineva koostisega kihtide paksus, samuti vajalik info inseneritehnisteks arvutusteks) et oleks võimalik hinnata millise pindalaga on rajatavad vundamendid, millises mahus toimub merepõhjasetete ümberpaigutamine vundamentide asukohtade ettevalmistamiseks, kui suures koguses paisatakse veesambasse nii vundamentide kui kaablite paigaldamisel meresetteid (ja milliste omadustega / settimiskiirusega need on) jms? Tabelis allpool, jaotuses Merepõhja setted ja rannaprotsessid, on räägitud geofüüsikalise profiilerimisest, palun selgitada detailsemalt kavandatava uuringu sisu, mõistmaks kas see on piisav küsimustele vastamiseks. Linnustik. Märgitakse, et 2012-2014 on läbi viidud uuring (palun teavitada selle internetis kättesaadav aadress) ning ei ole märgitud KMH raames teostatavtest uuringutest. Kas tööpoolest ei ole vajalik nüüd, aastaid hiljem, teostada täiendavaid ja uusimat informatsiooni andvaid uuringuid?</p>	<p>Selgitame. Ehitusgeoloogiline detailne uuring tehakse siis, kui tehakse ehitusprojekt. Enne seda on vaja määrata tuulikute asukohad.</p> <p>Kogu arendusala esmaseks uurimiseks on arendaja hinnangul sobiv kaasaegne sonar-tüüpi uuring. Setteid hindab vastav ekspert, uuringud ja nende tulemused selgitatakse täpsemalt lahti KMH aruandes. Nimetatud uuringute, KMH aruande ja eelprojekti koostamise käigus selguvad tuulikute võimalikud asukohad, millele tehakse hiljem põhjalik ehitusgeoloogiline uuring. See uuring on oluline tehnilise ehitusprojekti koostamiseks, mitte hoonestusloa KMH jaoks, mistõttu sellise detailse uuringu tegemist mõjude hindamiseks ekspertide poolt käesolevas etapis ette ei nähta.</p> <p>Oleme seisukohal, et linnustiku kohta olemas on piisavalt andmeid varasematest uuringutest, mille tulemuste põhjal on võimalik teha järeldusi arendusprojektiga kaasnevate võimalike oluliste mõjude osas. Muuhulgas selgitame, et uuringu läbiviimisel ja järelduste koostamisel kasutatakse algandmete hankimiseks nii olemasolevaid kirjallikke allikaid ning vajadusel viiakse läbi ka vaatluseid. St, et uuring kui selline ei tähenda automaatselt loodusvaatluse läbiviimist, vaid on oma olemuselt eksperthinnang, mis koosneb parimast võimalikust teadmistest, mis pärineb erinevatest allikatest.</p> <p>Piirkonnas eelnevalt läbiviidud uuringud:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Radariuuring („Kihnu meretuulepargi linnustiku eeluuringu koondaruanne“), kui kõige täpsem Liivi lahe piirkonnas läbi viidud uuring, mis koostatigi konkreetse arendusprojekti raames, Selle uuringu tulemusi on arendaja oma projektis juba ka arvestanud ja arendusala ka vähendanud ning muutnud. Vaatamata sellele, et vaatlusala ei kata täpselt arendusala, siis annab Liivi lahe osas piisava ülevaate järelduste tegemiseks, sest tegemist on linnustiku-seire statistiline uuringuga, mis annab infot piirkonnas esinevate linnuliikide ja nende rände kohta. 2. Eesti Energia on tellinud linnustiku uuringu Tartu Ülikoolist, mis puudutab Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2012-2014. Töö teostaja: Tartu Ülikooli Eesti mereinstituut 3. Linnustiku pesitsuse uuring, mis puudutab ka Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2019. Töö teostaja: Eesti ornitoloogiaühing 4. Linnustiku rände uuring, mis puudutab ka Liivi lahe piirkonda. Uuringu periood 2016. Töö teostaja: Eesti ornitoloogiaühing 5. Eesti mereala planeeringus esitatud olulisemad linnustiku uuringute tulemused ja järeldused, mis hõlmavad ka Liivi lahe piirkonda. <p>KMH põhjaruande koostamiseks ning olemasolevate teadmiste ja andmete valideerimiseks oleme reserveerinud siiski võimaluse vastavalt eksperdi otsusele vajadusel läbi viia täiendav linnustiku uuring - lennu- või laevaloendusega. Loodusvaatluse seiretihedus ja detailne</p>

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
			metoodika määratakse ekspertide poolt, lähtudes uuringu koostamisel selguvast andmete täpsustusvajadusest.
14.1	VA, veeteede amet 27.03.2020 nr 6-3-1/608	Kavandatav meretuulepark hakkab mõjutama piirkonna laevaliiklust, peamiselt Pärnu sadamat külastavate kaubalaevade liikumisteid. Sellest tulenevalt palume KMHs hinnata tuulepargi mõju piirkonna laevaliiklusele. Juhime tähelepanu, et Kihnu saarest lõunasse ulatuva madaliku ja tuulepargi vahel peab olema laevaliiklusele tagatud ohutu laiusega läbipääs. Ohutu läbipääsu asukoha ja laiuse määramisel palume juhinduda PIANCI (The World Association for Waterborne Transport Infrastructure) aruandest „MarCom Wg 161 Interaction Between Offshore Wind Farms and Maritime Navigation 2018“. Laevaliiklusele sobilik läbipääsu asukoha ja laiuse määramisel tuleb teha koostööd Veeteede Ametiga. Teema käsitlemisel palume arvestada Pärnu sadamat külastatavate laevade mõõtmega, piirkonna liiklustihedusega ning asjaoluga, et tuulepargi rajamine koondab laevaliikluse kitsamale alale ja see omakorda suurendab seal liiklustihedust, samuti looduslike piirangutega nagu nt madalikud ja talvised jääolud. Ajakohase laevaliikluse info saamiseks võib pöörduda Veeteede Ameti ja Pärnu sadam poole.	Arvestame. KMH protsessis teeme koostööd nii Veeteede Ameti kui ka Pärnu sadamaga. Arvestame laevade ohutu läbipääsu ja laevatee laiuse määramisel Teie poolt viidatud aruannet. Vastav täpsustus lisatud ka tabelisse 6.
		Tuulepargi märgistamisel laevaliikluse jaoks palume lähtuda IALA (International Association of Marine Aids to Navigation and Lighthouse Authorities) juhendist „Recommendation O-139 on The Marking of Man-Made Offshore Structures,“. Tuulikute paigutuse täpsustamisel järgmistes tuulepargi arendamise etappides tuleb kavandada ka tuulepargi navigatsioonimärgistus ning kooskõlastada see Veeteede Ametiga.	Võetud teadmiseks. Antud teema leiab käsitlemist KMH aruandes ühe tingimusena.
		Kuna Pärnu laht jäätab suure tõenäosusega isegi pehmetel talvedel ning jää mõjutab oluliselt laevaliiklust, palume analüüsida tuulepargi mõju	Arvestame. Täiendame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb teemat "Hüdrodünaamika, jääga seotud riskid, navigatsiooniriskid, võimalik õililaigu levik sh Läti vabariik" järgmise lausega:

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		jääoludele ning jääolude mõju laevaliiklusele pärast tuulepargi valmimist.	Ekspert hinnang antakse tuulepargile seoses jääoludega. Arendaja on tellinud varasemalt jääolude uuringu Liivi lahel. KMH programmi lisatakse tingimus, et KMH aruandes valideeritakse tehtud uuring ning hinnatakse kumulatiivset mõju arvestades tuulikuid, jääolusid ja laevaliiklust.
		Hinnata tuulepargi võimalikku mõju meresidesüsteemide, AIS seadmete ja laevaradarite tööle.	Arvestame. Käesoleva küsimuse lahendamise koostöös Veeteede ametiga. Mõju hindamisel lähtutakse teiste riikide sarnasest kogemusest. Täiendame KMH programmi peatükki nr 7 Eeldatavalt kaasnev oluline keskkonnamõju tabelit 6, mis käsitleb teemat "Radarisüsteemid sh navigatsioonisüsteemid, meresidesüsteemid ning lennuohutus ja mereohutus nii Eestis kui ka Lätis" järgmise lausega: Muuhulgas uuritakse teiste riikide kogemust lennutrajektooride, tuulikute paiknemise ja kõrgusnõuete osas lennuvälja lähedal ja ohutusnõuete osas ning võimaliku mõju osas meresidesüsteemidele, AIS seadmetele ja laevaradarite tööle.
		Käsitleda ka pärast tuulikute eluea lõppu merre jäetavate tuulikuvundamentide mõju laevaliiklusele nii jääs kui ka jäävabal ajal.	Ei arvesta. Pärast tuulikute eluea lõppu tuleb tuulikuvundamendid eemaldada või vähemalt eemaldada merepõhjast kõrgemale jäävad osad.
14.2	VA, veeteede amet 17.07.2020 nr 6-3-1/1670	Meretuuleparkide keskkonnamõju hindamisel on olulise tähtsusega hinnata meretuulepargi mõju laevaliiklusele ning selleks peab eksperdirühma olema kaasatud ekspert, kellel on teadmised ja kogemused tuulepargi rajamisest tekkivate veeliiklusega seotud ohtude ja ohustsenaariumite tuvastamiseks, nendest tulenevate riskide taseme hindamiseks ning vajadusel riske leevendavate meetmete välja töötamiseks. Leiame, et selleks peab eksperdil olema laevaliikluse korraldamise või laevajuhtimise alane kogemus või varasem riskide hindamise kogemus rahvusvaheliselt tunnustatud meretuulepargi navigatsiooniriskide hindamise meetodika järgi. Lähtudes keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse § 151 lg 4 palume eksperdirühma kaasata eelnimetatud eriala ja kogemusega spetsialist.	Arvestame. KMH meeskond selgub pärast KMH koostamise hanke järgselt. Arvestame Teie ettepanekuga KMH lähteülesande koostamisel ja lisasime vastava täpsustuse eksperdi osas tabelisse nr 4 teema „Hüdrodünaamika, jääga seotud riskid, navigatsiooni-riskid, võimaliku õlilaigu levik sh Läti Vabariik“ juurde. KMH programmi navigatsiooniriskide eelhindamise osa koostamisel on vastutavaks eksperdiksi olnud Urmas Lips, Tallinna Tehnikaülikooli Meresüsteemide Instituudi juhtivteadur/merefüüsika sektori juhataja, PhD; kelle mõjuhindamise ekspertvaldkonnad on: mõju hüdrodünaamikale, lainetusele, vee kvaliteedile, heljumi levikule, jääga seotud riskid, navigatsiooniriskid, sh avariid ja Läti vabariigi navigatsiooninõuded, võimaliku õlilaigu leviku prognoos.
		KMH programmile esitatud seisukohtasid ja nendega arvestamist kokkuvõttes tabelis viidatakse korduvalt KMH programmi tabelile 6, mis aga ei vasta esitatud seisukoha sisule. Tõenäoliselt on mõeldud ja ka KMH programmi täiendused on tehtud tabelisse 4, mis vastab esitatud seisukoha sisule	Arvestame. Täname täpsustuse eest, tõepoolest on tabelite nimed segaduses. Korrektne on tabel nr 4 – viime vastavad parandused sisse.

No.	Asutus, kuupäev ja kirja number	Teema	Vastus
		<p>Leiame, et navigatsiooniriskide hindamisel tuleb kasutada meretuuleparkide või muude samaväärsete objektide rajamisega kaasnevate riskide hindamiseks koostatud meetodikat. Palume KMH aruande koostamisel kasutatava navigatsiooniriskide hindamise meetodikat eelnevalt tutvustada Veeteede Ametile.</p>	<p>Arvestame. Lisasime vastava täpsustuse navigatsiooniriskide hindamise meetodika kohta tabelisse nr 4 teema „Hüdrodünaamika, jääga seotud riskid, navigatsiooni-riskid, võimaliku õlilaigu levik sh Läti Vabariik“ juurde.</p>